

Prirodno-geografske značajke Baranje te njihov utjecaj na stanovništvo i gospodarstvo

---

Lončar, Nemanja

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:480284>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Diplomski sveučilišni studij primijenjene geografije (jednopedmentni)

Nemanja Lončar

**Prirodno-geografske značajke Baranje te njihov
utjecaj na stanovništvo i gospodarstvo**

Diplomski rad

Zadar, 2018.

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Diplomski sveučilišni studij primijenjene geografije (jednopedmetni)

Prirodno-geografske značajke Baranje te njihov utjecaj na stanovništvo i
gospodarstvo

Diplomski rad

Student/ica:

Nemanja Lončar

Mentor/ica:

Izv.prof.dr.sc. Dražen Perica

Zadar, 2018.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Nemanja Lončar**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Prirodno-geografske značajke Baranje te njihov utjecaj na stanovništvo i gospodarstvo** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 11. listopada 2018.

Sadržaj:

1. UVOD	7
1.1. Objekt, ciljevi i metodologija istraživanja.....	8
1.1.1. Objekt i ciljevi istraživanja.....	8
1.1.2. Svrha istraživanja	8
1.1.3. Metodologija istraživanja	8
1.2. Prethodna istraživanja	9
2. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I SMJEŠTAJ	10
3. GEOLOŠKI SASTAV I GRAĐA	12
4. KLIMATSKE ZNAČAJKE	14
4.1. Temperatura.....	15
4.2. Padaline	16
4.3. Vjetar.....	18
5. GEOMORFOLOŠKE ZNAČAJKE	20
6. HIDROGEOGRAFSKE ZNAČAJKE	22
7. PEDOGEOGRAFSKE ZNAČAJKE.....	28
8. BIOGEOGRAFSKE ZNAČAJKE	31
8.1. Flora	33
8.2. Fauna	34
9. STANOVNIŠTVO BARANJE	38
9.1. Opća obilježja stanovništva.....	38
9.2. Kretanje broja stanovnika izabranih naselja Baranje	40
9.3. Stanovništvo izabranih naselja prema broju zaposlenih u određenim područjima djelatnosti ...	46
10. GOSPODARSTVO BARANJE	49
10.1. Poljoprivreda	49
10.2. Industrija.....	57
10.3. Pružanje usluga.....	59
10.4. Turizam	59
11. EKONOMSKA OBILJEŽJA	69
12. UTJECAJ PROMETA NA DRUŠTVENO–GOSPODARSKI RAZVOJ	73
13. ZAKLJUČAK	77
14. IZVORI	79
15. LITERATURA.....	80
16. GRAFIČKI PRILOZI.....	83

16.1. Popis slika.....	83
16.2. Popis tablica	85
SAŽETAK.....	86
SUMMARY	87

PREDGOVOR

Otkako sam se u 5. razredu osnovne škole susreo s konkretnim činjenicama vezanim za geografiju sve više sam se počeo zanimati za nju, te se interes nastavio i upisavši opću gimnaziju koja mi je bila odskočna daska za upis željenog studija geografije na Sveučilištu u Zadru.

Nakon pet godina došao je kraj studiranja, te odabir teme za diplomski rad. Razlog odabiru ove teme je želja za prikazom prirodnih ljepota baranjskog kraja, a kako su mi oduvijek zanimljivije prirodne znanosti tako je i nastala odabrana tema.

Na kraju svog studiranja želio bi se zahvaliti svim profesorima Odjela za geografiju na Sveučilištu u Zadru na svom prenesenom znanju, a posebno svom mentoru doc. dr. sc. Draženu Perici na usmjeravanju pri odabiru teme, pomoći i savjetima i ne samo kroz diplomski rad već kroz čitavo razdoblje trajanja studija.

Posebno hvala mojim roditeljima koji su uvijek bili uz mene, te supruzi koja mi je uvijek bila podrška i nesebično pomagala. Stoga ovaj rad posvećujem upravo njima, te im ovom diplomom zahvaljujem na svemu što su učinili za mene!

1. UVOD

Baranja, kao svojevrsna i jedinstvena regija Hrvatske, je često politički i prometno marginalizirana. Sama povijest ovog kraja govori o tome kako su već antički narodi uvidjeli prednosti Baranje, premda je to tada uglavnom bilo močvarno i nepristupačno područje. Valorizacijom ovog područja, stanovništvo je od na prvu neprivlačnog područja, učinilo upravo suprotno, Baranja postaje melem za poljoprivredu, gospodarstvo, tj. područje koje privlači ljude da žive u njemu jer jednostavno pruža sve što je čovjeku potrebno.

Prirodno-geografski, ovo je izrazito „povoljan“ kraj. Mikroklimatski uvjeti s pravilnom izmjenom godišnjih doba, brojni izvori vode za navodnjavanje (i tekuće i stajaće), pedološki uvjeti (crnica i smeđa tla), uglavnom nizinski kraj s tek blagim uzvišenjem od dvjestotinjak metara (Banska Kosa) rezultirali su upravo time da Baranja postaje izrazito poljoprivredna regija. Mnogi veliki ulagači, kao što su Agrokor preko Belja, počeli su valorizirati ovo područje i koristiti njegov potencijal. Izgradnjom pravilne i kvalitetne prometne infrastrukture, posebno cestovnog i željezničkog prometa, gospodarstvo ovog područja je doživjelo veliki uspon. To će se posebice vidjeti u kretanju broja stanovnika izabranim naselja, gdje je jasno vidljivo kako upravo nakon Drugog svjetskog rata dolazi do porasta broja stanovnika, koji raste do Domovinskog rata. Iz ostalih grafikona vidljivo je kako je stanovništvo ovog područja većinski orijentirano poljoprivredi.

Ipak, kako se čitav prostor nalazi na tzv. tromeđi između Srbije, Mađarske i ostatka Hrvatske, struktura stanovništva je izrazito heterogena. Domovinski rat ostavio je velike posljedice na broj stanovnika te je u velikoj većini broj žitelja počeo opadati upravo nakon Domovinskog rata. Također, liberalizacijom tržišta, koju je Hrvatska kao tranzicijska zemlja objeručke prihvatila, dolazi do kraha hrvatske poljoprivrede, što izrazito pogađa krajeve koji su strogo orijentirani na poljoprivredu, a to je Baranja. Stanovništvo je primorano prestrukturirati svoje djelatnosti, no za mnoge je već bilo kasno te su mnogi ostali bez posla ili iselili. Trenutno se stanovništvo ponajviše bavi uzgojem žitarica, uljane i šećerne repe, voća i povrća, a ponajviše se okreće vinogradarstvu te u Baranji postoje brojni vinski podrumi. Seoski (kontinentalni) turizam sve više dobiva na značaju, a Baranja upravo u tome vidi svoj potencijal.

1.1. Objekt, ciljevi i metodologija istraživanja

1.1.1. Objekt i ciljevi istraživanja

Objekt istraživanja ovog diplomskog rada su prirodno-geografska obilježja Baranje (geološke, klimatološke, geomorfološke, hidrogeografske, pedološke i vegetacijske značajke), te njihov utjecaj na stanovništvo i gospodarstvo.

Cilj diplomskog rada je istražiti i objasniti kako prirodno-geografske značajke utječu na razvoj gospodarstva Baranje i njihov utjecaj na stanovništvo, te istražiti koje su mogućnosti razvoja gospodarstva na temelju prirodno-geografskih značajki. Također, želi se pokazati kako postoje neiskorišteni prirodni potencijali za razvoj gospodarstva i odrediti na koji način bi razvoj gospodarstva ovog područja u budućnosti mogao napredovati.

1.1.2. Svrha istraživanja

Svrha istraživanja je proširenje spoznaja o prirodno-geografskim značajkama koje utječu na razvoj gospodarstva i mogućnost pronalaženja prihvatljivih prirodnih potencijala za budući razvoj gospodarstva ovog prostora.

1.1.3. Metodologija istraživanja

Za potrebe izrade ovog diplomskog rada korištena je dostupna literatura koja se bavi istraživanom problematikom kao i analiza postojećih statističkih podataka koristila se za poglavlja diplomskog rada koja obrađuju klimatološke značajke, demografska obilježja, te podatci o gospodarstvu, turizmu i dr. Za izradu klimadijagrama i tablica korišteni su podaci dobiveni na zahtjev za meteorološkim podacima od Državnog hidrometeorološkog zavoda (13.7.2015.). Analiza podataka o demografskim obilježjima rađena je na temelju podataka Državnog zavoda za statistiku.

Osim monografija i članaka koja se bave ovom problematikom, korištene su i brojne tematske geografske karte s podacima vezanim uz prirodno-geografske značajke Baranje.

1.2. Prethodna istraživanja

Za potrebe izrade ovog diplomskog rada korištena je znanstvena monografija dr. Andrije Bognara, *Geomorfologija Baranje (1990.)*. U navedenoj monografiji su prikazane osnovne geološke i geomorfološke značajke Baranje. Osim monografija, korišteni su još i razni članci Andrije Bognara iz Geografskog glasnika također vezani za geološke i geomorfološke značajke, ostale prirodno-geografske značajke, ali i za stanovništvo.

Osim Bognara, o geološkim i geomorfološkim značajkama pišu u svom radu o *Učinku geoloških struktura na hidrološke značajke kvartarnih naslaga u Baranji (2010.)* Željko Duić i Maja Briški, dok Škorić i suradnici u radu *Tla Slavonije i Baranje (1977.)* daju cjelovit prikaz tala.

2. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I SMJEŠTAJ

Baranja je smještena na sjeveroistoku RH te upravno pripada Osječko-baranjskoj županiji. Regija se nalazi u dunavsko-dravskom međuriječju te ju karakterizira pogranični položaj što je uvelike utjecalo na regionalni razvoj Baranje. Naime, od Drugog svjetskog rata pa sve do sredine 90-ih godina zbog ratnih zbivanja na pograničnom području Istočne Hrvatske, prostor Baranje je trpio negativne posljedice koje su prisutne još i danas (Beuk, 2014). Osim ratnih zbivanja, sam rubni položaj Baranje u odnosu na ostatak države te udaljenost od inozemnih emitivnih područja uzrokovali su nepovoljan geografski položaj Baranje za razvoj značajnijih prometnica, pa samim time i turizma kao važne grane gospodarstva (Kuti, 2007).

Baranja je jasno omeđena regija na krajnjem sjeveroistoku Hrvatske. Ima oblik trokuta, čiji se vrh nalazi na ušću Drave u Dunav. Stranice tog trokuta, koji se od juga širi prema sjeveru, su rijeke Drava i Dunav te hrvatsko-mađarska državna granica. Dvije stranice baranjskog trokuta ujedno su i hrvatske državne granice, dok je treća na rijeci Dravi, unutrašnja hrvatska regijska međa.

Istočna međa Baranje često se poistovjećuje s rijekom Dunavom što je samo u načelu točno jer hrvatsko-srbijanska granica precizno ne prati dunavski tok već prelazi na više mjesta ili na lijevu ili desnu obalu rijeke zbog čestih promjena dunavskog toka nakon utvrđivanja katastarskih međa tog prostora (Klemenčić i dr., 1995).

Površina Baranje je 1147 km² odnosno 2.03% površine Republike Hrvatske, a cijela Osječko-baranjska županija ima površinu od 4.149 km² odnosno 7,3% kopnenog teritorija. Na teritorij Baranje se nalazi 51 seosko naselje (URL1) svrstano u 8 općina a to su Bilje, Beli Manastir, Čeminac, Darda, Draž, Kneževi Vinogradi, Petlovac i Popovac (Klemenčić i dr. 1995). Predstavlja relativno mali prostor koji je u reljefnom smislu pretežno nizinski (90%) (Bognar, 1990).

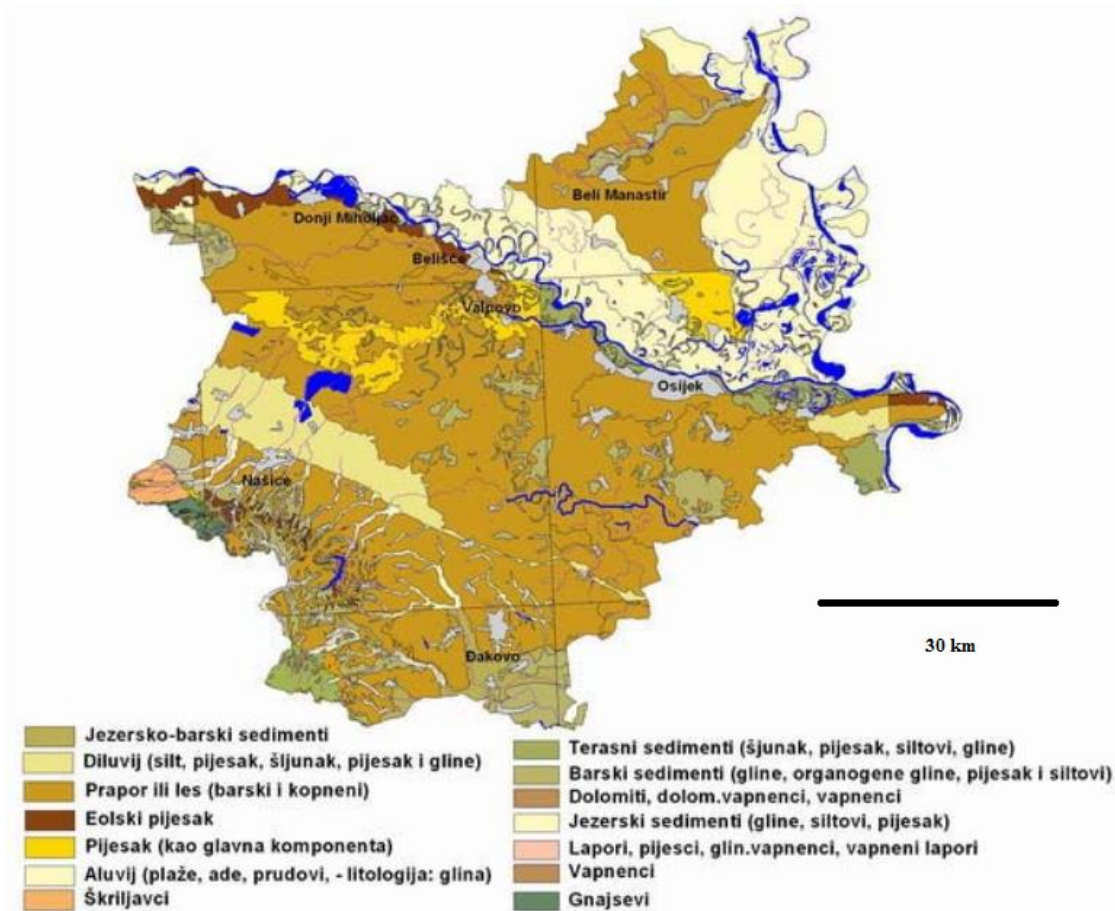

Slika 1. Naselja Baranje

Izvor: Dimšić, J. , 2017

3. GEOLOŠKI SASTAV I GRAĐA

Hrvatski dio Baranje nalazi se u sastavu Osječko-Baranjske županije. Granice ove regije čini Dunav na istoku i Drava na jugozapadu. U geotektonskom smislu veći dio Baranje predstavlja uzdignutu strukturu u odnosu na južnu Dravsku depresiju. Najveća visina doseže 243 m n.m. te je Baranja stoga nizina kompleksnog nastanka (Bognar 1971/72.), (najveće uzvišenje je Kamenjak, relativne visine oko 150 m), a sjeverozapadni obronci su mnogo strmiji od jugoistočnih obronaka koji se postupno stapaju s južnom terasom (Briški i Duić, 2010). U morfološkom smislu u ovom kraju su izražene stepeničaste strukture koje se dijele u pet reljefnih cjelina a to su mlađe naplavne ravni, starije holocenske i pleistocenske terase rijeke Drave, pleistocenska terasa Dunava, te lesne zaravni i Bansko brdo (Bognar 1971/72.). Područje Baranje je sa površinom od oko 90% nizinsko područje koje u morfogenetskom smislu predstavlja fluvijalne i fluvijalno-močvarne nizine i lesne zaravni, dok u morfostrukturnom pogledu predstavljaju akumulacijsko-tektonske i akumulacijsko denudacijske oblike reljefa. Najraširenije su fluvijalne nizine (Bognar, 1990.)

Slika 2. Geološko-litološka karta Osječko-baranjske županije

Izvor: Čulin, 2015

Područje Baranje je krajnji SI dio dijela makromorfološke regije Panonske nizine koja ulazi u granice Republike Hrvatske (Bognar, 1990.).

Više od polovine područja čine naplavne ravni uz tok Dunava, Drave i Karašice koje su o svom nastanku erozivno-akumulacijski oblici iz mlađeg aluvijala. Područje je zbog plitkoće vode temeljnice vrlo vlažno, posebno jugoistočni dio Baranje – Kopački rit. Velikim melioracijskim radovima podvodnost je znatno smanjena, te je plavljenost danas smanjena upola nego prije stotinjak godina. Veliki dio površine prekriven je šumama hrasta lužnjaka, johe, topole, vrbe, jasena te barskom vegetacijom.

Starija holocenska terasa rijeke Drave je od naplavne ravni odijeljena strmim odsjekom od oko 3 do 5 metara te nije cjelovita, a razvijena je od naselja Jagodnjak u smjeru jugoistoka sve do luga i Kopačeva, dok se sjeverozapadno od Jagodnjaka pojavljuje samo kao niz neerodiranih ostataka koje okružuje naplavna ravan. Sastav terase čine pijesci, a površinski dio je prekriven tankim slojem pretaloženog lesa.

Holocenska terasa je prema sjeveru ograničena od mlađe pleistocenske terase rijeke Drave s izrazito strmim odsjekom od oko 3-4 metra, te je pretežno građena od pijeska i šljunka na većim dubinama. Lesni nanosi u površinskom dijelu ukazuju na neerodirani dio Dravske naplavne ravni iz mlađeg Wurma. Lesni sediment se razvio iz fluvijanih nanosa diagenozom u uvjetima periglacialne suhe i hladne stepске klime, te je zbog veće kompaktnosti i jasno uočljive slojevitosti nazvan fluvijalnim lesom.

Starija wurmska terasa Drave morfološki je također oštro odijeljena strmcem od naplavne ravni Drave, lesne zaravni, Banskog brda i mlade wurmske terase Dunava, te je naplavna ravan Karašice dijeli na manji sjeverni i veći južni dio. Riječni pijesci i šljunci leže na starijoj podlozi i pokriveni su slojem glinenog lesa koji je debeo preko 20 metara.

Mlađa wurmska terasa Dunava razvijena je sjeverno od Banskog brda čiji prijelaz prema naplavnoj ravni Dunava završava strmcem od 3-5 metara. Debljina fluvijalnog lesa je veća od 4 metra iznad nanosa pijeska i šljunka, dok južno od Banskog brda Dunav nema terase (Bognar 1971/72.).

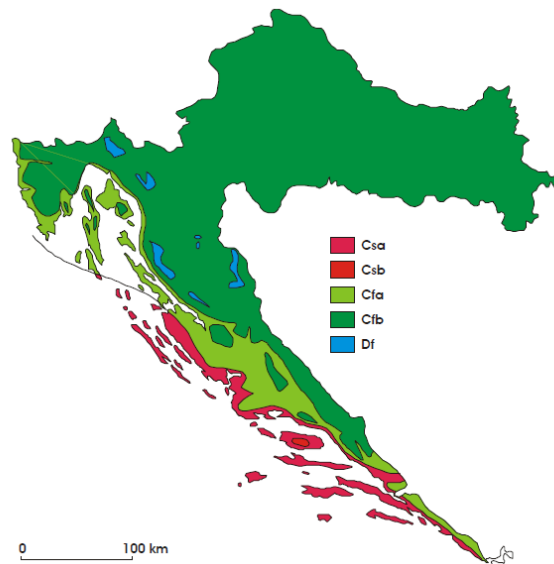
4. KLIMATSKE ZNAČAJKE

Temperatura je najosnovniji i najznačajniji klimatski element (Rauš i Šegulja, 1983.). Kako bi se odredila klima nekog područja uzimaju se podaci dobiveni mjerenjem i praćenjem klimatskih elemenata – temperature, vlage i tlaka zraka u razdoblju od 30 godina.

Stanovništvo i klima su usko povezani zbog utjecaja klime na ljudski organizam i na opću aktivnost ljudi, te samim time i na naseljenost određenog područja (Šegota, Filipčić, 1996.).

Homogenost klimatskih prilika ovog ravničarskog kraja nije uvjetovao veće mikroklimatske razlike, te je stoga Baranja područje umjereno-kontinentalne klime i nalazi se na granici humidnijih zapadnih i aridnijih istočnih i sjevernih dijelova Panonskog bazena. Postojanje i smjena godišnjih doba pogoduje turističkim kretanjima (URL1).

Klima Istočne Hrvatske uvelike je uvjetovana njezinim smještajem u Panonskoj zavali. Regionalna diferencijacija klime pod utjecajem je orografije. Tako postoje razlike između ravnica uz Savu i Dravu te gora između ove dvije rijeke. Veći dio zime Panonska je zavala ispunjena hladnim zrakom, stoga se u siječnju srednja temperatura kreće oko $-1\text{ }^{\circ}\text{C}$, a u višim dijelovima gora $-2\text{ }^{\circ}\text{C}$ i niže. Obilježje kontinentalnosti jasno je izraženo, a najistaknutije su male horizontalne promjene temperature. Ljeti temperatura raste od zapada prema istoku, ali se opet naziru odlike kontinentalnosti. Nešto hladnije gore obuhvaćene su srpanjskom izotermom od $21\text{ }^{\circ}\text{C}$, a viši dijelovi su još hladniji. Od ove svojevrsne jezgre prema sjeveru, jugu i istoku temperatura raste na $22\text{ }^{\circ}\text{C}$, a istočnije i više od $22\text{ }^{\circ}\text{C}$. U najtoplijim danima regionalne razlike gotovo iščezavaju jer je Istočna Hrvatska relativno malena. Što se padalina tiče, njihova količina uglavnom opada od zapada prema istoku (Bognar i dr., 1975). Prema svemu, može se zaključiti kako klima ovog područja ima odlike umjerene kontinentalne do kontinentalne klime (Blagojević, 2008). Veliko gospodarsko značenje ima godišnji hod ili godišnja raspodjela padalina po mjesecima. U čitavoj Istočnoj Hrvatskoj postoji samo jedan, kontinentski režim padalina. To znači da više padalina ima u toploj (IV – IX mjesec) nego u hladnoj (X – III mjesec) polovini godine. Ističu se dva maksimuma: glavni u jesen te sporednim maksimum krajem proljeća i početkom ljeta. Između njih se nalaze dva minimuma padalina, glavni je zimi, a sporedni ljeti. Obično u toplom dijelu godine Istočna Hrvatska često stradava od jakih grmljavinskih oluja s kišom i tučom koja nanosi velike štete gospodarstvu (Bognar i dr., 1975). Prema Köppenovoj klasifikaciji klima (Slika 4.), područje Istočne Hrvatske, pa tako i Baranja, pripadaju Cfb tipu klime, odnosno tipu umjereno tople vlažne klime s toplim ljetom (Šegota i Filipčić, 2003).

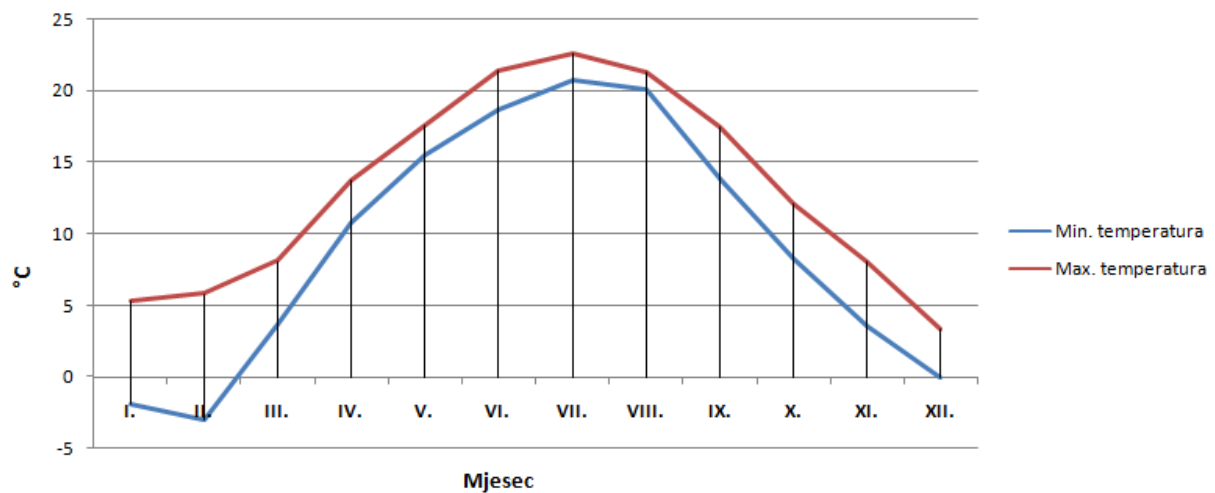

Slika 3. Geografska raspodjela klimatskih tipova u Hrvatskoj po Köppenu

Izvor: Šegota, T.; Filipčić, A., 1996

4.1. Temperatura

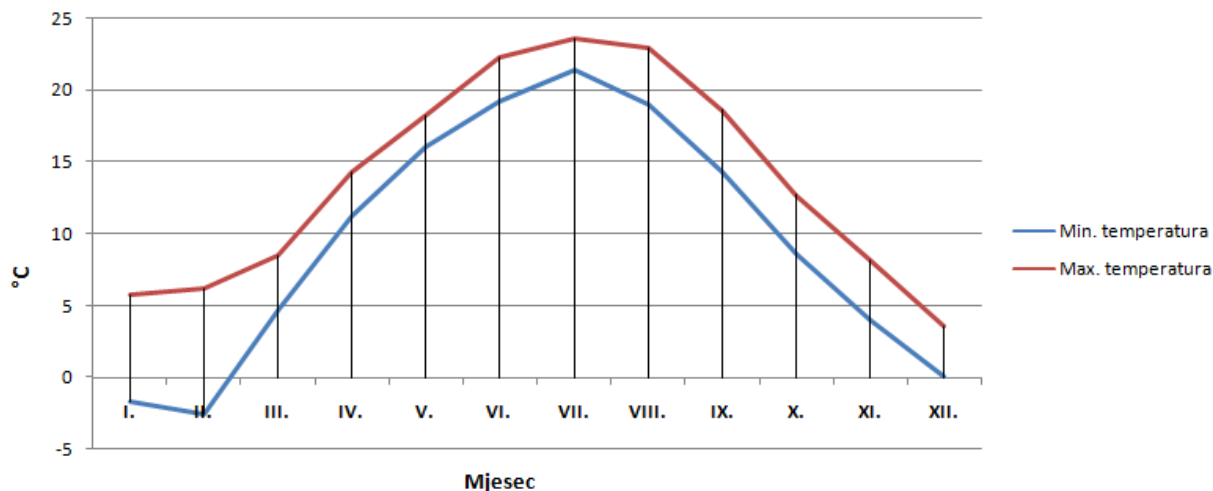
Za usporedbu i analizu temperature, oborina i vjetra uzete su dvije mjerne postaje u Baranji koje se nalaze na oprečnim dijelovima ove regije. Tako je Beli Manastir smješten na samom sjeveru-sjeverozapadu regije, dok je Kopački rit smješten na samom jugoistoku regije. Zračna udaljenost ovih dvije mjesta je 20-ak kilometara.

Slika 4. Srednja minimalna i maksimalna mjesečna temperatura zraka (°C) za mjernu postaju Kopački Rit u razdoblju od 2004. do 2010. godine

Izvor: DHMZ, RH

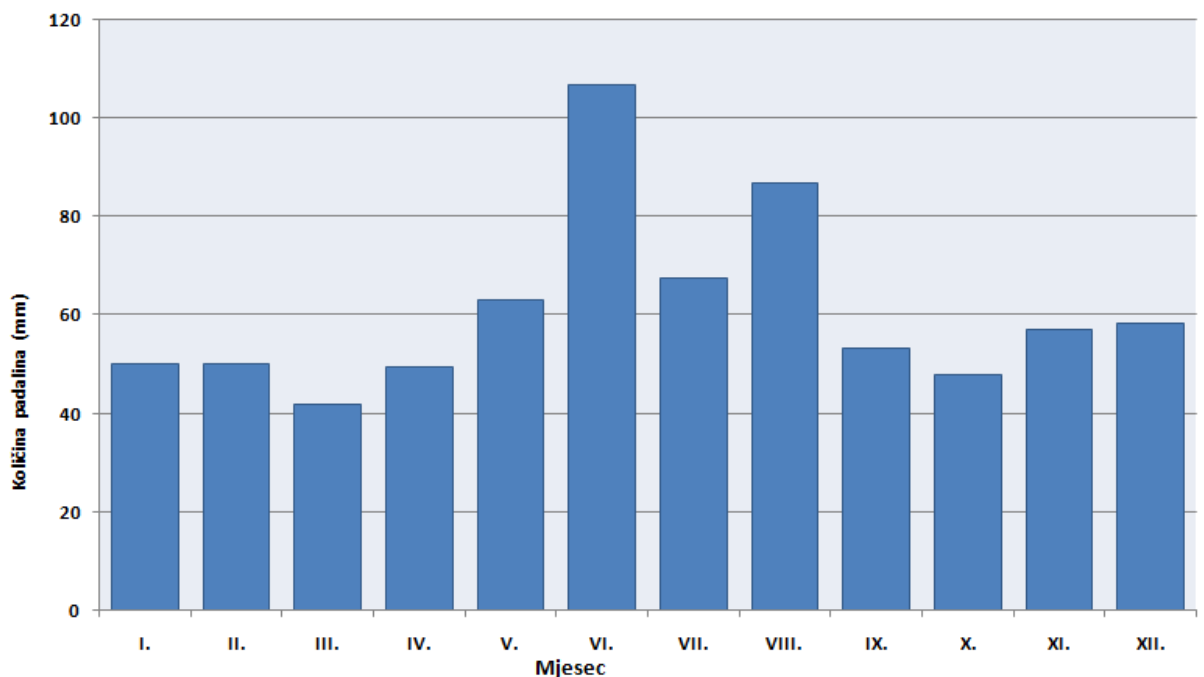
Slika 5. Srednja minimalna i maksimalna mjesečna temperatura zraka (°C) za mjernu postaju Beli Manastir u razdoblju od 2004. do 2010. godine

Izvor: DHMZ, RH

Uspoređujući grafikone srednje minimalne i maksimalne mjesečne temperature zraka vidljivo je kako ne postoji značajne razlike između Belog Manastira i Kopačkog Rita. Beli Manastir bilježi neznatno veće srednje minimalne i maksimalne temperature tijekom cijele godine, što bi se moglo objasniti utjecajem grada, tj. urbanim utjecajem na temperaturu. Naime, sam grad je zimi topliji zbog grijanja kuća i stambenih objekata a ljeti zbog ugrijanog asfalta i slabije protočnosti zraka. Kopački Rit ima upravo suprotne uvjete, u potpunosti je na otvorenom te je kontinentalnost tijekom zimskih mjeseci itekako izražena, a ljeti je protočnost zraka uobičajena.

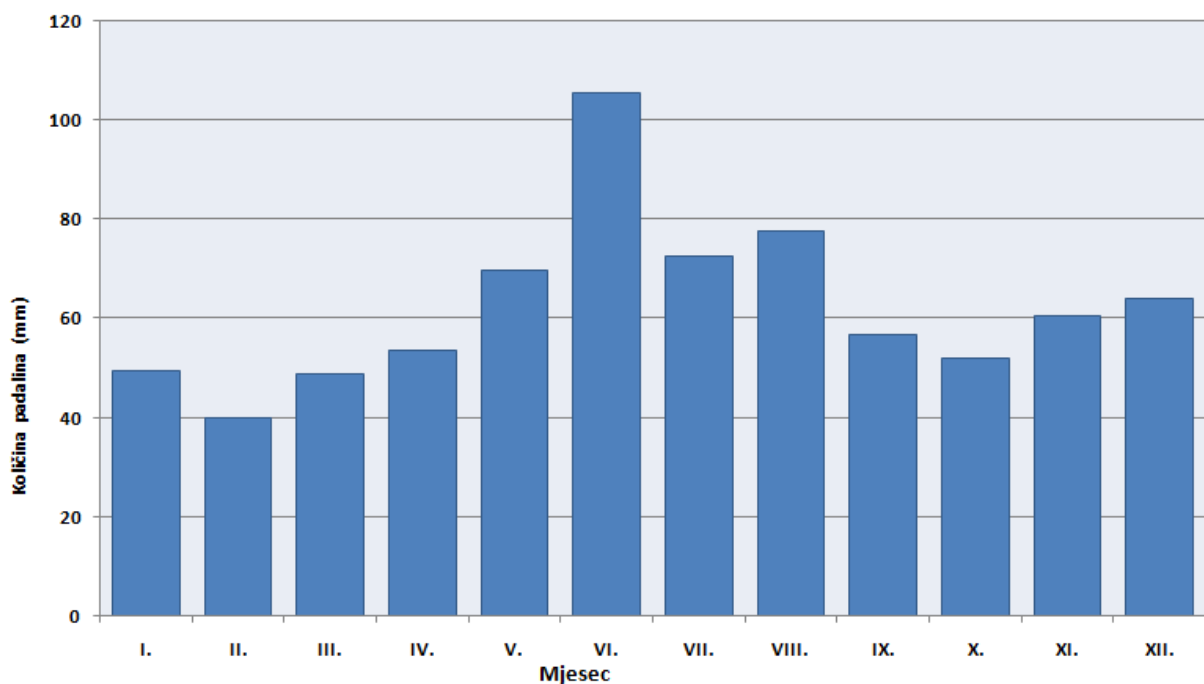
4.2. Padaline

Kada se vrši analiza padalina, jasno je kako na tako maloj udaljenosti ne postoje velike razlike, posebice kada je čitavo područje uglavnom ravničarski kraj. Neznatne su razlike tijekom zimskih i ljetnih mjeseci između Belog Manastira i Kopačkog Rita, što je i očekivano s obzirom da ne postoje reljefne strukture koje bi utjecale na eventualne mikroklimatske uvjete, a udio šuma je neznatan.

Slika 6. Prosječna mjesečna količina padalina (mm) za mjernu postaju Beli Manastir u razdoblju od 2004. do 2010. godine

Izvor: DHMZ, RH

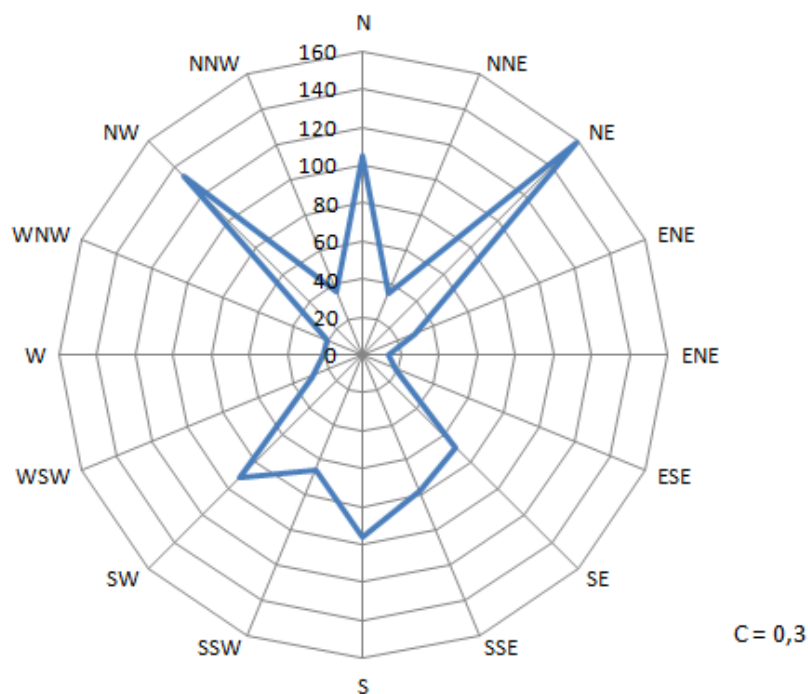

Slika 7. Prosječna mjesečna količina padalina (mm) za mjernu postaju Kopački Rit u razdoblju od 2004. do 2010. godine

Izvor: DHMZ, RH

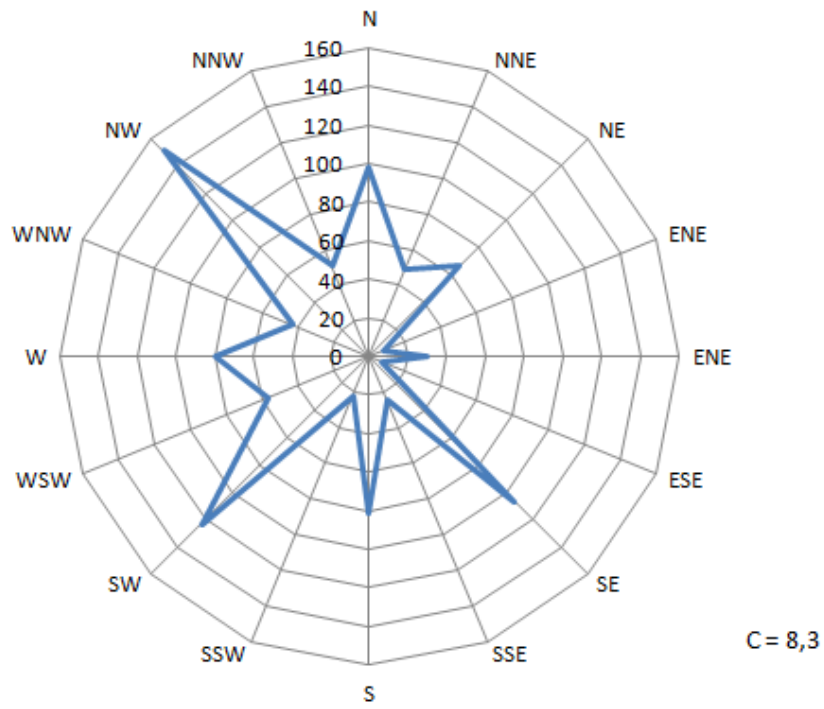
4.3. Vjetar

Kod čestine vjetra postoje najveće i očite razlike, što je ipak uvjetovano blagim gorskim uzvišenjem Banskim brdom, podno kojega je i smješten Beli Manastir. Budući da se Bansko brdo pruža u smjeru sjeveroistok-jugozapad, jasno je da je Beli Manastir prirodno „zaštićen“ od vjetrova koji pušu iz smjera sjevera te je znatno veći udio vjetra iz sektora sjeveroistok u Belom Manastiru nego u Kopačkom ritu, što je također uvjetovano pružanjem Banskog brda i usmjeravanjem vjetra u zadanim smjerovima. Zanimljiv je udio sjeverozapadnog vjetra u oba mjesta, a takav udio mogao bi se pripisati kretanjima zračnih masa nad ovim područjem.

Slika 8. Čestina vjetra za mjernu postaju Beli Manastir u razdoblju od 2004. do 2010. godine

Izvor: DHMZ, RH

Slika 9. Čestina vjetra za mjernu postaju Kopački Rit u razdoblju od 2004. do 2010. godine
 Izvor: DHMZ, RH

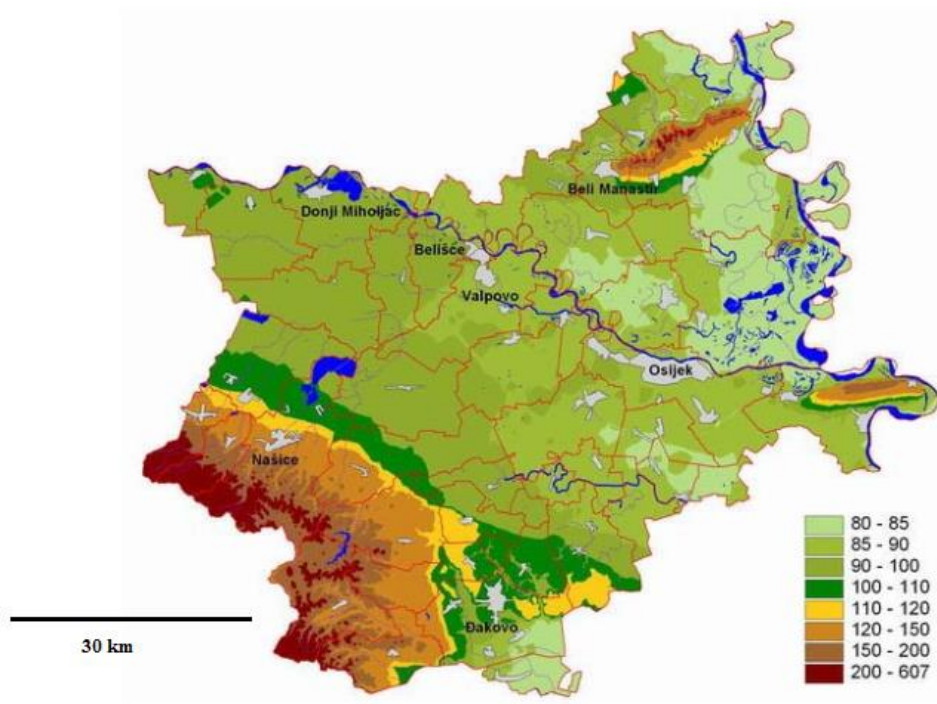
5. GEOMORFOLOŠKE ZNAČAJKE

U području sjeverne Baranje pojavljuju se dva izražena lesne zaravni. Na južne (blaže) obronke Banskog brda naslanja se južna baranjska lesna zaravan koja blago nagnuta (od 0,2 do 0,6 %), a nadmorska visina se kreće od 140 m n.m. uz rub grede i postupno opada na oko 100 m n.m. na jugoistoku i zapadu kraj Belog Manastira (Briški i Duić, 2010). Leži u uglu između Dunava na istoku i Drave na jugu, te je ovaj prostor sušan jer kišnica ponire i pojavljuje se u obliku izvora ispod odsjeka na jugoistoku, na dodiru sa aluvijalnom ravni te su česti hidrografski objekti. Prostor lesne zaravni je prekriven njivama sa kukuruzom, žitom i prosom, dok na njenim blažim padinama na jugoistoku leže vinogradi i bagremove šume (Milojević, 1945/50.). Druga izražena lesna zaravan pruža se od Kneževa prema sjeveru te se nalazi na području sjeverne Baranje i predstavlja samo krajnji južni dio makromorfološke regije Nyarad-Harkanj, lesne zaravni u Mađarskoj kojoj se pripisuje gornjopleistocenska pobliže wurmska starost (Briški i Duić, 2010). Mikroreljef zaravni karakteriziraju lesne ponikve.

Riječne terase Drave i Dunava, te lesne zaravni su ocjedita područja i samim time pogodnija za naseljavanje i poljoprivredno iskorištavanje, a samim time na rubovima dviju različitih reljefnih cjelina prema naplavnoj ravni su se razvila naselja.

Reljefno najizrazitiji dio Baranje je Bansko brdo visine 243 metra i zauzima gotovo 5% površine Baranje, te je kao i većina planina Sjeverozapadne Hrvatske izduženo u smjeru sjeveroistok–jugozapad. Tektonski gledano riječ je o horstu okruženom sa svih strana rasjedima pravca SI-JZ i SZ-JI uz koje je došlo do efuzije bazalt –andezita koja je probila tortonske slojeve u obliku uske i izdužene asimetrične ploče. Zasebna je reljefna cjelina koja se bitno razlikuje od ostatka ravničarskog kraja Baranje, a to je naglašeno oštrom morfološkom granicom, definirano strmim, mjestimice gotovo vertikalnim padinama prema naplavnoj ravni rijeke Karašice i Dunava na SZ, tj. JI. Relativno debele naslage lesa do čak 32 metra su nataložene preko neogenih slojeva i vulkanskog izljeva. Unutar lesnih naslaga su razvijena 3-5 starija pedološka horizonta koja ukazuju na nekoliko faza u nastanku lesnih sedimenata. Za reljef lesne zaravni, uz niz dolina erozivnog nastanka, karakteristične su suhe doline ovalnih oblika vezane za proces derazije po svom nastanku. Za intenzivno agrarno iskorištavanje Banskog brda zaslužna je plodnos černozemana lesnoj podlozi, te su naselja zbog velike vodopropusnosti lesa se ograničila na rubne dijelove uz kontakt strmih lesnih odsjeka s naplavnim ravnima gdje se nalazi niz izvora ili pak doline pojedinih potoka koji su se usjekli u neogene podloge (Bognar 1971/72.).

Valja još spomenuti i vulkanske stijene koje zauzimaju važno mjesto u geološkoj građi Baranje, koje se očituju kroz pojave vulkanita u dubokim bušotinama Dravske potoline, te bez obzira na veličinu, vulkanska tijela su skoro redovito interstratificirana u različitim sedimentima, te tako zajedno tvore vulkanogeno – sedimentne formacije (Pamić, 1997.).

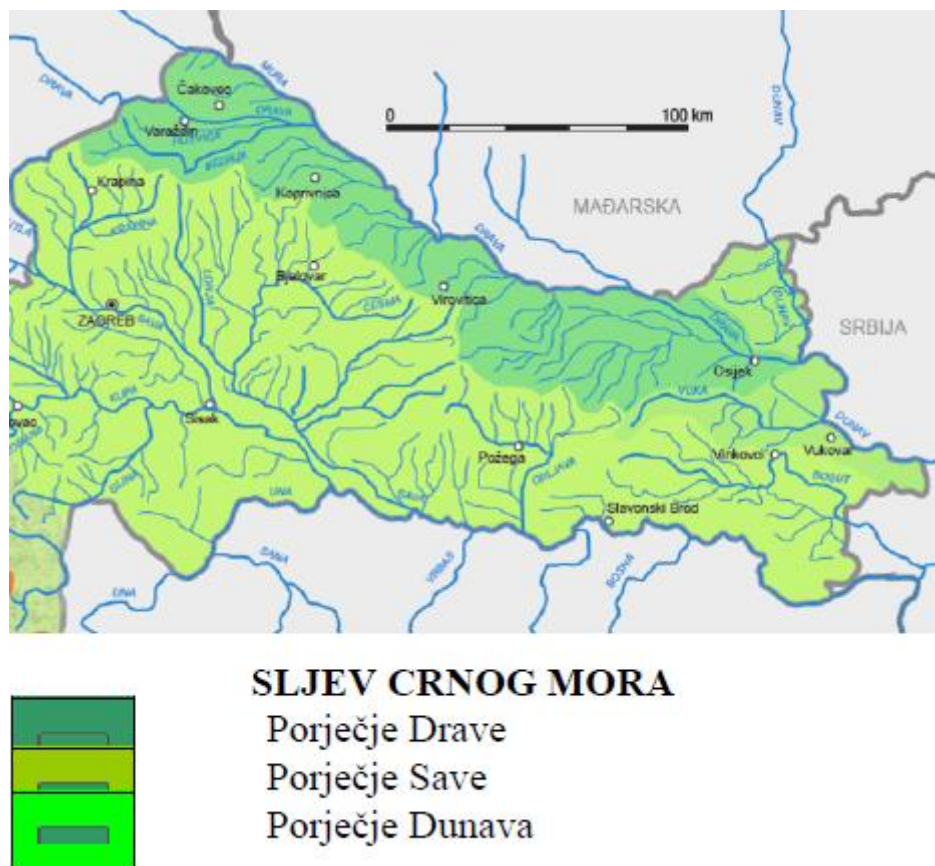

Slika 10. Reljefna karta Osječko-baranjske županije

Izvor: Čulin, 2015

6. HIDROGEOGRAFSKE ZNAČAJKE

Glavno hidrološko obilježje ovog kraja su rijeke Drava i Dunav, koje predstavljaju njenu veliku gospodarsku i turističku vrijednost, te močvare Kopačkog Rita (Bognar, Crkvenčić, 1975.). Osim Dunava i Drave, Baranjom teče i mala rijeka Karašica, desna pritoka Dunava, a hidrografsku sliku upotpunjuju brojne močvarno-barske površine (URL1).

Slika 11. Rijeke Crnomorskog sljeva

Izvor: <https://crorivers.com/sto-je-rijeka/hidrografska-karta/>

Najveći dio Baranje zauzimaju aluvijalne ravnice Drave i Dunava nastale jakim tektonskim poremećajima, te erozijskim i akumulacijskim djelovanjem rijeka. U geološkom smislu su vrlo mlade i sastoje se od nepropusnih riječnih nanosa debljine 6 do 12 metara s površinom od sitnozrnate ilovače ispod koje se nalaze debele naslage pijeska i šljunka. Aluvijalna ravan Dunava je naročito proširena, dok je iza utoka Drave sužena i strmim odsjekom odijeljena od koja se sastoji od rastrošnih pijesaka. Pretežno ravničarsko područje rezultat je malog pada, sporog otjecanja i zavojitog kretanja rijeka (Rauš i Šegulja, 1983.).

Istočnim dijelom Baranje protječe rijeka Dunav čineći prirodnu granicu sa Srbijom. Dunavski tok krivudavog je obilježja na dionici Mohač – ušće Drave zbog blagog pada na što ukazuje činjenica da je na zračnoj udaljenosti od 22 km riječni tok dug 49 km. Kako se Dunav račva u niz rukava oni meandriraju i gusto prekrivaju aluvijalnu ravnici. Sa dubinom od 5 do 15 metara i širinom od 250 do 1400 metara, korito je relativno plitko. Otapanje snijega u Alpama utječe na kretanje vodostaja, te se javljaju dvije visoke vode u proljeće i tijekom ranog ljeta. Dunav u prosjeku godišnje oscilira 3 metra, no nerijetko nivo rijeke nadvisi nasipe, te dolazi do velikih poplava koje nepovoljno djeluju na baranjsko gospodarstvo. Slične karakteristike ima i Drava koja dužinom od 64 km protječe pored Baranje i dijeli je od Slavonije, te za razliku od Dunava ima veći pad i veću brzinu. Meandriira od Torjanaca do Osijeka te ima osobine srednjeg toka, a nizvodno od grada je mirnijeg toka i s dominantnim akumulacijskim procesima. Voda u koritu je dubine od 4 do 7 metara, a u godišnjem vodostaju ima tri maksimuma i to u proljeće, početkom ljeta i u jesen. Korito Drave je očišćeno i plovno za veće brodove od ušća do Donjeg Miholjca. (URL1).

Budući da je smještena u međuriječju Drave i Dunava, Baranja predstavlja hidrotehničku cjelinu njihovih slivova (URL7). Sliv Baranje neznatno utječe na režimske karakteristike Drave, a na režim Dunava uopće ne utječe jer su to veliki recipijenti koji na svojim graničnim profilima Drave (158,2 km) kao ulaznim u Slavoniju i Dunava (1433 km) na ulasku u Baranju imaju relativno velika slivna područja dovoljna da im daju čvrste karakteristike prikazane kroz mjesečni hod protoka. Glavni maksimum protoka Drave se javlja u lipnju, a sekundarni u studenom zbog jake glacijalne režimske komponente, dok je glavni minimum u siječnja, a sekundarni u listopadu. Ta glacijalna komponenta se kod Dunava jasno nazire time što je režim izjednačeniji zbog veličine njegova sliva i baš zbog toga takav vodni režim pogoduje kompleksnoj vodoprivredi, te pogoduje vodoopskrbi poljoprivrede. Hidrološki gledano režim odlikuju odstupanja od prosječnih veličina otjecanja pa su tako u ravničarskom dijelu specifični veliki dotoci u vrijeme velikih kiša, ali i povremena otjecanja za vrijeme dužih suša u vegetacijskom periodu kad manji vodotoci presušuju (Škorić, 1977.)

Dio lijeve obale Dunava teritorijalno također pripada Baranji sa veličinom od 8475 ha, te sa izgrađenim vodnogospodarskim objektima u sustavu Vojvodine. Baranja je u vodno gospodarskoj praksi podijeljena na Dunavski, Dravski, te Karašica sektor, dok se prema topografskim karakteristikama razlikuje nizinski dio melioracijskih područja uz Dunav, Dravu i Topoljski Dunavac (Puškaš). Osim navedenih dijelova područje je još podijeljeno i na povišeni plato centralnog dijela Baranje, te brdovito područje Banskog brda. Hidrografska mreža ovog područja je prirodno nerazvijena, te su umjetno formirani brojni vodotoci-kanali

čiji je cilj odvodnja suvišnih voda s poljoprivrednih zemljišta. Karašica je pak jedini prirodni tranzitni vodotok kroz ovo područje, te osim potoka Karašice, ovom sektoru pripada i Odvodni kanal Karašica sa svojim slivnim područjem kao i potok Borza te kanali Hatvan i Travnik. Karakteristični su još i vodni resurs Topoljski Dunavac (Slika 12. i 13.) kao važan sakupljač vode gravitirajućeg područja. Glavni odvodni kanal dravskog sektora je Barbara koja gravitira Kopačkom Ritu i crpnoj stanici Velika u Topoliku u svrhu mehaničke odvodnje, dok se preko crpne stanice i ustave Bakanka , na krajnjem zapadu u inundaciju Drave ulijeva potok Topolica (URL 7).

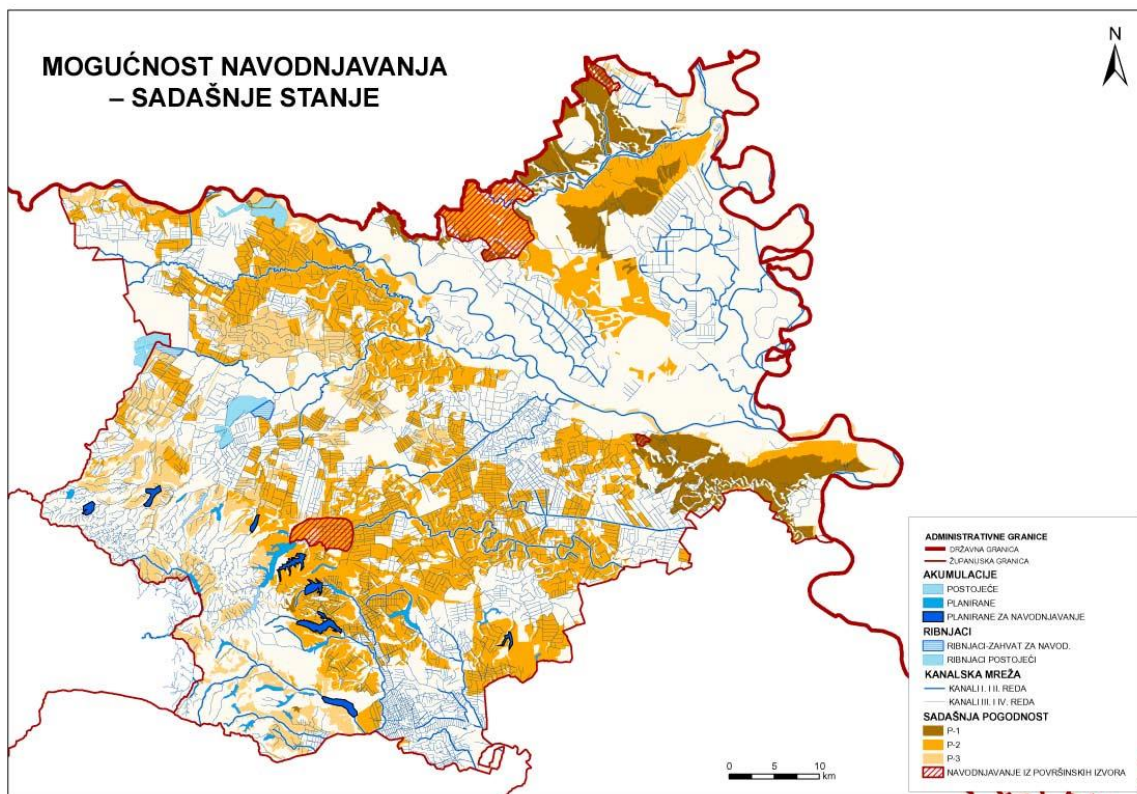
Slika 12. Topoljski Dunavac (Puškaš) u suton

Slika 13. Topoljski Dunavac (Puškaš) u zoru

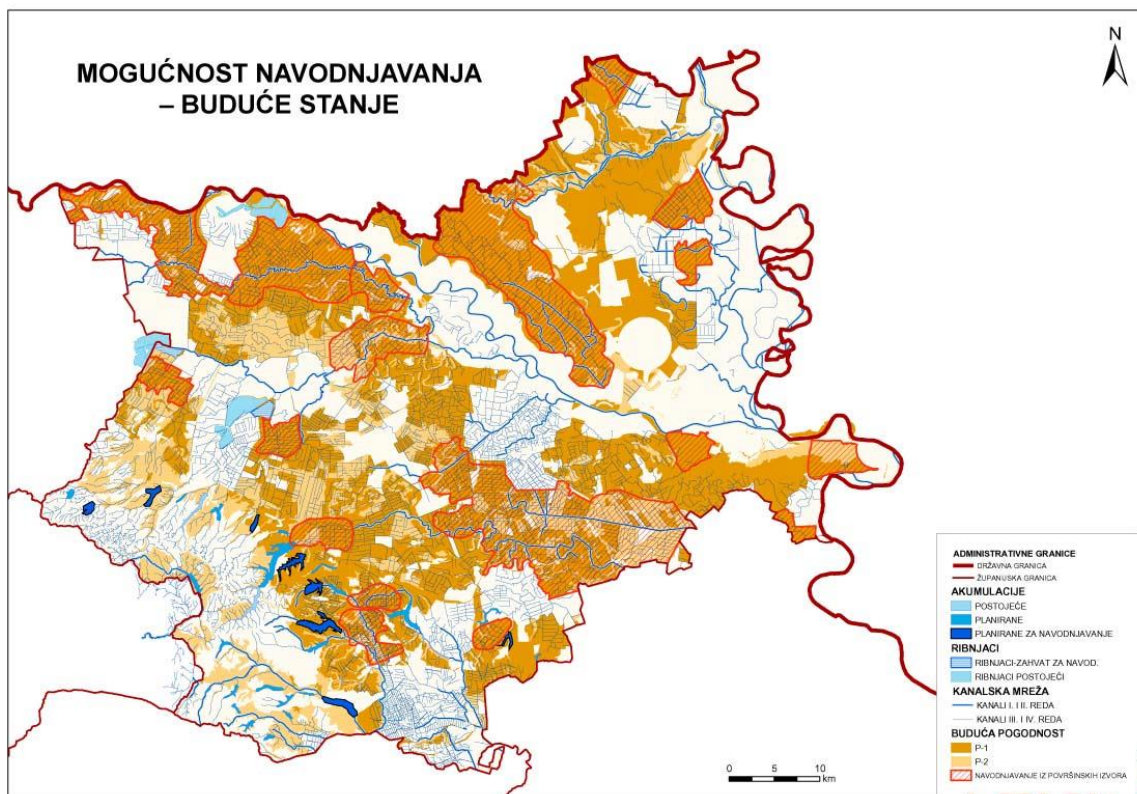
Rijeke Dunav i Drava čine glavnu hidrološku mrežu Parka prirode Kopački Rit koji je lociran na njihovom branjem i poplavnom području, te je pod utjecajem njihovih vodostaja. Osim rijeka, hidrografska obilježja Parka čine ritski kanali i to Hulovski kanal, Dunavci (Vemeljski, Pertaški, Monjoroški, Zmajevački i Šarkanjski), te kanal Arva, Pać i Kovač koji povezuju Kopački Rit s Dunavom i njegovim porastom ga pune. Osim navedenih, postoje još i kanali unutar samog rita koji povezuju jezera s kanalima i čine kanalsku mrežu (URL2). Najveće jezero je Kopačko jezero površine 200 do 250 ha koje doseže najveći dubino do 5 m, a najviše 1,5 m u razdobljima suše. Sakadaško jezero pak doseže dubinu od 7 m i predstavlja najveću depresiju rita. Pored navedenih jezera postoji još i Bijelo jezero koje se povremeno formira za vrijeme visokog vodostaja. Ono je zapravo veća poplavna livada koja je s kanalom Šantafok povezana s Kopačkim jezerom. Osim jezera tu su i područja koja su djelomično pod vodom nastala kao rezultat dinamike poplavnih valova a to su močvare među kojima su najznačajnije Sarvaška bara, Isenj bara, Olajo bara, Linjak bara te niz močvara u istočnom dijelu rita koje obično u ljeto i jesen presuše.

Na hidrografiju Kopačkog Rita su najveći utjecaj imale brojne poplave koje su premještale svojom snagom korita rijeka, prvenstveno Dunava. Napušteno staro korito polako se pretvaralo u jezera ili bare. Na prirodni režim plavljenja Kopačkog Rita je utjecala i izgradnja velikih obrambenih nasipa koji su smanjili poplavne površine. Vodni režim se u potpunosti promijenio produbljivanjem Hulovskog kanala, te hidrološkim zahvatima i izgradnjom obrambenog nasipa Dunav – Drava (Springer i suradnici 2003).

Slika 14. Mogućnosti navodnjavanja Osječko-baranjske županije – sadašnje stanje

Izvor: www.obz.hr

Slika 15. Mogućnosti navodnjavanja Osječko-baranjske županije – buduće stanje

Izvor: www.obz.hr

7. PEDOGEOGRAFSKE ZNAČAJKE

Tlo uz klimu i nagib (ekspoziciju) predstavlja stanište na kojem se razvijaju poljoprivredne i šumske zajednice, koje su nezaobilazan i značajan čimbenik za čovjekov kvalitetan život i opstanak (Matić, 2012).

Tlo je od prapovijesti gospodarski iznimno važno za ljudske zajednice, a ujedno je i ekološki važno za dio staništa različitih biljnih i životinjskih vrsta. Glavnina tala je prema nastanku prirodnog podrijetla koja je svojim djelovanjem čovjek postupno mijenjao i prenamijenio prirodna tla (Magaš, 2013).

Tla baranjskog kraja čine to područje najkvalitetnijim dijelom hrvatske panonske žitnice, a najvećim dijelom pripadaju automorfnim i hidromorfnim razdjelima, dok samo 1% svrstavamo u halomorfnu i subakvalna tla. Automorfna tla su razvijena na terenima bez dodatnog vlaženja, tj. na terenima gdje nema poplavne odnosno slivne vode, a niti dopire podzemna voda, stoga je jedino vlaženje oborinskim vodama (Škorić i suradnici, 1977).

Za razliku od automorfnih tala, na dinamiku i razvoj hidromorfnih tala utječu i dopunske nezaslanjene vode. To su površine nižih i udubljenijih dijelova baranjskog kraja na kojima slivne vode s viših terena, izlivene iz potoka ili podzemne vode ulaze u solum i ostaju u tlu kraći ili duži dio godine. Takve vode zasićuju tla i usmjeravaju procese te ostavljaju svoj hidromorfni pečat u njima (Škorić i suradnici, 1977.).

Djelovanje čovjeka na tlo sve više raste razvojem mehanizacije, te se u njih sve više unose mineralna gnojiva, te sredstva za suzbijanje korova, biljnih bolesti i štetnika. Baranjsko područje je u pogledu kemizacije izloženo najjačem djelovanju čovjeka. Danas je većina tala antropogena uz stvaranje novih akumulacija, jezera, rezervata i rekreacionih predjela.

Predjele nizinskih hidromorfnih tala možemo izdvojiti u nekoliko faza:

- a) prirodna nizinska tla u kojima su dostignuti stupanj i svojstva rezultat vjekovne evolucije
- b) tla kojima je izostalo prekomjerno navlaživanje, a ponegdje i pojačano te time poremećena prirodna konstelacija na inudacijskom području prilikom regulacije rijeka ili nasipima uz vodotoke ostala pod prirodnom vegetacijom (nizinskim šumama ili travnjacima)
- c) prirodna tla koja su krčenjem šuma, šikara, dubokim oranjem prenamijenjena za intenzivnoj biljnoj proizvodnji
- d) tla nastala od pseudogleja čovjekovom aktivnošću iz hidromorfnih razdjela na višim terasama uređenjem prvenstveno oborinskih voda. Nalaze se zapadno do linije Osijek-

Slavonski Brod. Najznačajnija među njima su terestrička antopogena tla nastala od automorfni tala za podizanje voćnjaka i vinograda mjerama rigolanja i intenzivnog unošenja gnojiva te su tako i nastali tzv. rigosoli (Škorić i suradnici, 1977.).

Močvarno glejno i lesivirano tlo su najdominantnija tla u poljoprivrednoj proizvodnji, te prekrivaju gotovo polovicu poljoprivrednih površina Osječko-baranjske županije, kada im još pribrojimo černoze, eutrično smeđe tlo i tlo hidromeliorirano drenažom onda je to više od 75% površine županije. Baranjsko područje, sjeverno od rijeke Drave, najvećim dijelom je prekriveno močvarno glejnim tлом uz značaj udio ritske crnice te lesiviranog tla, černoze i eutričnog smeđeg tla. Uz Dravu i Dunav se nalazi aluvijalno tlo, dok u slavonskom dijelu županije, južno od rijeke Drave, se pružaju područja s pretežito lesiviranim tлом, zatim pretežito močvarno glejnim te ponovno lesiviranim tлом u smjeru istok-zapad, a dominacija aluvijalnog tla i černoze je vidljiva na krajnjem istoku županije (URL 13).

Vukovarski i Đakovački ravnjak, te Erdutsko i BANSKO BRDO karakterizira tipični ili kopneni suhi les koji se ne spušta niže od 100 m.n.v. i ne prelazi nadmorsku visinu baranjske planine (243m). Neka svojstva, starost i topogene karakteristike lesa pružaju kompleksnije uvjete tvorbe tala među koje spadaju černoze (tipični i posmeđeni), eutrično smeđe (tipično i lesivirano) te lesivirano tlo (tipično i pseudoglejno).

Na ovo području je uslijedila intenzivna antropogenizacija što je rezultiralo ratarskom, voćarskom i vinogradarskom proizvodnjom. Osim navedenih područja, također se i u baranjskoj zaravni se može izdvojiti areal u kojem prevladavaju procesi koji karakteriziraju černoze dinamičnu (blaga evolucija karbonata, postojanje moličnog humusa, suzdržano trošenje alumosilikata, te pojačana razgradnja organske tvari i tvorba sekundarnih minerala tj. posmeđivanje). U Baranjskoj lesnoj zoni pronalazimo eutrična smeđa tla, černoze i njihove nastale antropogenim utjecajem (Škorić i suradnici, 1977.).

Uz Dravu i Dunav su duboka karbonatna pjeskovita i pjeskovito ilovasta fluvijalna tla s hipoglejima koja su zapravo recentni aluvijalni nanosi. Iako u manjoj mjeri javljaju se još i ritske crnice kao posebna glejna tla na lesnom pretaloženom supstratu (Škorić i suradnici, 1977.).

Također su na području Kopačkog RITA pedološkim istraživanjem utvrđena hidromorfna tla i to aluvijalna tla (fluvisoli), te močvarno glejno tlo (eugleji). Osim hidromorfni tala zastupljena su i subakvalna tla od kojih je najzastupljenija gitja, koja nastaju na dnu Kopačkog jezera (Mihaljević, 1999.).

Slika 16. Pedološka karta Osječko-baranjsko županije

Izvor: <http://www.obz.hr/hr/pdf/zastitaokolisa/Osnova%20obiljezja.pdf>

8. BIOGEOGRAFSKE ZNAČAJKE

Park prirode Kopački Rit poplavno je područje rijeke Dunava smješten na krajnjem sjeveroistoku Hrvatske u kutu što ga čine Dunav i Drava, te je jedno od najvećih fluvijalno-močvarnih nizina u Europi. Kopački Rit predstavlja najniži dio Baranje s nadmorskom visinom manjom od 82 m (Bognar, 1990.). Prirodno geografski čimbenici, ali i čovjek u velikoj mjeri su utjecali i utječu na izgled i sastav biljnog pokrova.

Najoriginalniji biljni i životinjski svijet sačuvan je u Kopačkom Ritu (URL 1). zbog svoje očuvanosti ritskog ekosustava, te raznolikosti biljnih i životinjskih vrsta. Unutar Parka prirode nalaze se tri cjeline koje se međusobno razlikuju po morfološkim, hidrografskim, bilološkim, te gospodarskim značajkama. Prva, središnja zona, koja predstavlja prostor Posebnog zoološkog rezervata, se nalazi unutar nasipa za obranu od visokih voda Dunava i Drave, a redovito je plavljena svake godine. Drugu zonu predstavlja područje koje se nalazi između nasipa i glavnih poljoprivrednih površina baranje te se u njoj odvija uglavnom šumarstvo i lovstvo. Treća zona je zona intenzivnog gospodarskog korištenja ponajviše u poljoprivredne svrhe (Springer i suradnici, 2003.).

Slika 17. Položaj Parka prirode Kopački Rit

Izvor: <http://www.geografija.hr/hrvatska/kopacki-rit-turizam-u-parku-prirode/>

8.1. Flora

Izgled krajolika se u mnogome promijenio u posljednjem stoljeću pa je došlo do kvalitativnih i kvantitativnih promjena u flori i vegetaciji. Zbog antropogenog utjecaja udio prirodne vegetacije, naročito travnjačke i močvarne znatno se smanjio (Panjković, B., 1990).

Mikroreljef je glavni čimbenik raznolikosti vegetacije u Parku prirode Kopački Rit zahvaljujući kojem je različita dubina vode, te se na osnovu toga razvijaju različiti tipovi vegetacije, od različitih vrsta šuma do vodene i močvarne vegetacije (Springer i suradnici, 2003.). Zahvaljujući šumama perspektiva šumarstva je, osim industrijske proizvodnje, u stvaranju i daljnjem održavanju optimalnih staničnih uvjeta za sve vrste divljači omogućujući razvoj lovnog turizma (Tri stoljeća Belja, 1986). Travnjačka i ruderalna vegetacija su vezane uz veću koncentraciju preživača, poput jelena ali i uz utjecaj čovjeka. Park prirode bilježi preko 40 različitih biljnih zajednica. U stajaćoj vodi se često miješaju zajednice vodenih leća i to sitna leća (*Wolffietum arhizae*), te zajednica vodene leće i azole (*Lemno-Azoletum*) koje su vrlo rijetke na prostoru Hrvatske. Na površini stajaćica se uočava zajednica plavuna (*Nymphoidetum peltatae*), te vodene leće i orašca (*Trapa natans*). Za vrijeme visokih vodostaja karakteristične su biljne zajednice lopoča (*Nymphae alba*) i lokvanja (*Nuphar luteum*) koje vole mirnu vodu pa se često mogu vidjeti duž kanala. Uz rubove kanala i jezera i na površinama koje su dio godine suhe a dio plavljene, dominiraju zajednice visokih šaševa (*Caricetum elatae*) i tršćaka (*Phragmitetum*).

Vrlo male površine u cijeloj Baranji, pa i u Parku prirode Kopački Rit zauzima travnjačka vegetacija, a razlog tome je hidromelioracija koja je omogućila pretvaranje tih površina u plodne oranice ili nasade topola. Vlažni travnjaci na kojima je dominirala sibirski perunika (*Iris sibirica*), većim dijelom su nestali. Razne vrste iz porodice trava (*Poaceae*), glavočike (*Asteraceae*), te sitova (*Juncus*) i mente (*Mentha*) mogu se pronaći na nasipima koji su obrasli travnjacima, a izrazito su vlažna staništa (Springer i suradnici, 2003.).

Najveću površinu u ritu prekriva šuma bijele vrbe (*Salici albae*), te crne topole (*Populatum nigrae*) koje uspijevaju u uvjetima rjeđih i kraćih poplava (Pernar, N. i suradnici, 2004). Šuma bijele vrbe može podnijeti visoke i dugotrajne poplave. U prizemnom sloju dominira plava kupina (*Rubus caesius*), a u Posebnom zoološkom rezervatu ih se može naći na obali kanala i Dunava. Šume bijele i crne topole (*Populetum albae-nigro*) možemo naći na još povišenijim terenima, te osim njih još i američki jasen (*Fraxinus americana*) i penjačice poput hmelja (*Humulus lupulus*) te divlju lozu (*Vitis sylvestris*). Na širem području Kopačkog Rita nalaze se šume hrasta lužnjaka (*Genisto elatae*) i to na nešto nižem terenu, dok na gredama nalazimo suši tip šuma hrasta lužnjaka i običnog graba (*Carpino betuli – Quercetum roboris*). U plitkim barama ili uz putove gdje je utjecaj čovjeka jači nalazimo ruderalne i

nitrofilne zajednice čiji su predstavnici ljulj utrinac i širokolisni trputac (*Lolio – Plantaginetum*), te zajednica sofijinog ornja (*Descurainietum sophiae*) i zajednica obične lisičine i žutog kokotca (*Echio – Meliloletum*) (Springer i suradnici, 2003.)

8.2. Fauna

Specifični su morfološki i hidrološki uvjeti omogućili razvoj raznolikih i brojnih biljnih vrsta i zajednica, a oni pak pružili povoljne uvjete za razvoj životinjskog svijeta, te učinili biološku raznolikost najvažnijom ekološkom vrijednošću Parka prirode. Autohtona flora i vegetacija Kopačkog Rita pruža povoljne životne uvjete raznim predstavnicima beskralješnjaka (*Avertebrata*) od kojih je dosad utvrđeno preko 460 vrsta. Od raznih skupina beskralješnjaka, do danas je na prostoru Kopačkog Rita zabilježeno 39 vrsta oblića (*Nematoda*), 28 vrsta puževa (*Gastropoda*), te 16 vrsta pijavica (*Hirudinea*). Od kukaca pronalazimo čak 60 vrsta leptira (*Lepidoptera*), 45 vrsta vretenaca (*Odonata*), 30 vrsta obada (*Tabanidae*) te 15 vrsta komaraca (*Culicidae*).

Fauna kralješnjaka (*Vertebrata*) je za razliku od beskralješnjaka mnogo detaljnije istražena, te je do danas zabilježeno 412 vrsta, od čega 44 vrste riba (*Pisces*), 11 vrsta vodozemaca (*Amphibia*), 10 vrsta gmazova (*Reptilia*), čak 292 vrste ptica (*Aves*) i 55 vrsta sisavaca (*Mammalia*). Park prirode je najbogatiji ribama iz porodice šarana, pa tako ovdje živi riječni šaran (*Cyprinus carpio*), siva deverika (*Abramis brama*), obična kesega (*Abramis ballerus*), obična krupatica (*Blica bjoerkna*), zubati smuđ (*Stizostedion lucioperca*), obični grgeč (*Perca fluviatilis*), obična štika (*Esox lucius*), obični som (*Silurus glanis*), obični balavac (*Acerna cernua*), dok u vodama stajačicama koje su osiromašene kisikom obitavaju obični linjaci (*Tinca tinca*), obični čikovi (*Misgurnus fossilis*), a u tekućica kečiga (*Anguilla anguilla*) i druge vrste. Od zabilježenih vrsta riba u Kopačkom Ritu, 35 vrsta je autohtono dok je 9 stranih vrsta i to 3 iz Sjeverne Amerike, a to su kalifornijska pastrva (*Salmo gairdneri*), patuljasti somić (*Ictalurus Nebulosus*) i sunčani karas (*Lepomis gibbosus*). Iz Azije potječe 5 vrsta a to su amur (*Ctenopharyngodou idella*), sivi i bijeli glavaš (*Hypophthalmichthys molitrix* i *H. nobilis*), babuška (*Carasius auratus gibelio*) i kineska bradavičarka (*Pseudo – rasbora parva*) (URL2).

Idealne uvjete za razmnožavanje i rasta vodozemaca predstavlja močvarna vegetacija pa se tako tamo mogu naći veliki pjegavi daždevnjak (*Salamandra salamandra*), zelena žaba (*Rana esculenta*), crveni mukač (*Bombina bombina*) i drugi koji se dugo vremena zadržavaju u plitkoj vodi, a presušivanjem bare se skrivaju u gustoj vegetaciji i ispod panjeva gdje je odgovarajuća vlažnost zraka (Mikuska, 2004). Na višim i sušim terenima, posebice u

predjelu hrastovih šuma oko Tiveša gdje su stalne ili povremene depresije ispunjene vodom, idealno je mjesto za razmnožavanje malog vodenjaka (*Triturus vulgaris*), siva gubavica (*Bufo bufo*) i šarena češnjarka (*Pelobates fuscus*), te ostale vodozemce kao što su zelena gubavica (*Bufo viridis*), rumena žaba (*Rana dalmatina*), obična gatalinka (*Hyla arborea*), veliki vodenjak (*Triturus dabrogicus*) i obična hrženica (*Rana ridibunda*) koji su zaštićene vrste Kopačko Rita.

Od zabilježenih 10 vrsta gmazova, najbrojnije vrste Kopačkog Rita su barske kornjače (*Emys orbicularis*) koje su ugrožene vrste, kockaste vodenjače (*Natrix tessellata*), obični smukulj (*Coronella austriaca*) i obični sljepić (*Anguis fragilis*), te ostale vrste gmazova kao što su siva gušterica (*Lacerta agilis*), zidna gušterica (*Lacerta muralis*), obični zelembač (*Lacerta viridis*), obična bjelouška (*Natrix natrix*), obična bjelica (*Elaphae longissima*), te šarena riđovka (*Vipera berus*) kao jedina vrsta koja nije zaštićena (URL2).

Ptice su najbrojnije među životinjskim vrstama sa čak 292 predstavnika, među kojima su 140 vrsta onih koje se povremeno ili redovito gnijezde, a kao najvažnije i najbrojnije se ističu ćubasti gnjurac (*Podiceps cristatus*) koji je redovna gnjezdarica Kopačkog Rita kao i veliki vranac (*Phalacrocorax carbo*) koji predstavlja najveću koloniju ove vrste u Hrvatskoj sa preko 1000 parova koji dolaze u veljači i odlaze u prosincu. Bijelu čaplju (*Casmerodius albus*) pak možemo sresti cijelu godinu, a čaplju dangubu (*Ardea purpurea*) od travnja do rujna. U svim starijim i poplavnim šumama Baranje i Kopačkog Rita možemo sresti crnu rodu (*Ciconia nigra*) koja najčešće svoja gnijezda gradi na hrastu i ostaje od veljače do listopada. Nadalje tu je i divlja guska (*Anser anser*) kojoj je Kopački Rit jedino mjesto u hrvatskoj gdje se gnijezdi svake godine. Globalno ugrožena vrsta koje je kod nas redovit i brojna gnjezdarica je patka njorka (*Aythya nyroca*), te tu ostaje od ožujka do prosinca kao i orao štekavac (*Haliaeetus albicilla*). Osim nabrojanih gnjezdarica, koje su ujedno i najznačajnije na području Parka prirode, ovdje još možemo susresti i orla kliktaša (*Aquila pomarina*), stepskog sokola (*Falco cherrug*), sivog sokola (*Falco peregrinus*), crnu lisku (*Fulica atra*), crnu čigru (*Chlidonias nigra*) i druge (Mikuska, 2002).

Slika 18. Ptice u Kopačkom Ritu

Šume, nepregledni tršćaci, bare te okolni pašnjaci, oranice i vinogradi pružaju idealne uvjete za razmnožavanje i život mnogih sisavaca čije nazočnost u Kopačkom Ritu je omogućila razvoj lovnog turizma, posebice divljači među kojima su najpoznatije vrste običnog jelena (*Cervus elaphus*), obične srne (*Capreolus capreolus*), divlje svinje (*Sus scrofa*), običnog zeca (*Lepus europeus*), običnog vuka (*Canis lupus*), riđe lisice (*Vulpes vulpes*), divlje mačke (*Felis silvestris*), obične vjeverice (*Sciurus vulgaris*), običnog jazavca (*Meles meles*), te nekoliko vrsta šišmiša (*Chiroptera*). Nakon gotovo 200 godina, otkad su nestali s područja Dunava, vratili su se dabrovi (*Castor fiber*) u Kopački Rit (URL2). Iako su razlog njihovog izumiranja na našim prostorima bio njihov lov zbog kvalitete krzna, oni su se počeli uspješno razmnožavati i širiti Europom, te se tako i uspješno udomačili u Parku prirode Kopački Rit gdje su idealni uvjeti za njihov opstanak (URL3). Još je važno spomenuti i populaciju obične vidre (*Lutra lutra*) kako predstavnika ugrožene vrste kako u Parku prirode, tako i na nivou Europe (URL2).

Slika 19. Baranjski jelen

Izvor : Lokalna akcijska grupa Baranja, 2013

9. STANOVNIŠTVO BARANJE

9.1. Opća obilježja stanovništva

Prema Magašu (2013), Hrvatska se prema uvjetno-homogenoj regionalizaciji dijeli na: 1. hrvatski panonsko-peripanonski prostor, 2. hrvatski središnji dinarski planinski prostor (gorska Hrvatska), 3. hrvatsko primorje (sredozemni/mediteranski/jadranski prostor). Navedena su područja prirodnim obilježjima heterogena, a bila su i pod utjecajem različitog društveno-ekonomskog razvoja. To je rezultiralo nejednakim razvojem, a razlikuju se i oblicima i tipovima naselja.

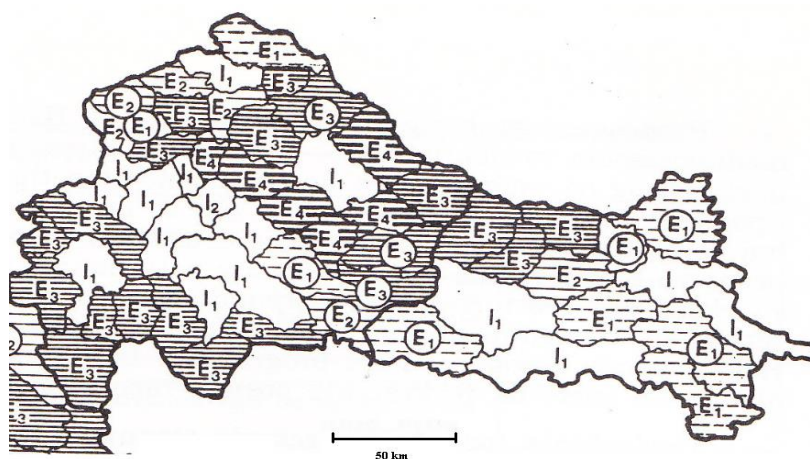
Kontinentsko ili panonsko područje Hrvatske čine doline Drave, Save i Kupe te njihovih pritoka. Najpogodnije uvjete za poljoprivredu imaju ocjeditiji brežuljci tercijarnih prigrorskih područja, stoga je na njima i najveći broj naselja. U istočnoj polovici ovog područja tercijarni sastav ustupa mjesto zonama nastalim pleistocenskom sedimentacijom i akumulacijom. Umjesto tercijarnih prigorja ovdje su glavni prostori naseljavanja prostrane praporne zaravni i terase između slabije naseljenih aluvijalnih nizina i rjeđih izdvojenih gora. Zbog ravnijeg reljefa u istočnoj polovici panonskog prostora Hrvatske prevladavaju veća naselja nego u njegovu zapadnom dijelu. Ali u oblicima i tipovima naselja između ta dva dijela ovog područja postoje i razlike koje su uvjetovane društvenim razlozima. Zbog turskih provala i okupacije dijela tog područja kontinentski panonski prostor je u istočnom dijelu imao drukčiji društveni razvoj nego u zapadnoj polovici. Zapadni dio bio je manje ugrožen pa su se tu u jačoj mjeri očuvali primarno stanovništvo i naselja. U istočnom dijelu primarno stanovništvo i naselja su jače reducirani pa je sekundarnom kolonizacijom tih krajeva, naročito u 18. i 19. stoljeću, došlo do stvaranja novih naselja (Crkvenčić, 1978).

Istočna Hrvatska obuhvaća istočno kontinentsko krilo hrvatskog državnog teritorija, vrlo specifičnog po populacijskom razvoju, naročito u 20. stoljeću. S obzirom na reljefne, klimatsko-ekološke, hidrogeografske, pedološke, prometno-geografske i društveno geografske značajke i procese, istočno hrvatski se prostor jasno izdvaja u odnosu na druga hrvatska i Hrvatskoj susjedna područja. Prirodne prednosti čitavog kraja pogoduju naseljavanju te su od davnina privlačile stanovništvo, a burna povijesno-politička zbivanja tijekom proteklih stoljeća modelirala su naseljenost. Istočna Hrvatska je iznimno aktivno demografsko područje u kojem su se stoljećima izmjenjivala razdoblja stabilnoga i prirodnoga s razdobljima nesigurnoga i neizvjesnog razvoja populacije, čemu su najviše pridonijele česte političke i vojne promjene. Tako pučanstvo Istočne Hrvatske označava oscilatorni demografski razvoj (Živić, 1998).

Najintenzivnija je međupopisna promjena broja stanovnika bila u razdoblju od 1953. do 1971. godine kao posljedica snažne i brojne imigracije, pretežito radne snage. Industrijalizacija, deagrarizacija, urbanizacija i deruralizacija izazvale su značajne promjene u prostornom razmještaju i koncentraciji naseljenosti pučanstva Istočne Hrvatske. Smanjen je broj i udjel seoskog stanovništva (ruralni egzodus), odnosno povećan je broj i udjel gradskog stanovništva. Na pogoršane demografske uvjete u zadnjem desetljeću 20. stoljeća utjecao je Domovinski rat, koji je izazvao velike ljudske žrtve, golema materijalna razaranja i progonstvo više desetaka tisuća ljudi iz Istočne Hrvatske. Današnji populacijski razvoj Istočne Hrvatske od svih demografskih procesa presudno određuje deagrarizacija i deruralizacija (Živić, 1998).

S prostorno-geografskog i društveno-gospodarskog gledišta izrazito je nepovoljno napuštanje ruralnih područja i naselja, kao i pretjerana koncentracija stanovništva u manjem broju gradskih naselja te su brojne demografske posljedice takvog procesa. Godine 1948. u gradskim je naseljima Istočne Hrvatske živjelo tek nešto više od četvrtine njezina stanovništva (26,1%), a 1991. godine nešto manje od polovine (45,3%) (Živić, 1998).

Prema tipu općeg kretanja stanovništva u razdoblju od 1961. do 1971. područje današnje Baranje pripadalo je E₁ skupini (Slika 20.), čija su obilježja: prirodno kretanje pozitivno, popisom ustanovljeno kretanje pozitivno, stopa prirodnog kretanja veća od stope popisom ustanovljenog povećanja te ima trend „emigracija“ (Friganović, 1990).

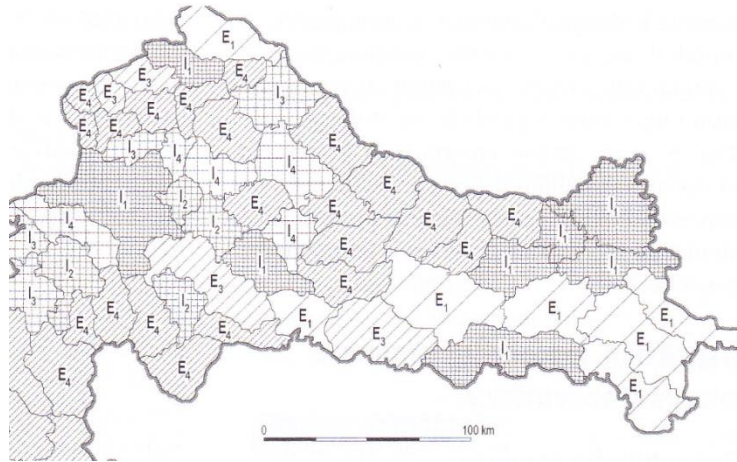

Slika 20. Tipovi općeg kretanja stanovništva Republike Hrvatske po općinama od 1961. do 1971. godine

Izvor: Friganović, 1990.

Prema tipu općeg kretanja stanovništva Republike Hrvatske od 1981. do 1991. godine, prostor Baranje pripada I₁ skupini (Slika 21.), čija su obilježja: pozitivna prirodna promjena, popisom utvrđeno kretanje pozitivno, stopa popisom utvrđenog povećanja veća od stope prirodne promjene (priraštaja) te ima trend „porast imigracijom“ (Nejašmić, 2005).

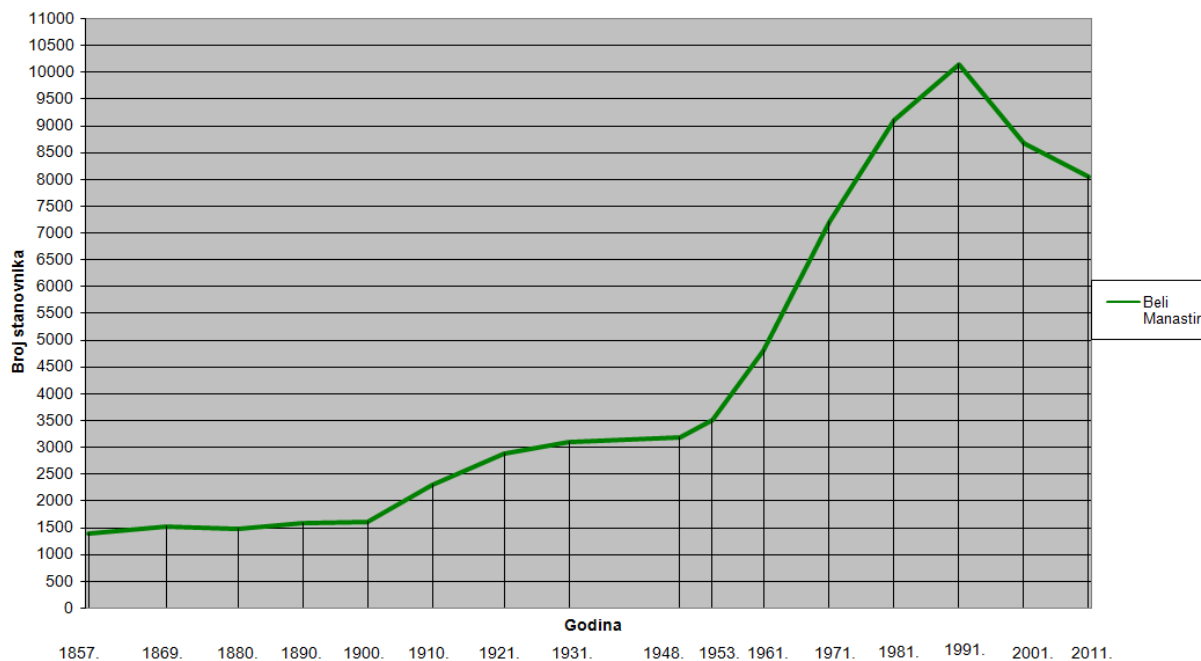
Slika 21. Tipovi općeg kretanja stanovništva Republike Hrvatske po općinama od 1981. do 1991. godine

Izvor: Nejašmić, 2005

Jasno je da nakon Domovinskog rata dolazi do pada broja stanovnika, posebice nakon 2000. godine kada je čitav prostor zahvaćen valom iseljavanja u kombinaciji s negativnom stopom prirodnog prirasta.

9.2. Kretanje broja stanovnika izabranih naselja Baranje

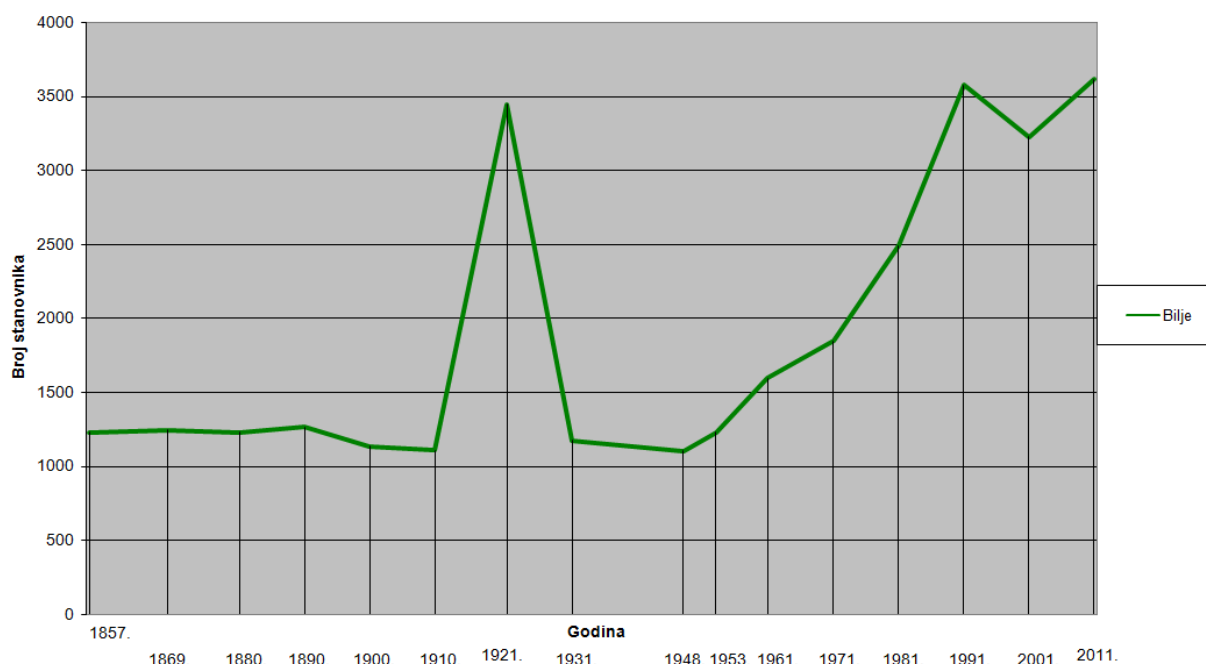
Hrvatska regija Baranja ima samo jedno naselje sa statusom grada, a to je, dakako Beli Manstir. Stoga je u analizu kretanja broja stanovništva izabrano ukupno sedam naselja različitog položaja. Naselja su birana po položaju u regiji, cestovnoj važnosti, ali i gospodarskoj, a to su (po broju stanovnika 2001. godine): Beli Manastir, Bilje, Kneževi Vinogradi, Jagodnjak, Čeminac, Batina i najmanje Baranjsko Petrovo Selo. U daljnjem prikazu dani su pregledi kretanja stanovnika navedenih naselja od prvog popisa stanovništva 1857. do zadnjeg popisa 2011. godine.

Slika 22. Kretanje broja stanovnika naselja Beli Manastir od 1857. do 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku,; Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2011.

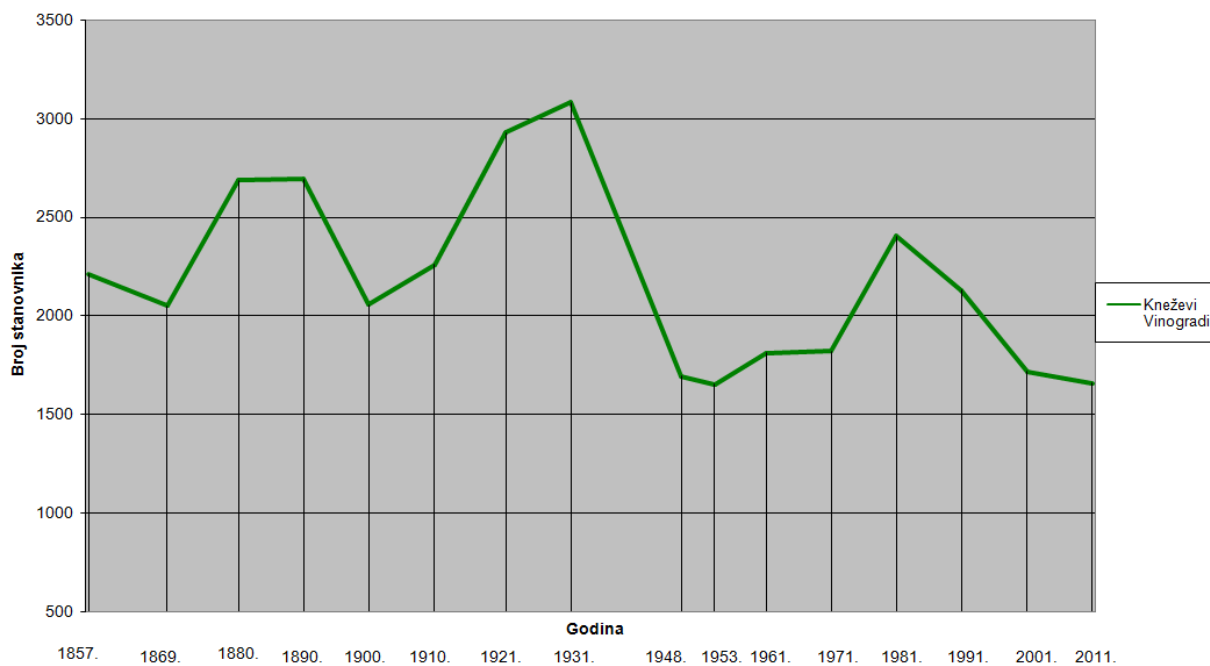
Grad Beli Manastir smješten je u središtu regije Baranja, dok po nekima je smješten blago prema sjeverozapadu iste regije. Kao izrazito administrativno središte, doživljava intenzivan popis stanovništva od 1953. godine te je u 40-ak godina se broj stanovnika utrostručio. Razlog svakako leži u izrazito povoljnom prometnom položaju ovog mjesta, u blizini glavne ceste Osijek – Mađarska te velikom mogućnosti zaposlenja nove radne snage. Ovdje nije riječ samo o kompleksu „Belje“, nego i o ostalim radnim mjestima, malim zadrugama, obrtima, uslužnim djelatnostima te administracijom koja je zahtijevala veći broj radno aktivnog stanovništva. Na prostor Belog Manastira doseljavali su uglavnom Hrvati, ali i u velikom broju i Srbi. Upravo nagli pad stanovnika između 1991. i 2001. godine ukazuje na to kako su se nakon Domovinskog rata brojni Srbi iselili iz Belog Manastira. Dakako, kombinacijom tog faktora, a onda sveopćeg iseljavanja iz Baranje, pada broja novorođene djece, dolazi do daljnjeg, ali ipak nešto blažeg, pada broj stanovnika ovog naselja 2011. godine.

Slika 23. Kretanje broja stanovnika naselja Bilje od 1857. do 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku,; Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2011.

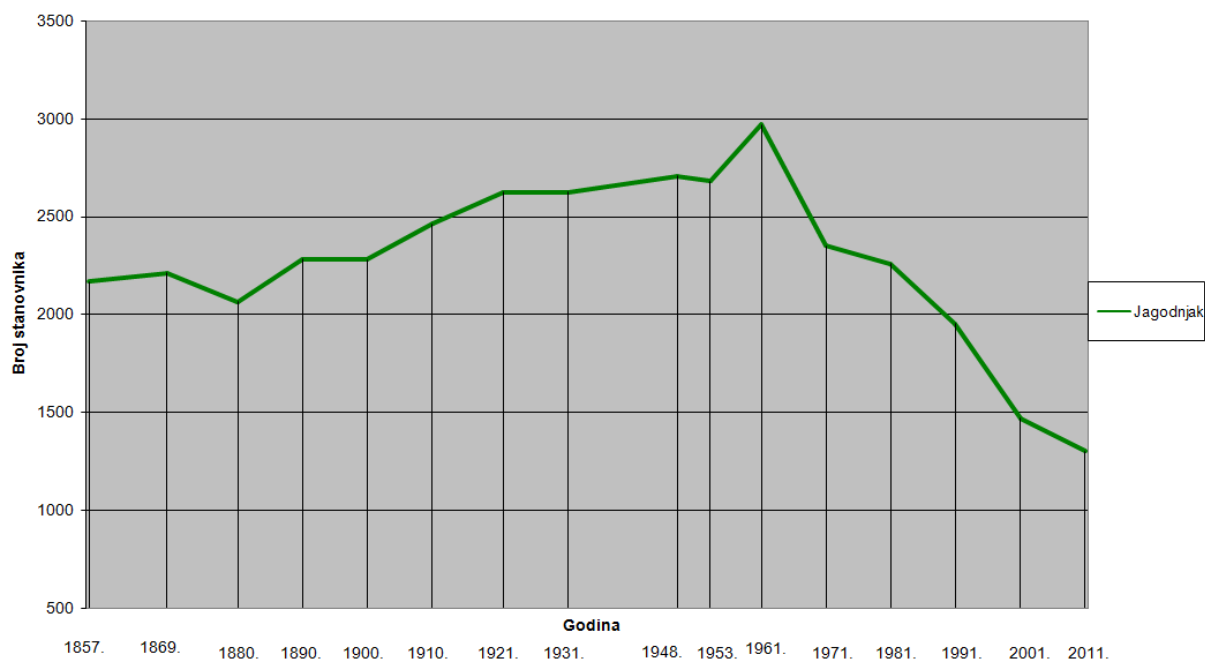
Naselje Bilje smješteno je na samom jugu regije Baranja te je praktički prvo mjesto koje vodi iz Osijeka prema Baranji. Valja odmah istaknuti kako iznenadni skok stanovnika 1921. godine je rezultat što su se u sastavu naselja pri tom popisu našla i neka druga okolna naselja, dakle skok je samo prividan. Bilje, kao tradicionalno naselje koje svoju povijest veže još za antički Rim, ponajviše se danas okreće turizmu, a blizina Osijeka omogućila je tendenciju konstantnog porasta broja stanovnika. Premda većinu stanovnika čine Hrvati, vrlo zastupljena manjina su Srbi, što se opet vidi, kao i u slučaju Belog Manastira, u popisu stanovništva 2001. godine. Jedno od rijetkih je naselja kontinentalne Hrvatske koje bilježi veći broj stanovnika 2011. nego 2001. godine. Blizina Osijeka je mnogim ljudima omogućila da se upravo tu presele, a bez većih posljedica, ukoliko rade, primjerice, u Osijeku. Turistička ponuda Bilja je vrlo jaka i šarolika te se velik udio stanovnika bavi upravo turizmom.

Slika 24. Kretanje broja stanovnika naselja Kneževi Vinogradi od 1857. do 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku,; Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2011.

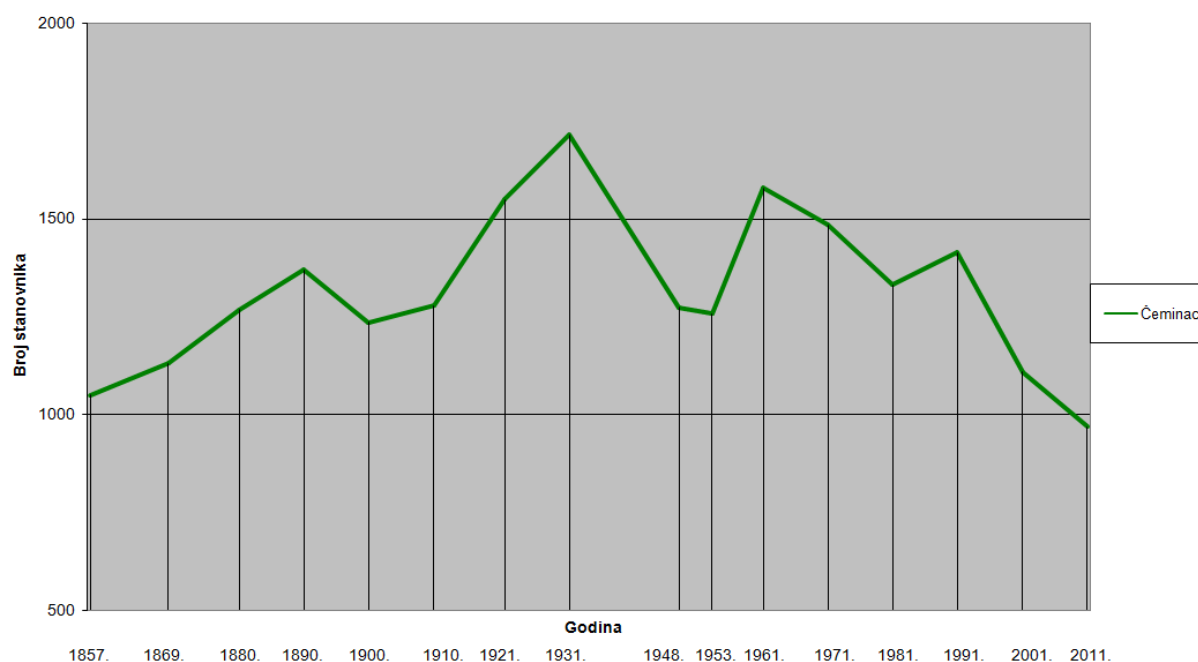
Kneževi Vinogradi je naselje smješteno sjeverno od Bilja te jugoistočno od Belog Manastira, a značajno je kao izrazito turističko središte s kompleksom bazena. Većina stanovnika se, osim turizmom, bavi i uzgojem vinove loze, što je rezultiralo i samim nazivom mjesta. Tendencija opadanja broja stanovnika vidljiva je od 1981. godine, a najveći pad svakako doživljava nakon 1991.. Trenutno možemo reći da broj stanovnika stagnira ili blago opada.

Slika 25. Kretanje broja stanovnika naselja Jagodnjak od 1857. do 2011. Godine

Izvor: Državni zavod za statistiku,; Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2011.

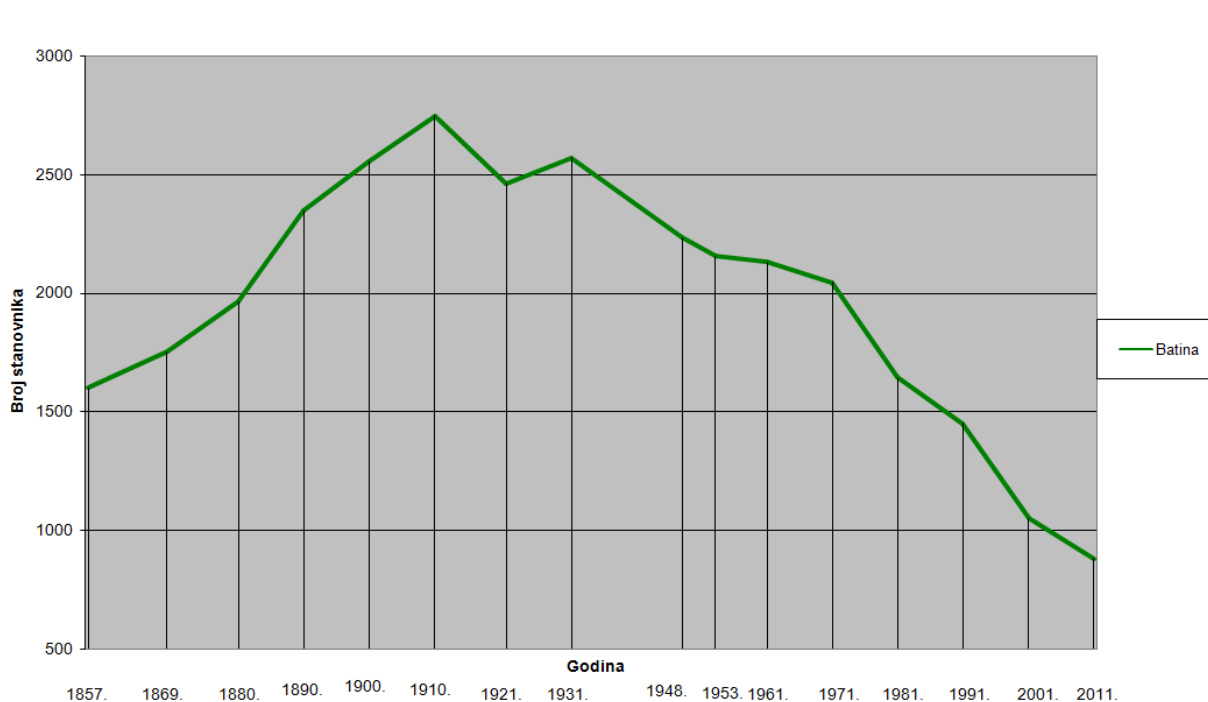
Naselje Jagodnjak je naselje s većinski srpskim stanovništvom te je vidljiv pad između 1991. i 2001. godine, kao posljedica iseljavanja Srba nakon i za vrijeme Domovinskog rata. Izrazito intenzivan pa broja stanovnika vidljiv je i na popisu iz 2011. godine. Stanovništvo se uglavnom bavi poljoprivredom, nedostatak poljoprivrednih površina, neisplativost same poljoprivrede rezultirali su upravo ovakvim stanjem.

Slika 26. Kretanje broja stanovnika naselja Čeminac od 1857. do 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku,; Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2011.

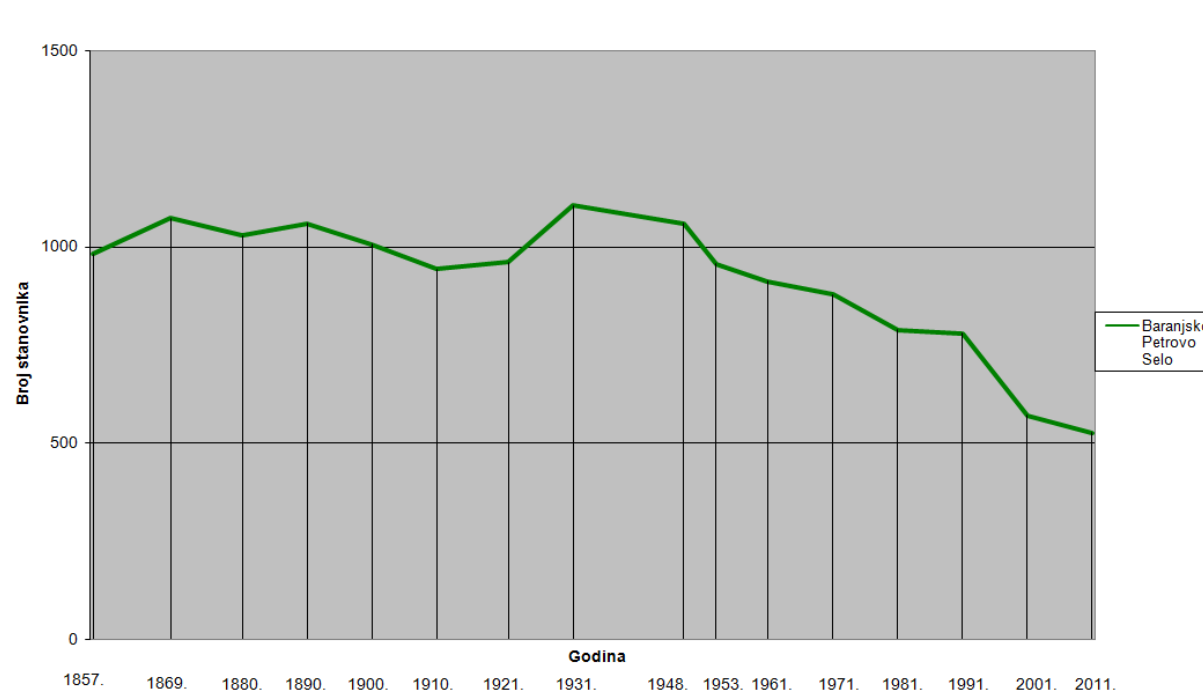
Čeminac je naselje koje se nalazi u srcu Baranje, na cesti Beli Manastir – Bilje – Osijek te također ima tendenciju opadanja broja stanovnika.

Slika 27. Kretanje broja stanovnika naselja Batina od 1857. do 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku,; Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2011.

Batina je naselje na samom sjeveroistoku Baranje i do 1974. je služilo kao brodovni prijelaz Hrvatske i Srbije. Nakon toga izgrađen je most te se potreba za radnicima smanjila. Uglavnom je ovo ribolovni, lovni i turistički kraj. Od svih uzetih mjesta ima najveću tendenciju opadanja broja stanovnika.

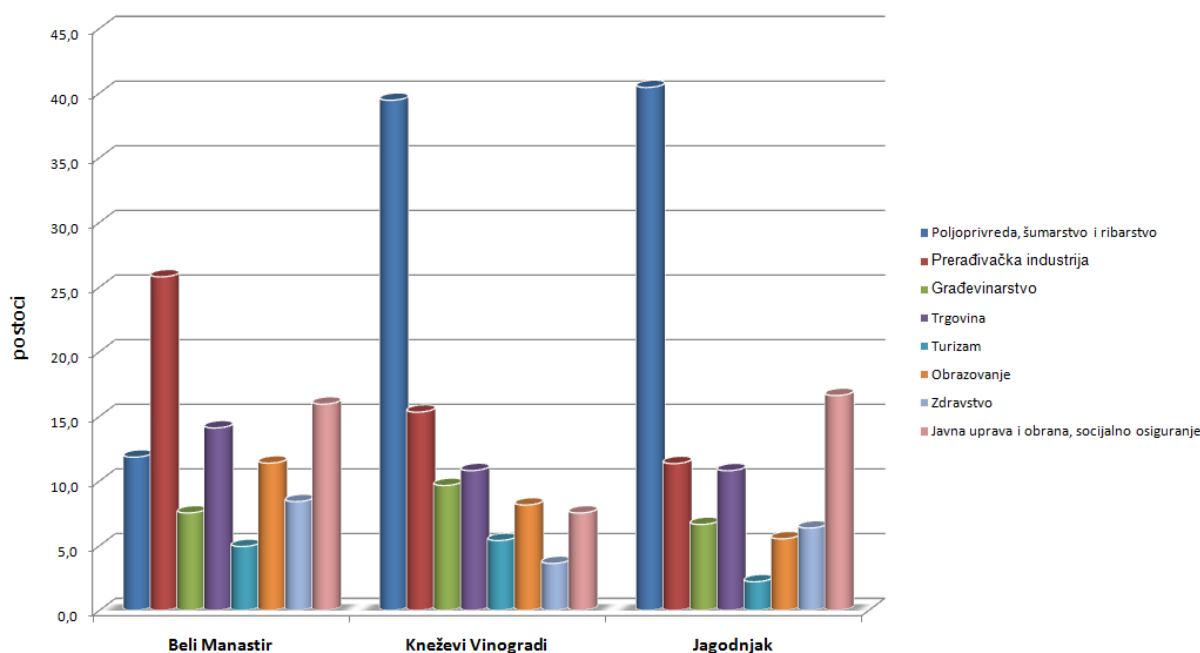

Slika 28. Kretanje broja stanovnika naselja Baranjsko Petrovo Selo od 1857. do 2011. godine
Izvor: Državni zavod za statistiku,; Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2011.

Baranjsko Petrovo selo je manje naselje na samom zapadu regije Baranja koje leži na državnoj cesti Belišće – Beli Manastir. Poznato je kao turističko naselje, ali i poljoprivredni kraj. Blizina mađarske granice (službeni prijelaz je u ovom selu) te blizina glavne ceste za Belišće, a zatim dalje i za ostala mjesta Hrvatske tzv. Podravskom magistralom, omogućila su ovom mjestu kakav-takav razvoj te stagnaciju broja stanovnika.

9.3. Stanovništvo izabranih naselja prema broju zaposlenih u određenim područjima djelatnosti

Kako bi se dobio dojam o sektorima djelatnosti radno aktivnog stanovništva, odabrane su tri općine regije Baranja prema popisu stanovništva iz 2011. godine. To su općina Beli Manastir, općina Jagodnjak i općina Kneževi Vinogradi. Što se tiče područja djelatnosti, odabrano je ukupno osam najzastupljenijih područja, to su: a) poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, b) prerađivačka industrija, c) građevinarstvo, d) trgovina, e) turizam; f) obrazovanje, g) zdravstvo te h) javna uprava i obrana, socijalno osiguranje. Valja naglasiti kako na službenim stranicama DZS, za ono što je ovdje uzeto kao „trgovina“ piše „trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala, dok za onaj podatak koji je ovdje naveden kao „turizam“ piše „djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanje hrane.

Slika 29. Stanovništvo Belog Manastira, Kneževih Vinograda i Jagodnjaka (na razini općina) prema odabranim područjima djelatnosti 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku ; Stanovništvo prema područjima djelatnosti, starosti i spolu 2011. godine

Značajna je razlika upravo između Belog Manastira i ostale dvije općine upravo u prvom području djelatnosti, a to je poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo. Dok Beli Manastir ima udio od svega 12% u ovom području, ostale dvije općine imaju udio od 40%. Razlog leži upravo u tome, što Beli Manastir ima status grada te većina radno aktivnog stanovništva radi u ostalim područjima djelatnosti. Kneževi Vinogradi i Jagodnjak, kao općine orijentirane poljoprivredi, svakako imaju najveći udio radno aktivnog stanovništva upravo u tom području.

U prerađivačkoj industriji pak najviši udio zaposlenih ima Beli Manastir, što je rezultat toga da najviše ljudi radi upravo u mljekarsko-prehrambenom gigantu „Belje“. Tako upravo 25 posto ukupnog broja stanovnika odabranih područja rada radi upravo u prerađivačkoj industriji, u kojoj, jasno je, najveći udio radi u „Belju“. Stanovništvo Kneževih Vinograda i Jagodnjaka također većim djelom radi u prerađivačkoj industriji, a gotovo kod većine je opet riječ o „Belju“.

Što se tiče građevinarstva, kao manjeg područja rada, može se zaključiti kako je podjednak udio zaposlenih u ovom području u sve tri općine, s nešto većim udjelom u Kneževim Vinogradima. Uglavnom je riječ o građevinskim tvrtkama u Belom Manastiru, ali i u obližnjem Osijeku.

Udio zaposlenih u trgovinskom sektoru je podjednak za gotovo sve tri općine, a nešto je veći u Belom Manastiru. Naravno, to je rezultat i većeg broj trgovina razne robe i dobara, kao i regionalnih trgovačkih centara.

Što se tiče turizma, logično je da upravo Kneževi Vinogradi uzimaju prednost. Vinova loza, priroda, bazeni i bogat ostali turistički sadržaj učinili su ovu općinu turistički privlačnu, što se posebice osjeti u zadnje vrijeme kada kontinentalni turizam dobiva na značaju. Upravo ta prirodna okosnica rezultirala je prestrukturiranjem lokalnog stanovništva u turizam ili kombiniranim bavljenjem turizmom i vinogradarstvom, što dakako čini produktivan spoj.

Udio zaposlenih u području obrazovanja je, pak, najveći upravo u Belom Manastiru. I Jagodnjak i Kneževi Vinogradi imaju osnovnu školu, no Beli Manastir osim Osnovne ima i nekoliko srednjih škola te neke centre za odgoj mladih. Jasno je da je velika potražnja za obrazovnim sektorom i rezultirala većim udjelom zaposlenih u području obrazovanja nego u ostale dvije općine.

U zdravstvenom području opet prednjači općina Beli Manastir. Postojanje regionalnog centra za Hitan prijem, kao i ambulate, rezultira i većim udjelom zaposlenih upravo u ovom području, no ne smije se zanemariti činjenica da velik udio zaposlenih u ovom području djelatnosti u ostale dvije općine radi upravo u Belom Manastiru.

Zadnje odabrano područje djelatnosti je javna uprava i obrana te socijalno osiguranje. U Kneževim Vinogradima je najmanje zaposlenih u ovom području djelatnosti, dok u Belom Manastiru i Jagodnjaku podjednaki udio. Razloge valja tražiti u upravno-administrativnom utjecaju središta Belog Manastira, koje je, kao jedini baranjski grada, razvilo upravo značaj javne uprave i obrane, a shodno tome je i vidljiv ovakav udio zaposlenih u ovom području.

Na kraju iz odabranih općina vidljiv je upravo prirodno-geografski utjecaj smještaja pojedinih općina na područja zaposlenosti. Kneževi Vinogradi i Jagodnjak smješteni su na izrazito povoljnom geografskom položaju za poljoprivredu, što je i rezultiralo upravo najvećim udjelom u tim područjima djelatnosti. Također, privlačna priroda i krajolik rezultirali su razvojem turizma, što je opet vidljivo i u većem udjelu turizma u Kneževim Vinogradima (bazeni čine okosnicu), dok Jagodnjak tu kaska. Ostala područja, kao što je trgovina, obrazovanje, zdravstvo i javne usluge idu na stranu Belog Manastira koji čini jasnu administrativno-industrijsku okosnicu čitave regije Baranje te se može slobodno reći kako je i glavno mjesto, tj. grad, ove regije. Upravo zbog toga je najveći udio zaposlenih u ovim područjima djelatnosti, jer je u gradu situirano sudstvo, školstvo, zdravstvo, trgovina i industrija gotovo čitave regije Baranje.

10. GOSPODARSTVO BARANJE

Kroz prošlost je Hrvatska imala niz nepovoljnih društvenih i političkih uvjeta koji su usporavali njen gospodarski, a temeljni razlozi gospodarskom zaostajanju su česti ratovi kroz prošlost. Do polovice 20.st. poljoprivreda je bila najvažnija gospodarska djelatnost u Hrvatskoj, pa tako i na prostoru Baranje. Snaženjem industrijalizacije i razvojem nekih djelatnosti tercijarnog sektora nakon Drugog svjetskog rata, broj stanovnika koji se bave poljoprivredom počinje opadati (Bilen; Bučar Perić, 2003).

Ključna obilježja koja Baranju čine „prirodnom sredinom“ za razvoj gospodarstava su ruralnost i poljoprivreda (Šunadalić, A. 2007). Na području Baranje poljoprivredna zemljišta (oranice, vinogradi, voćnjaci i dr.), šume i vodni resursi su najznačajniji prirodni potencijal (Lokalna akcijska grupa Baranja, 2013). Ratarstvo je na ovom području glavna poljoprivredna djelatnost zbog visokog udjela oraničnih površina, a među glavne ratarske kulture ubrajamo pšenicu, ječam, kukuruz, šećernu repu i druge. Sve više se razvija i vinogradarstvo i voćarstvo, posebice uzgoj vinove loze koji je stoljećima poznat u ovome kraju, naročito na Banskom brdu iznad 120 m.n.v. (Tri stoljeća Belja, 1986). Glavne gospodarske djelatnosti područja Baranje možemo podijeliti u četiri sektora, a to su poljoprivreda, industrija, pružanje usluga, te kontinentalni i ruralni turizam (Lokalna akcijska grupa Baranja, 2013).

10.1. Poljoprivreda

Klimatske specifičnosti koje su izazvane geografskim položajem jer se Baranja nalazi u prelaznoj zoni između semiaridne i umjereno kontinentalne klime, su omogućile dobre uvjete za poljoprivrednu proizvodnju (Tri stoljeća Belja, 1986).

Nezagađeno, kvalitetno poljoprivredno zemljište, te tradicija u poljoprivrednoj proizvodnji su najznačajniji prirodni potencijali ovog kraja na kojem se obrađuje oko 55000 ha poljoprivrednog zemljišta od čega više od trećine obrađuje tvrtka Belje za koju je gospodarstvo ovog kraja oduvijek bilo usko vezano i pod čijim utjecajem su se razvile ostale djelatnosti, prometni sustav, te sustav naselja. Belje je osnovano 1697. Godine i bilježi više od 300 godina neprekidnog postojanja. Krčenjem šuma, isušivanjem močvara i zaštitom od poplavnih voda dobivale su se nove plodne površine te je zahvaljujući tome početkom 19. stoljeća Beljski posjed gospodarski uznapredovao, a počelo je i naseljavanje novih područja i stvaranje gospodarskih organizacijskih jedinica (Tri stoljeća Belja, 1986).

Iako se baranjska poljoprivreda obnavlja početkom 18. Stoljeća nakon turske okupacije, dolazi do velike agrarne krize u Europi, te se nastavlja i prvoj polovici 18.stoljeća

kada je poljoprivredna proizvodnja bila vrlo slaba, iako je Belje donosilo dobre prihode. Veliku prepreku čini i transport unatoč položaju na periferiji i ravnici s dobrim zemljištem. U drugoj polovici 18. stoljeća, s poboljšanjem transporta na Dunavu, Dravi i Savi, počine i bolje doba za privredu uz lov i pašno stočarstvo, odnosno ratarska proizvodnja (Tri stoljeća Belja, 1986).

19. stoljeće obilježava željeznička pruga izgrađena 1870. godine spajajući Baranju sa Osijekom. Osim toga, 1920. godine se izgrađuje i veza sa Harkanyjem, te 1914. godine i uskotračna željeznica na Belju koje približavaju baranjske proizvode Austriju, te čitavom europskom tržištu (Tri stoljeća Belja, 1986).

U prvoj polovici 20. stoljeća, događanja u Baranji, a i na Belju su bila prožeta kako političkim tako i gospodarskim sukobima što je za posljedicu imalo slab gospodarski razvoj na tom području. 1945. godine je južna Baranja oduzeta Mađarskoj i pripajana Srbiji iako za to nije bilo niti geografske niti etničke osnove. Ubrzo je Baranja priključena Hrvatskoj, tj. Osijeku, no svi ti problemi, uz poplavu između Dunava i Drave, su se odrazili i na politiku Belja. Uslijedile su stalne kadrovske promjene i nemar određenih direktora zbog kojih se na duže vrijeme nije moglo pozitivno poslovati, te se problem nastavlja sve do danas kad možemo reći da je doživjelo svoj vrhunac (Jager, M., 2006/2007).

Belje je u ova tri stoljeća svog postojanja i dalje krupno poljoprivredno gospodarstvo zbog proizvodnje na plodnoj baranjskoj koja postiže diferencijalnu rentu po plodnosti tla bez obzira koliko se nisko mogu spustiti svjetske potrebe za prehrambenim proizvodima (Tri stoljeća Belja, 1986).

Drugo po veličini poljoprivredno poduzeće tvrtka Fermopromet d.o.o., ima značajnu vlastitu proizvodnju ratarskih kultura na oko 2300 ha te 12300 ha za proizvodnju sa kooperantima na području Baranje. Osim velikih, postoje mala i srednja poljoprivredna poduzeća i obiteljska poljoprivredna gospodarstva koja trenutno obrađuju između 300 i 1000 ha oraničnih površina. Na području Baranje, osim navedenih poljoprivrednih proizvođača, djeluje još 2489 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koji obrađuju između 5 i 10 ha oraničnih površina.

Klasične ratarske kulture u koje ubrajamo pšenicu, ječam, kukuruz, šećernu repu, suncokret i soju, najviše su zastupljene u poljoprivrednoj proizvodnji. Dio ratarske proizvodnje se finalizira na području Baranje u proizvodnji sjemenske robe i brašna i proizvodnji stočne hrane u pogonima Belja, a dio ratarske proizvodnje (šećerna repa, pivarski ječam, suncokret) se prerađuje izvan područja Baranje.

Tablica 1. Struktura sjetve ratarskih kultura 1900. godine

Kultura	Ha	%
<i>Žitarice</i>		
pšenica	2035	18,67
raž	44	0,40
napolica	371	3,40
ječam	342	3,14
zob	1796	16,47
proso	39	0,36
kukuruz	2968	27,22
Ukupno	7595	69,66

Izvor: Tri stoljeća Belja, 1986

Tablica 2. Struktura sjetve glavnih ratarskih kultura 1930.-1939. godine

Kultura	Ha	%
pšenica	1923	27,81
ječam ozimi	730	10,56
ječam jari	167	2,42
zob jara	758	10,96
kukuruz	1036	14,98
šećerna repa	760	11,00
konoplja (vlakno)	520	7,52
lucerka (sijeno)	651	9,42
djetelina (sijeno)	239	3,45
silažni kukuruz	130	1,88
Ukupno	6914	100

Izvor: Tri stoljeća Belja, 1986

Tablica 3. Struktura sjetve glavnih ratarskih kultura 1982.-1984. godine

Kultura	Ha	%
pšenica	10714	41,59
ječam	1557	6,04
kukuruz	4952	19,22
Šećerna repa	4320	16,81
Lucerka (sijeno)	583	2,27
Silažni kukuruz	454	1,76
suncokret	1532	5,95
soja	1174	4,56
Uljana repica	463	1,80
Ukupno	25758	100

Izvor: Tri stoljeća Belja, 1986

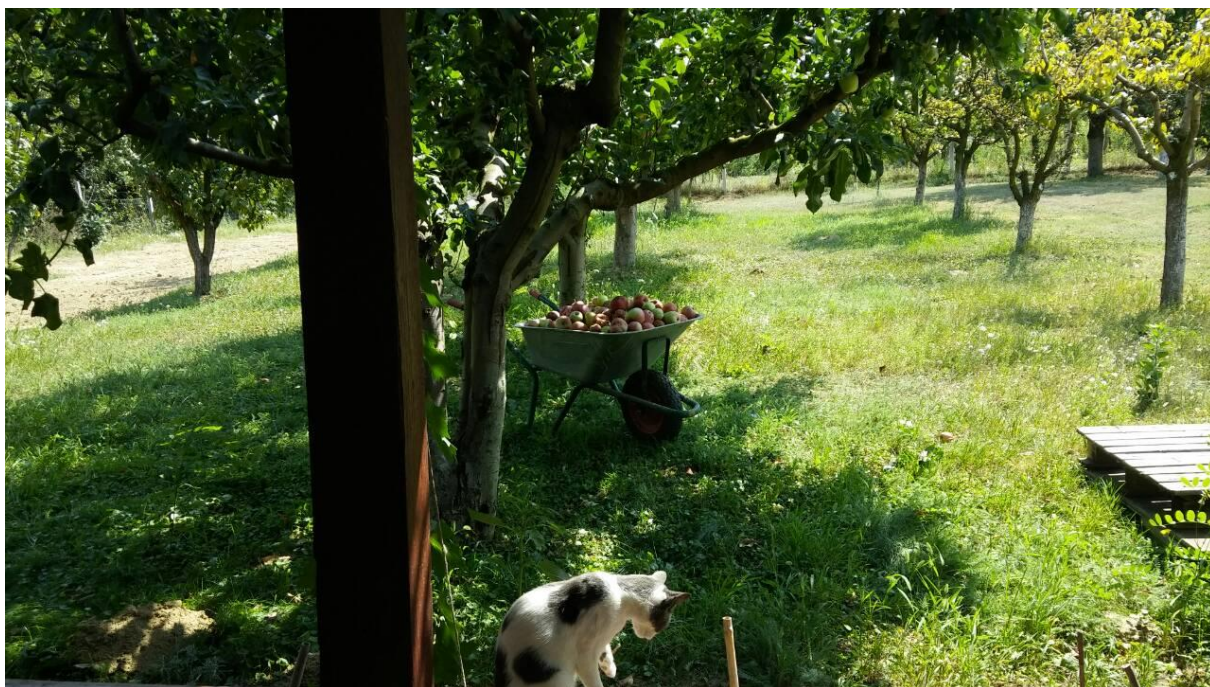
Iz navedenih tablica možemo vidjeti da je u razdoblju od gotovo jednog stoljeća pšenica dominantna kultura u ratarskoj proizvodnji Baranje, odnosno Belja. Isto tako je vidljivo kako suncokret, soja i uljana repica postaju predstavnici glavnih ratarskih kultura.

Klimatske promjene i učestale suše posljednjih godina stvaraju velike probleme poljoprivrednim proizvođačima unatoč povoljnoj hidrografskoj strukturi i dobro premreženom kanalskom mrežom. Proces navodnjavanja ratarskih kultura je izuzetno skupa stoga se on primjenjuje samo na Belju u blizini Kopačkog Rita i na području Općine Draž uz rukavac Dunava. Taj problem bi se riješio revitalizacijom postojeće kanalne mreže, te bi tako i ostali poljoprivredni proizvođači smanjili rizik od elementarnih nepogoda koristeći prirodne vodne resurse.

Najbolje prirodno stanište za proizvodnju paprike u Europi upravo se nalazi na području Baranje i to u Kopačevu u Općini Bilje, te proizvodnja povrća u Općini Draž gdje si primjenjuju suvremen tehnološki procesi hidroponske proizvodnje rajčice i ostalog povrća.

Sa svojim geomorfološkim i klimatološkim uvjetima, područje Baranje kao prirodno stanište uvelike pogoduje uzgoju vinove loze još od rimskog doba. Povijesno je poznato „Zlatno brdo“ na Banskoj kosi na području Općine Popovac još iz vremena austrougarske vladavine. Uzgoj vinove loze najrazvijeniji je na području Općine Kneževi Vinogradi, dok Belje ima najveću površinu zasađenu vinogradima. U današnje vrijeme na Banskoj kosi se sve više razvija proizvodnja voća (Slika), prvenstveno jabuka, marelica i bresaka, a najviše nasada

voćnjaka se nalazi na području Općine Kneževi Vinogradi i Općine Draž, te na području općina Čeminac i Darda.

Slika 30. Proizvodnja jabuka u Baranji

Stočarstvo unazad nekoliko godina bilježi postupno smanjenje proizvodnje posebice među malim proizvođačima zbog neuređene poljoprivredne politike Republike Hrvatske, te napuštanja kooperativne stočarske proizvodnje s malim proizvođačima od strane poljoprivrednih zadruga i prerađivača mesa. Izuzetak je Općina Jagodnjak koja bilježi povećani broj obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koja se bave uzgojem krava i proizvodnjom mlijeka (Lokalna akcijska grupa Baranja, 2013).

Slika 31. Farma krava u blizini naselja Šećerana

Tlo, te klimatski i gospodarski uvjeti omogućili su razvoj većeg broja ovaca i koza zahvaljujući intenzivnoj poljoprivrednoj proizvodnji u Baranji. Nusprodukti biljne proizvodnje koji se vrlo malo koriste služe kao hrana ovaca i koza, a pored toga i značajan broj travnjaka i pašnjaka uz nasipe Dunava i Drave. Povijest značajnijeg uzgoja ovaca vezan je za početke postojanja vlastelinskog imanja „Belje“ kada su se ovce uzgajale zbog vune, no u novije vrijeme je uzgoj sve više usmjeren ka proizvodnji mesa (Antunović, Z., i dr. 2016).

Slika 32. Grožđe Baranje

10.2. Industrija

Industrijska proizvodnja je pretežno u vlasništvu Belje d.d., a koncentrirana je uglavnom na područje grada Belog Manastira, Kneževih Vinograda, Darde i Popovca. Kao Baranja potencijal za industrijsku proizvodnju vidi poslovnu zonu u Dardi koja je smještena uz koridor Vc, tri zone u Belom Manastiru, poslovnu zonu u Kneževim Vinogradima sa djelomično riješenom infrastrukturom i nekoliko manjih poslovnih zona na području općina Draž, Bilje i Čeminac. U proteklih desetak godina Belje je povećalo svoju dugotrajnu imovinu ulaganja u izgradnju i rekonstrukciju farmi za tov svinja i junadi, te muznih krava. Također su povećali ulaganja u proizvodne pogone Tvornice mliječnih proizvoda, za preradu suhomesnatih proizvoda „Baranjka“, Mlina i silosa za žitarice i Remonta u Belom Manastiru, te Tvornicu stočne hrane u Dardi i izgradnju nove vinarije u Kneževim Vinogradima nakon ulaska Belja u Sustav koncerna Agrokor (Lokalna akcijska grupa Baranja, 2013). Također su razvijene i drvena industrije, kovinska industrija u Kneževu i Batini koja proizvodi poljoprivredne strojeve, te tekstilna industrija s trikotažom u Branjinoj Vrbi (URL 9).

Slika 33. Zgrada „Belja“ u Belom Manastiru

Slika 34. Pogoni za preradu mlijeka i mliječnih proizvoda tvrtke „Belje“ u Belom Manastiru

Na području grada Beli Manastir se nalazi najveći broj srednjih poduzetnika, a poduzeća koja se tamo nalaze su Straco d.o.o. koje broji 107 zaposlenika, Manastir-Teks d.o.o. sa 87 zaposlenih, Baranjski vodovod d.o.o. sa 56 zaposlenih, te progres d.d. sa 87 zaposlenih članova, dok su na području Darde registrirana dva trgovačka društva srednje veličine, a to su Eko gradnja d.o.o. sa 123 zaposlenika i Prerada drveta koja broji 67 zaposlenih članova. Baranjski voćnjaci d.o.o. zapošljavaju 88 zaposlenika i nalaze se u Kneževim Vinogradima, dok je na području općine Petlovac značajno poduzeće Fermopromet d.o.o. sa 58 zaposlenika.

Ipak je najveći broj u kategoriji malih poduzetnika koji su 30.9.2012. godine zapošljavali 2280 zaposlenika u 370 poduzeća koje se uglavnom bave pružanjem usluga, poljoprivredom, te manjim dijelom proizvodnjom izvan sektora poljoprivrede. Na području Baranje trgovačka društva su 30.9.2012. zapošljavala 4640 zaposlenika što je od ukupnog broja stanovnika 11,8 % (Lokalna akcijska grupa Baranje, 2013).

Tablica 4. Struktura gospodarskih subjekata prema pravnom statusu 30.09.2012.

R/r	Jedinica lokalne samouprave	OPG	Obrt	Trgovačko društvo	UKUPNO
1.	Grad Beli Manastir	309	133	121	563
2.	Općina Bilje	291	73	62	426
3.	Općina Čeminac	209	30	24	263
4.	Općina Darda	296	74	68	438
5.	Općina Draž	313	29	29	371
6.	Općina Jagodnjak	309	11	12	332
7.	Općina Kn. Vinogradi	393	72	46	511
8.	Općina Petlovac	225	23	10	258
9.	Općina Popovac	144	13	7	164
	UKUPNO:	2489	458	379	3326

Izvor : Lokalna akcijska grupa Baranja, 2013

10.3. Pružanje usluga

Osim Belja d.d., na području Baranje nema značajnijih pružatelja usluga u gospodarstvu. Tri su poduzeća koja djeluju u sastavu Belja d.d. i to Remont u Belom Manastiru, Beljetrans u Dardi, te Vinski podrum u Kneževim Vinogradima, koji ujedno predstavlja i značajan turistički potencijal (Lokalna akcijska grupa Baranja, 2013).

10.4. Turizam

Baranja je prostor ruralnog karaktera, pa prema tipologiji ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske naselja Baranje pripadaju kategorijama dinamičnih, strukturno jačih naselja (naselja bliže Osijeku) te tržišno orijentirana poljoprivredna naselja (naselja udaljenija od Osijeka) (Lukić, 2012). Iako je glavna gospodarska djelatnost Baranje poljoprivreda, ruralni turizam se razvija zadnjih 15 godina i to uglavnom kao dopuna na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima.

Pogranični položaj Baranje je uvelike utjecao na regionalni razvoj Baranje. Naime, od Drugog svjetskog rata pa sve do sredine 90-ih godina zbog ratnih zbivanja na pograničnom području Istočne Hrvatske, prostor Baranje je trpio negativne posljedice koje su prisutne još i

danas (Beuk, 2014). Osim toga, sam rubni položaj Baranje u odnosu na ostatak zemlje i udaljenost od inozemnih emitivnih područja uzrokovali su nepovoljan geografski položaj za razvoj značajnijih prometnica, a samim time i turizma (Kuti, 2007). Međutim, ulaskom Hrvatske u Europsku Uniju i otvaranjem granica, geografski položaj Baranje dobiva sasvim novo značenje. Omogućena je veća suradnja s ostatkom Europe, posebno sa susjednom Mađarskom, te Srbijom iako nije dio EU (Beuk, 2014).

Smještajni kapaciteti na prostoru Baranje osim smještajne usluge predstavljaju i turističku atrakciju. Osim apartmana, zanimljiv je smještaj na autohtonim seljačkim gospodarstvima čiji je eksterijer i interijer tradicijski uređen te uz očuvanu povijesno-kulturnu baštinu, te bogatu gastro i enološku ponudu predstavlja originalan turistički proizvod specifičan za regiju Baranje (Blažević i dr., 2013).

Tablica 5. Kapaciteti za razvoj ruralnog turizma Baranje 2013. godine

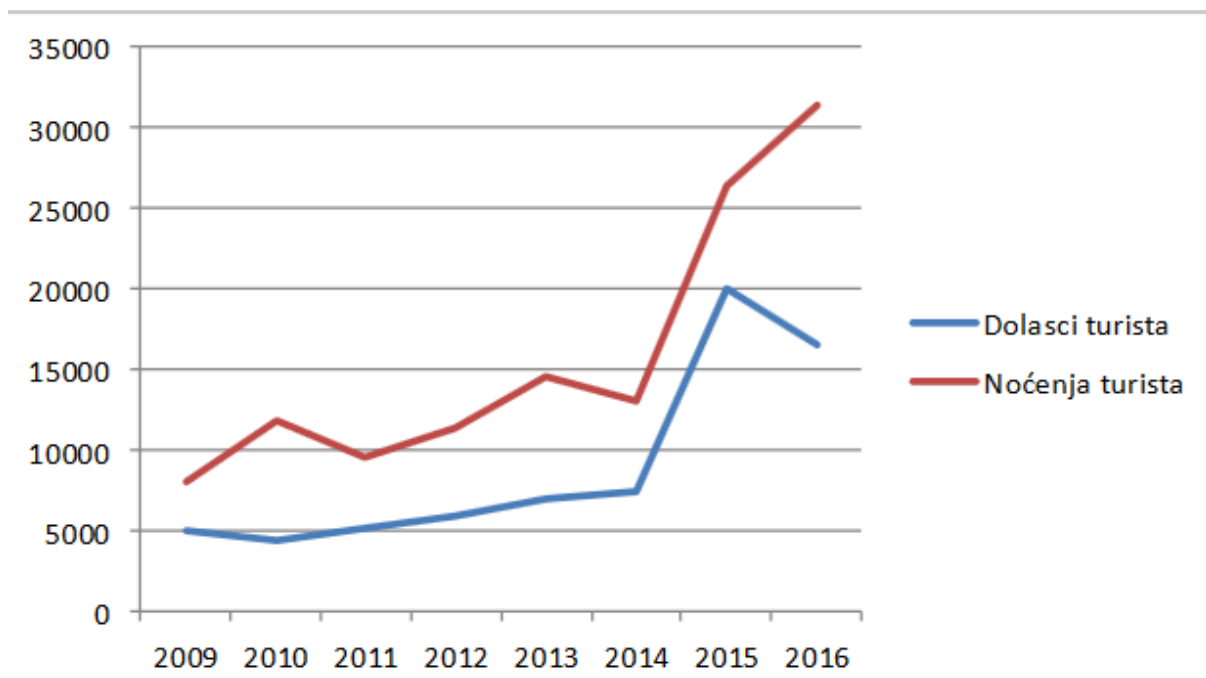
Hoteli	2
Privatni smještaji	43
ASG	27
Lovačke kuće	3
Ekocentar	1
Izletište	3
Restorani	20
Vinski podrumi	41
Prodaja rakije	2
Prodaja kulena	4
Proizvođači začinske paprike	15
Suveniri	6
TZ i agencije	5

Izvor: Dimšić, J. 2017

Godine 2006. je zabilježeno 386 postelja na prostoru Baranje (Kuti, 2007), dok je 2014. godine zabilježeno 889 postelja (Turistička zajednica Baranje, 2015). Prednjače općina Bilje s 293 ležaja, općina Kneževi Vinogradi s 220 ležaja i grad Beli Manastir sa 62 koje su ujedno i najpoznatije destinacije ruralnog turizma u Baranji (Turistička zajednica Baranje, 2015). Godine 2016. ukupan broj postelja u Baranji je iznosio 1036 što predstavlja 24,3 %

smještajnog kapaciteta Osječko-baranjske županije, a ukoliko izuzmemo grad Osijek, Baranja posjeduje 43% smještajnog kapaciteta OBŽ (Dimšić, J. ,2017).

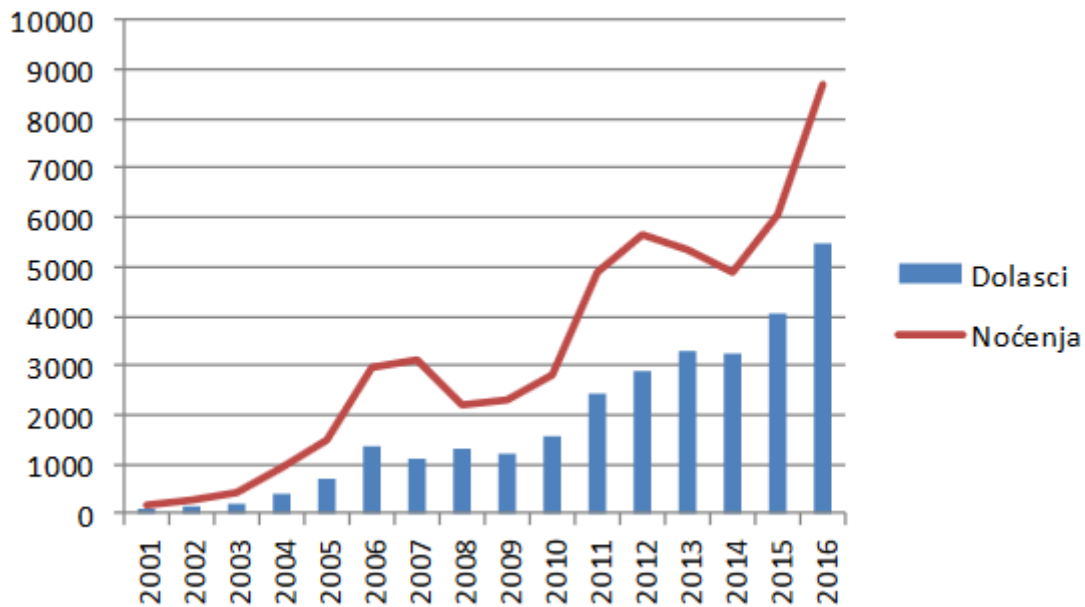
Što se tiče prometa u turizmu možemo reći kako je na prostoru Baranje zabilježen uzlazni trend od 2014. godine po broju noćenja, dok je 2016. godine po broju dolazaka zabilježen pad u odnosu na 2015. godinu (Dimšić, J. ,2017).

Slika 35. Dolasci i noćenja turista u Baranji od 2009. do 2016. godine

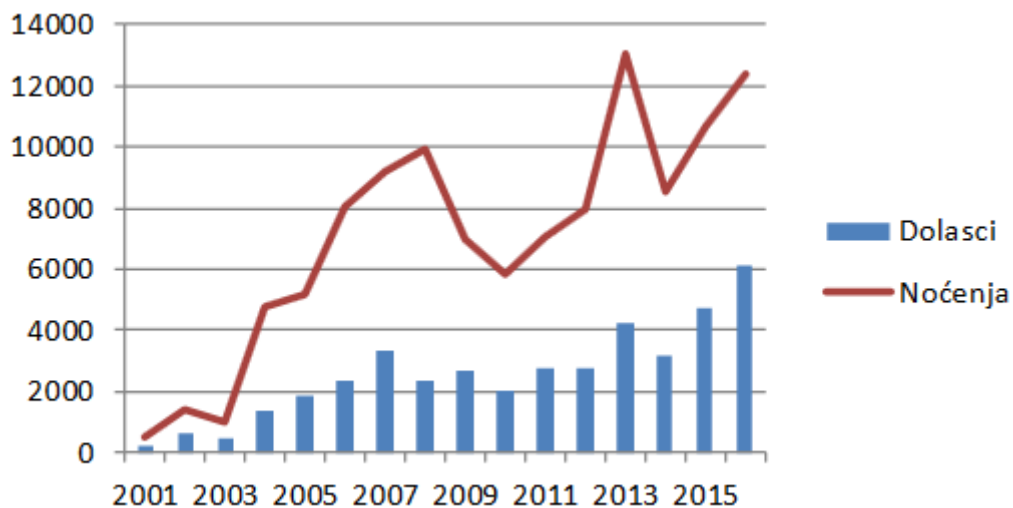
Izvor: Dimšić, J. (2017)

Prema DZS-u, 2015. godine općina Bilje broji najviše dolazaka (4733), a općina Kneževi Vinogradi (4040) niti malo ne zaostaje. Općina Bilje zabilježila je i najveći broj noćenja (10 656), dok je Grad Beli Manastir drugi (7677). Beli Manastir je do 2015. godine bilježio najveći broj dolazaka, ali 2015. su ga općine Bilje i Kneževi Vinogradi s brojem dolazaka pretekli. Taj trend se nastavio i 2016. godine što ukazuje da su općine Bilje i Kneževi Vinogradi u potpunosti preuzele titule glavnih destinacija ruralnog turizma u Baranji (Dimšić, J., 2017).

Slika 36: Dolasci i noćenja turista u općini Kneževi Vinogradi od 2001. do 2016. godine

Izvor: Dimšić, J. 2017

Slika 37. Dolasci i noćenja turista u općini Bilje od 2001. do 2015. godine

Izvor: Dimšić, J. 2017

Kako u prošlosti tako i danas prirodni preduvjeti koji su utjecali na prometnu važnost ovog prostora su ravničarski otvoreni pejzaž. Još za vrijeme Rimske prevlasti i tokom srednjeg vijeka ovim prostorom prolazili su važni putovi, koji su povezivali srednju Europu i srednje Podunavlje sa jugoistočnom Europom. Za povezivanje Baranje sa Slavonijom i Osijekom, kao gravitacijskim makrogeografskim središtem, preko Drave je izgrađen cestovni i željeznički most. Ove komunikacije poslužile su ne samo za povezivanje sa najvećom gradskom aglomeracijom u istočnom dijelu Hrvatske, već su Baranju približile glavnim

cestovnim i željezničkim prometnicama. Beli Manastir je od Vinkovaca kao značajnijeg željezničkog čvorišta udaljen 72km, od Zagreba 312km, od Slavenskog Broda 123km, od primorskih gradovima Hrvatske oko 500km, Beograda 252km, Sarajeva 330km. Ipak međunarodni položaj je najviše određen cestovnom i željezničkom vezom sa susjednom Mađarskom. Cestovna transverzala preko ovog područja (Mohač-Udvar-Kneževo-Beli Manastir-Darda-Bilje-Osijek) najbolje povezuje srednju Evropu sa srednjim Jadranom. Prometni položaj Baranje posebno će se poboljšati kada se izgradi autoput od Budimpešte preko Osijeka i središnjeg dijela Bosne i Hercegovine do Ploča. Također je vrlo bitna željeznička pruga koja preko Belog Manastira povezuje Osijek sa Budimpeštom. Na granici prema Mađarskoj, pored graničnog prijelaza Kneževo-Udvar, zbog povećanog prometa, otvoren je i prijelaz Baranjsko Petrovo selo-Šikloš. Za povezanost sa susjednom Bačkom i Vojvodinom značajan je granični prijelaz Batina-Bezdan i most preko Dunava koji igra važnu ulogu u povezivanju ova dva prostora, a također značajan i most prema Slavoniji preko rijeke Drave izgrađen u Belišću 2000. godine.

Slika 38. Most na rijeci Dravi kod Belišća/državna cesta D 517 (s druge strane Baranja, promatrač u Slavoniji)

Najznačajniji prometni koridor za Baranju je koridor Vc koji će puštanjem u promet predstavljati najkraći put između Baltičkog mora i Jadrana što će uvelike pridonijeti razvoju tranzitnog turizma Baranje. Zračna luka Osijek-Klisa kao i letilište Osijek-Čepin koji su

smješteni južno od Baranje omogućuju dostupnost putem zračnih linija, te imaju značajnu ulogu u povezivanju Baranje sa većim gradovima Hrvatske, a preko njih i sa Europskim centrima turizma.

Vodeni tokovi Drave i Dunava koji su periferno položeni nisu imali značajniju ulogu u povezivanju Baranje sa ostatkom države i Europe, no u međunarodnom prometu oni predstavljaju značajne putove kojima ne trebaju velika ulaganja, a povoljno bi utjecali na razvoj turizma.

Na SI Baranje u Batini na Dunavu otvorena je luka za kruzere što će u budućnosti pridonijeti turističkom razvoju Batine, ali i razvoju elitnog turizma u Baranji. Godine 2015. pristalo je 46 kruzera u luci Batina s brojem turista od 147-180 (Lokalna akcijska grupa Baranje, 2013).

Unazad nekoliko godina prisutan je trend sve većeg broja fizičkih i pravnih osoba koje pružaju usluge u turizmu, među kojima se ističe Javna ustanova park prirode „Kopački Rit“ čineći okosnicu turizma u Baranji.

S obzirom na svoju atraktivnost, Kopački Rit i nije toliko posječen, a najviše je posljedica njegove lokacije koja je izvan glavnih smjerova tranzitnih turističkih kretanja, te prisutne percepcije o ratnom području (miniranost područja), ali i u nedovoljnom angažmanu nadležnih institucija za promicanje ovog područja. Kompleksno upravljanje regionalnim razvojem posebnu važnost pridaje upravo prometnoj povezanosti regije s ostalim regijama kao i međusobnoj povezanosti područja unutar regije (Šverko, M. 1995.).

Osim Kopačkog Rita izdvajaju se još četiri prirodno geografski atraktivna lokaliteta na prostoru Baranje, a to su Batina s Dunavom, Topoljski Dunavac, Stara Drava sjeverno od Osijeka i Bansko brdo (Kuti, 2006.). Od kulturne baštine valja izdvojiti lovački dvorac u Tikvešu, dvorac Esterhazy u Dardi dvorac Eugena Savojskog u Bilju, te dvorac u Kneževu koji iako predstavljaju bogatu kulturnu ostavštinu na prostoru Baranje, nisu obnovljeni i turistički valorizirani. Značajna je i sakralna arhitektura koja je iz različitih vjerskih krugova. Obzirom na multietničnost Baranje stanovništvo je različite vjerske pripadnosti što se odrazilo i na prisutnost triju različitih crkava: katoličke, pravoslavne i reformatske. U Batini na vidikovcu je podignut atraktivan spomenik Crvenoj armiji s predivnim pogledom na Dunav. Od ostale kulturne baštine bitno je spomenuti Etnološki centar baranjske baštine koji je 2016. godine u potpunosti obnovljen te Eko-centar Zlatna greda koji je primjer prenamjene pustare (napušteno radničko naselje) u turističke svrhe. Danas Eko-centar ima široku ponudu od gastronomoske i smještajne ponude do *teambulding* programa, fotosafaria pa i adrenalinskog parka i *zip linea*. Kulturno-povijesni spomenici svjedoče o prisutnosti različitih naroda, kultura i političkih strujanja na ovom prostoru, ali isto tako su svojevrsna nadopuna drugim

turističkim ponudama, primjerice obiteljskim seoskim gospodarstvima te raznim manifestacijama. Na primjer, na području Baranje može se vidjeti etno zbirka narodnih nošnji na OPG-u Kolar (Turistička zajednica Baranje, 2016).

Prema Lokalnoj razvojnoj strategiji LAG-a Baranje (2014) zabilježeno je oko 70 kulturnih manifestacija i događanja koja se održavaju u Baranji, međutim bitno je napomenuti da je većina njih samo lokalnog karaktera. Velik dio kulturnih događanja je vezan uz gastro ponude kao što su Fišijada, Kulinijada, Grahijada, Sarmijada, Kobasijada, Čvarakfest i dr., te uz vinsku ponudu: Vinski maraton, Vinceška, Berem grožđe i mnoge druge, što samo svjedoči o bogatoj i raznovrsnoj gastro i enološkoj ponudi Baranje koje su zapravo zajedno s tradicionalno uređenim smještajnim i ugostiteljskim objektima glavna turistička atrakcija Baranje (Lokalna akcijska grupa Baranja, 2013).

Svojom posebnosti se ističe i etno selo Karanac u općini Kneževi Vinogradi, te posebno izgrađene vinske ceste u Zmajevcu i Suzi koje su kao i još osam vinskih cesta u posljednjih desetak godina uređene kroz projekt Wine tour u naseljima u kojima se pružaju usluge seoskog i vinskog turizma, a samim time se i povećava broj vinskih podruma i kušaonica. Kapaciteti za seoski turizam sve više jačaju, posebice u općini Draž gdje se nalazi etno selo Gajić i Draž Planine. Područje Batine je zahvaljujući izgradnji luke i uređenju trga, te izgradnji infrastrukture iz projekta EU „Dunavski pogled“ postalo značajno turističko čvorište iz kojeg se s rijeke Dunav ulazi u Baranju. Početni oblici pružanja usluga ruralnog turizma javljaju se u općinama Popovac i Jagodnjak, te sve veći broj obiteljskih gospodarstava proširuje svoju ponudu nudeći smještaj, te prodajući domaće proizvode kao što su kulen, sir, rakija i ostalo kako domaćim tako i stranim turistima. U turističkom smislu Belje d.d. je napravilo veliki iskorak izgradnjom vinske ceste dugačke čak 12 kilometara kroz vinograde južne strane Banske kose, te rekonstrukcijom turističkih objekata Kormoran u općini Bilje i vinskih podruma u Kneževim Vinogradima. Za razvoj ribolovnog turizma postoje brojne mogućnosti zahvaljujući bogatim vodnim resursima Dunava i Drave sa svojim rukavcima uz jezero Sakadaš u Kopačevu, Đola u Dardi, te Repnjak u Baranjskom Petrovom selu. Iako postoje mogućnosti, zdravstveni i sportski turizam su zapostavljeni (URL 4).

Također je bitno spomenuti Dunav koji kao međunarodna rijeka za plovidbu koji na putu iz srednje Europe može zaustaviti turiste u Baranju kao važnu regiju seoskog turizma. Na teritoriju općine Draž se nalaze ribolovne površine koje su cijenjene i u Europi među kojima se ističu Topoljski Dunavac čije su obale pogodne za kupanje, posebno lokalitet Zeleni otok

kod Batine Stari Dunav kod Batine, rukavci Vrblje i Šarkanj, jezero Bučka, rukavac „Nijagara“ i živi tok rijeke Dunav kod Batine (URL1).

Od ostalih zanimljivosti spomenuti ćemo jedinstvene oblike stambene i gospodarske arhitekture u selima Zmajevac i Suza ukopanima u lesne stijene među kojima se svojom jednostavnom izvedbom ističu stanovi izrađeni bez ikakvog građevinskog materijala i konstrukcije, te stoga čine umjetne špilje. Vinski su podrumi pak solidni objekti koji koriste prirodne prednosti lesa predstavljajući najčešći i najbolji oblik graditeljstva ovih stijena Baranjskog kraja, te svojim karakteristikama se uklapaju u tradicionalno graditeljstvo Baranje, a svojim specifičnostima iskazuju poseban graditeljski i kulturni značaj (Španiček, 1992.).

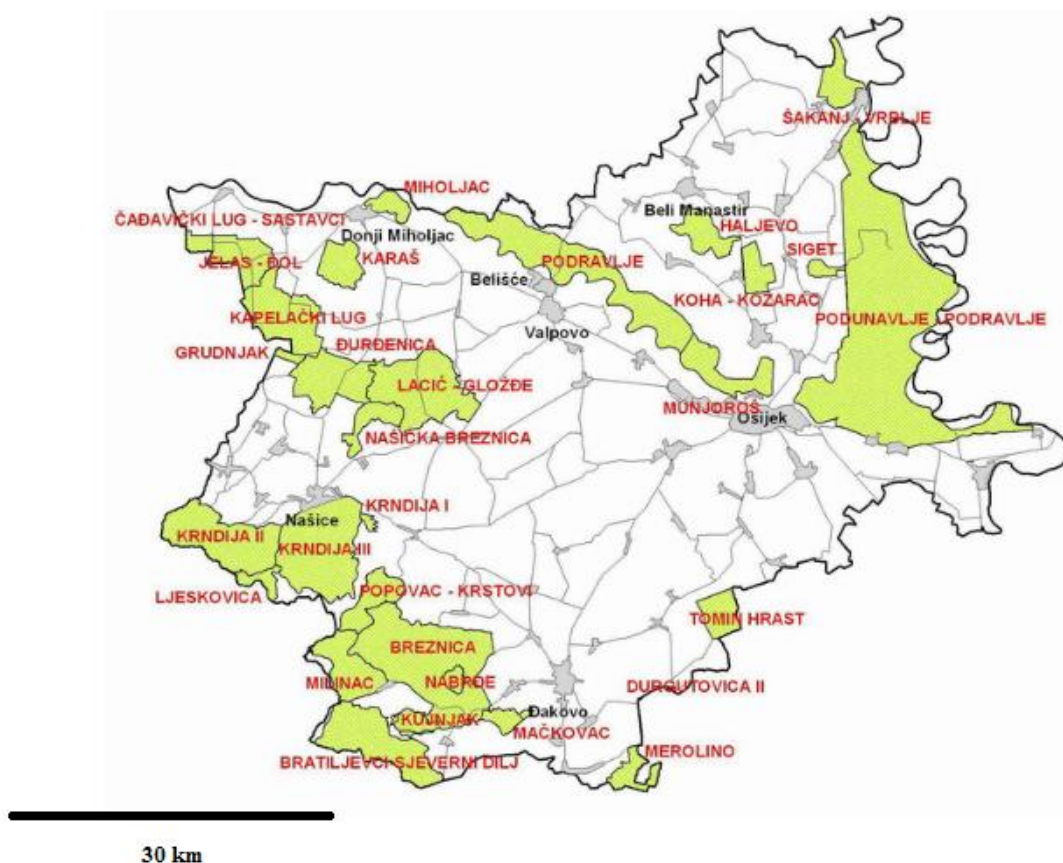
Ribolovni turizam na području Baranje slabo je razvijen s obzirom na vodene resurse i mogućnosti kojima Baranja raspolaže, a niti zdravstveni i sportski turizam s obzirom na mogućnosti nisu razvijeni.

Slika 39. Bara „Stara Drava“ ili „Repnjak“ na državnoj cesti Baranjsko Petrovo Selo – Belišće

Postoji nekoliko lovišta na području Baranje u vlasništvu Hrvatskih šuma, te privatnih lovišta koja su dana u koncesiju fizičkim i pravnim osobama. U jedinicama lokalne samouprave djeluju lovačka društva čija je zadaća brinuti o životinjskom svijetu na

područjima izvan lovišta u vlasništvu hrvatskih šuma. Svojom vrijednosti, na području Baranje najviše se ističe lovište Tikveš koje ima potencijale kao poželjna destinacija elitnog lovnog turizma s obzirom na svoje smještajne potencijale i stanište u svijetu poznatog baranjskog jelena (Lokalna akcijska grupa Baranja, 2013), na čijem se uzgoju sve više radi u svrhu održavanja optimalnog broja divljači (URL11).

Slika 40. Lovišta Osječko-baranjske županije

Izvor: www.obz.hr

Slika 41. Vinski podrumi u Zmajevcu

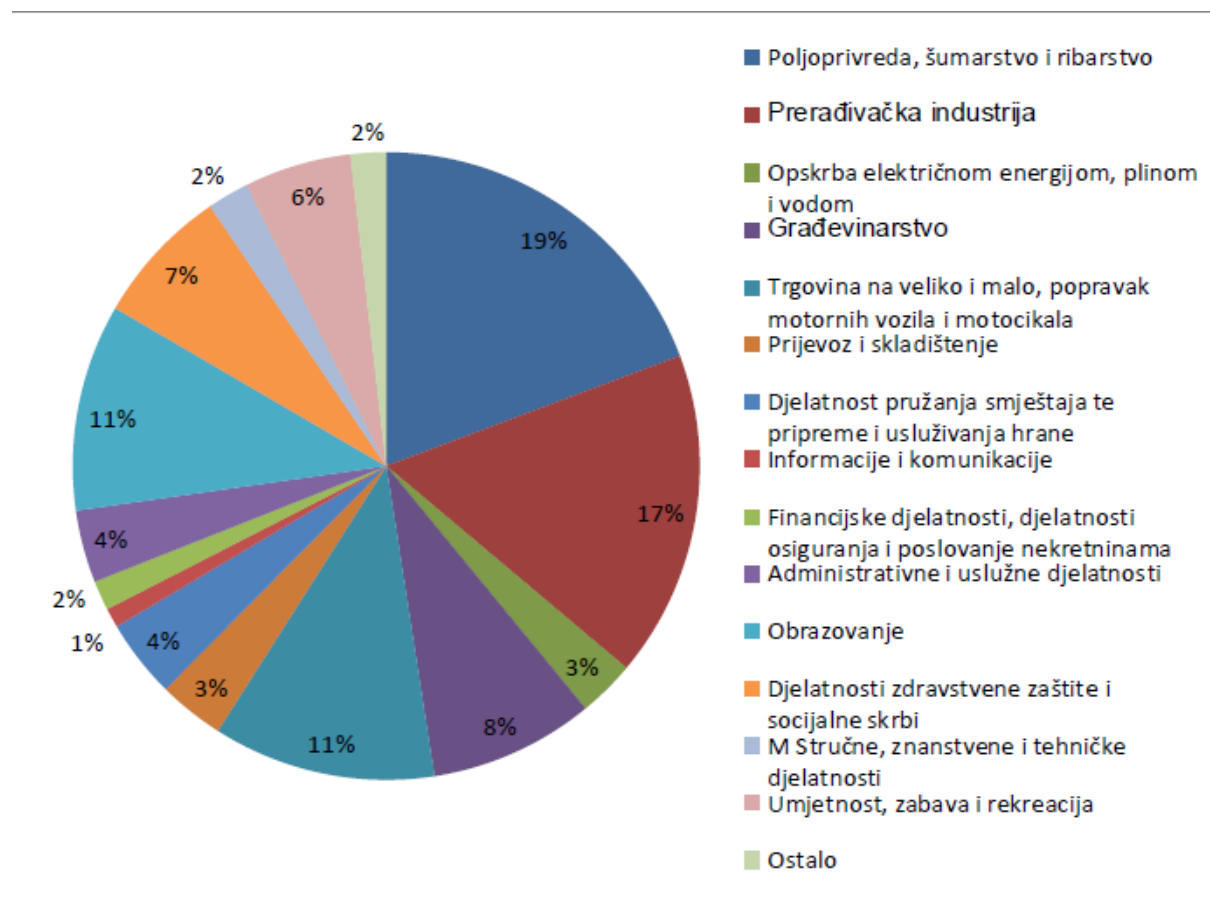
Izvor: Dimšić, J. 2017

Slika 42. Napušteni objekt u Zmajevcu moguć za prenamjenu u turističke svrhe
Izvor: Dimšić, J. 2017

11. EKONOMSKA OBILJEŽJA

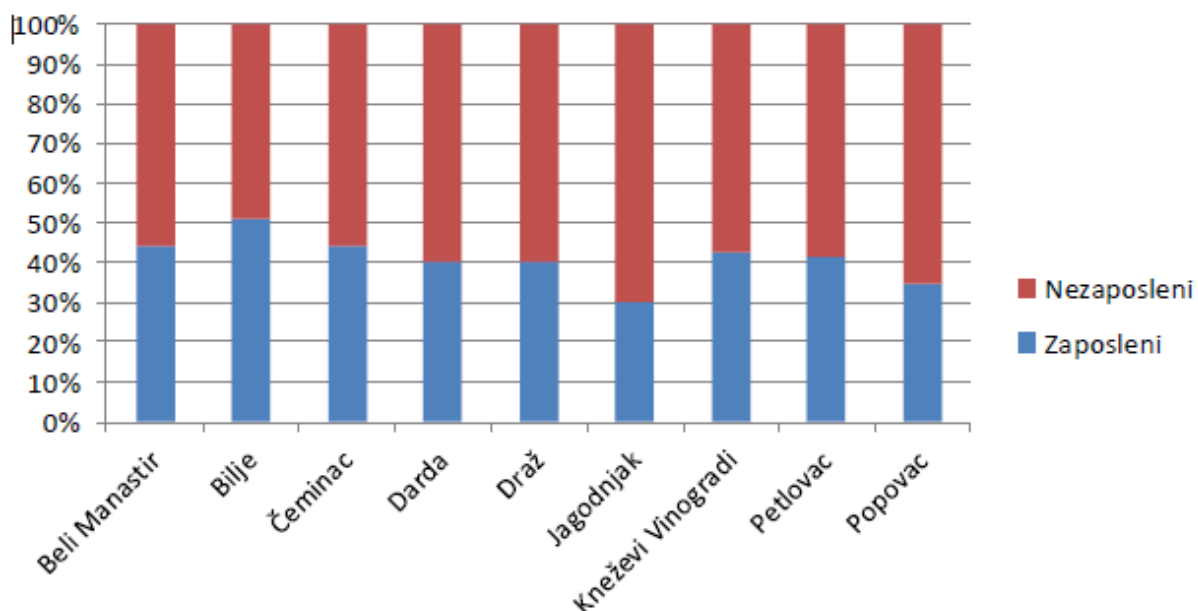
Kako smo već spomenuli poljoprivreda, a i šumarstvo prednjače kao glavne gospodarske grane Baranje, te je značajna prerađivačka industrija, dok su ostale grane gospodarstva zastupljene u manjoj mjeri (Dimšić, J., 2017).

Slika 43. Udio zaposlenih po područjima djelatnosti u Baranji

Izvor: Dimšić, J., 2017

Prema udjelu zaposlenih u Djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i posluživanja hrane prednjači općina Bilje zbog ruralnog turizma, međutim blizina Osijeka i funkcionalna vezanost Bilja za Osijek su glavni razlog tome. Po udjelu zaposlenih slijede Beli Manastir i općine Darda i Kneževi Vinogradi (Slika 44.) koji su turistički najrazvijeniji, te imaju i najveći broj zaposlenih u toj grani gospodarstva. Prema udjelu ukupno zaposlenih u aktivnom stanovništvu, prednjače Bilje, Beli Manastir, Kneževi Vinogradi i Čeminac (Dimšić, J., 2017).

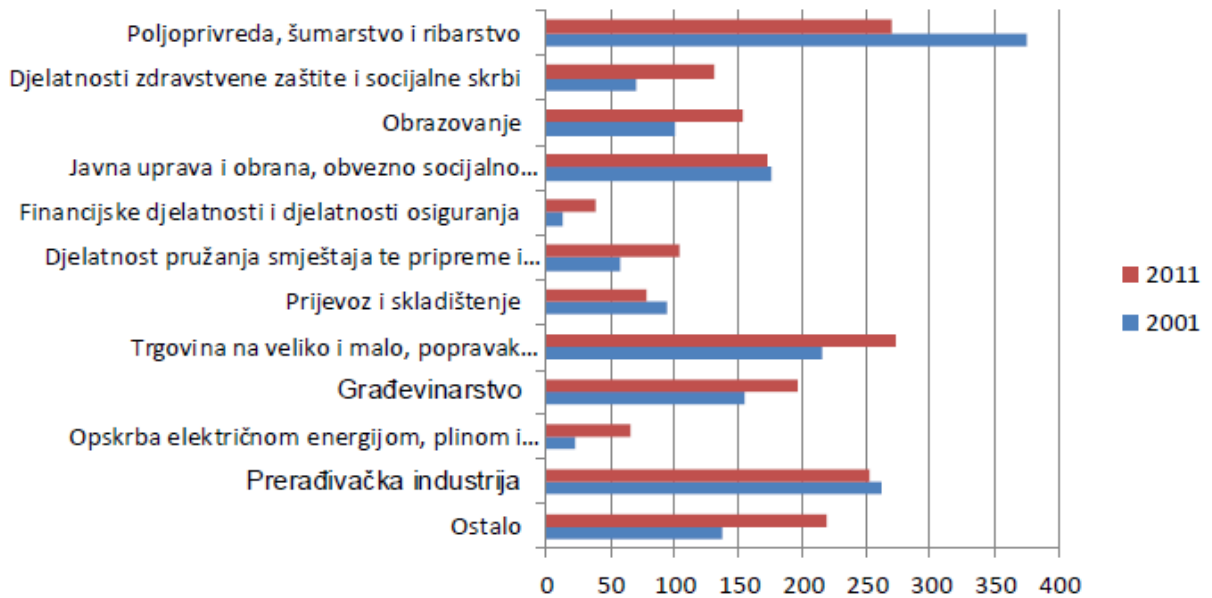
Slika 44. Udjeli zaposlenih i nezaposlenih u aktivnom stanovništvu Baranje 2011. godine

Izvor: Dimšić, J., 2017

U općinama Bilje i Kneževi Vinogradi je najviše zaposlenih u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu (Slika 46. i 47.). Iako su poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo 2001. godine imali najveći broj zaposlenih, 2011. godine broj zaposlenih se izjednačio s prerađivačkom industrijom. U općini Kneževi Vinogradi također se smanjio udio zaposlenih u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu, ali i dalje je veliki udio stanovništva zaposlen u tim djelatnostima (Dimšić, J., 2017).

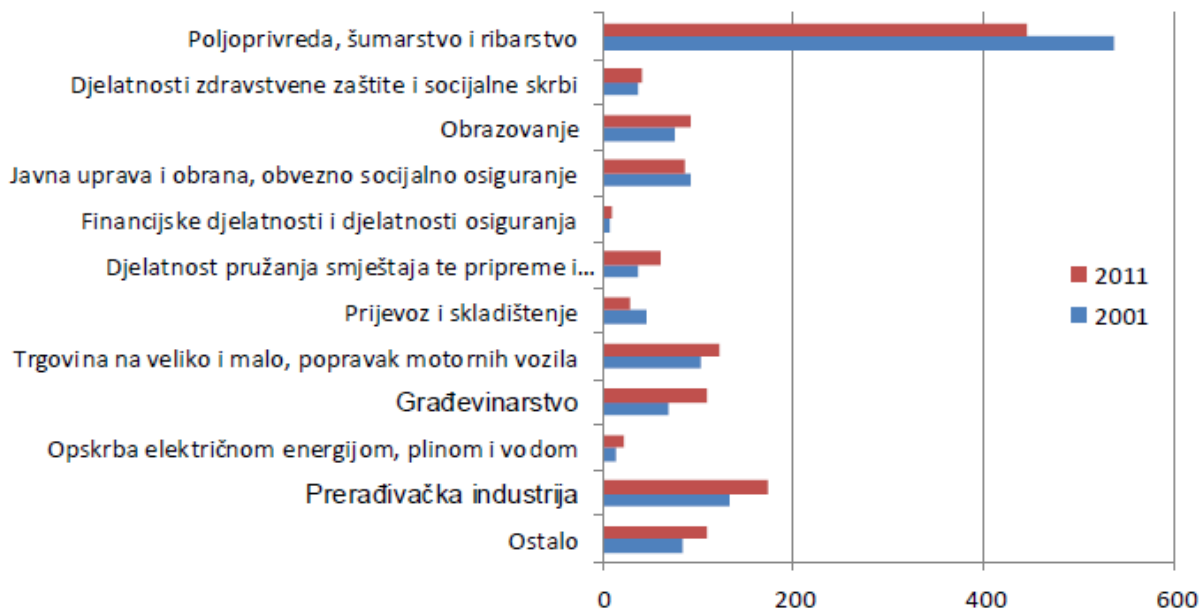
Slika 45. Ribogojilište „Popovac“

Slika 46. Udio zaposlenih po područjima djelatnosti u općini Bilje

Izvor: Dimšić, J. 2017

Slika 47. Udio zaposlenih po područjima djelatnosti u općini Kneževi Vinogradi

Izvor: Dimšić, J. 2017

12. UTJECAJ PROMETA NA DRUŠTVENO–GOSPODARSKI RAZVOJ

Prilikom planiranja i gradnje cestovnih prometnica osnovni i glavni cilj svima bi trebalo biti očuvanje prirodnih bogatstava i osiguravanje kvalitetnih životnih uvjeta, a poseban naglasak je na brizi o zaštiti okoliša, poljoprivrednom i šumarskom zemljištu, prirodnoj i graditeljskoj baštini, te ostalim komponentama prirodnog sustava (Cimerman, 1996). Jedan od nužnih preduvjeta gospodarskog napretka je suvremena prometna mreža čija gradnja prometovanje između država i regija mnogo lakšim iako je to na štetu za okoliš, život te zdravlje ljudi. Iako se provode mjere brige za okoliš koje uključuju zaštitu kulturne baštine, geologiju i speleologiju, sustav odvodnje, zaštite od buke, zaštitu prometa od djelovanja vjetra, omogućavanje prirodnih migracija životinja preko autocesta, krajobrazno uređenje uz cestu, zaštitu pokosa, usjeva i nasipa, neizbježno je izmijeniti veći dio okoliša (Sapunar i dr., 2006).

Najveći gubitak u fazi izgradnje autoceste je poljoprivredno zemljište jer se prvenstveno štite šume, a poljoprivredno zemljište se bespovratno gubi. Kvaliteta poljoprivrednog zemljišta i njegova uređenost imaju utjecaj na utvrđivanje trase, no u odnosu na naselja i šume nisu toliko značajan ograničavajući faktor za njihovo vođenje, već je bitno utvrditi bonitet poljoprivrednih površina i uređenost zemljišta sustavom odvodnje (Cupec i Sudar, 2004). Gradnjom autoceste bi se trebalo izbjegavati korištenje područja sa najplodnijim tlima i uređene poljoprivredne površine, jer svako vođenje ceste kroz uređeni poljoprivredni kompleks oranica narušava tehnologiju obrade tla i poskupljuje poljoprivrednu proizvodnju. (Crnjak i Pekanović, 2004).

Istočna Hrvatska i Osječko-baranjska županija imaju povoljan položaj prema glavnim europskim prometnim koridorima. Glavni koridori koji prolaze kroz županiju su geografski predodređeni pružanjem glavnim riječnih tokova i njihovih aluvijalnih nizina, a sva tri predstavljaju i europske koridore (posavski, podravski i podunavski). Navedeni koridori integriraju cestovni, željeznički i riječni promet te čine okosnicu ustava kombiniranog prometa regije (Slika 49.).

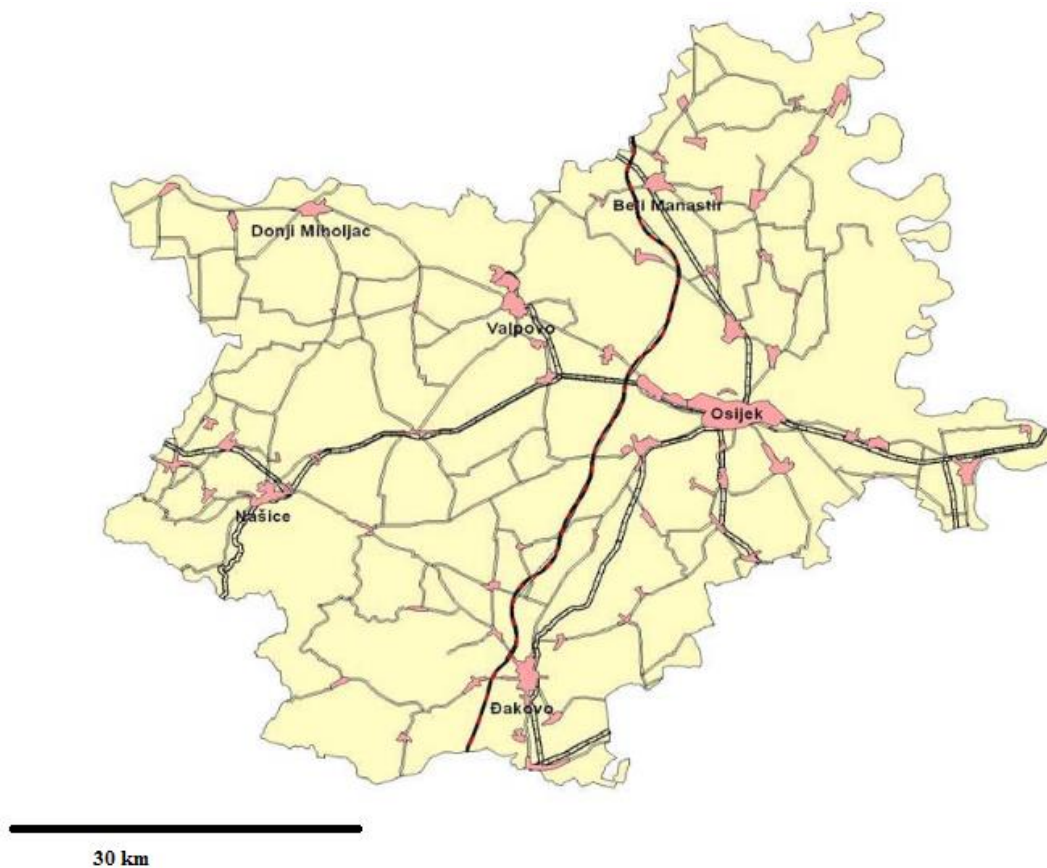
Nakon Drugog svjetskog rata željeznički promet se odvijao uskotračnom gospodarskom željeznicom koja je povezivala naselja vlastelinstva „Belje“ od Kneževa do pristaništa Kazuk na Dunavu, te redovita normalna pruga koja je povezivala Osijek s Villanyem preko Belog Manastira od kraja 1870. godine. Sredinom 1910. godine uspostavljen je željeznički promet od Belog Manastira preko Baranjskog Petrovog Sela do Harkanya, te je to ujedno i treća javna pruga dužine gotovo 27 kilometara od Belog Manastira do Batine Skele na Dunavu.

Beljska je željeznica bila podijeljena u dva pravca: Satorhely - Izabellafold koja je bila bočna pruga, i Kneževo-Lipovica - Beli Manastir – Kazuk koja je predstavljala središnju prugu. U sastavu „Belja“ je imala status samostalnog djelatnog pogona čijom su se uslugom uglavnom koristili gotovo svi distrikti vlastinstva „Belje“, a samim time i snosili troškove održavanja pruge kao i voznog parka.

Nakon Prvog svjetskog rata čak dvije trećine cjelokupnog vlastinstva Belje je pripalo Kraljevini SHS, te samim time i željeznica, iako je i dalje dijelom bila dio beljskog proizvodnog segmenta. Središnja postaja postaje Beli Manastir u neposrednoj blizini željezničkog kolodvora redovitog pružnog pravca Budimpešta-Osijek, te je Beli Manastir bio u funkciji raznih oblika pretovara robe. Važne željezničke linije bile su Beli Manastir-Kneževo i Beli Manastir-Kazuk. Poslije Drugog svjetskog rata sustav željezničkog prometovanja je pripisan Administrativno-tehničkom odjeljenju Direkcije državnog dobra Belje sa središtem u Belom Manastiru. Razdoblje od 1957. do 1982. je obilježeno nestajanjem brojnih uskotračnih i normalnih kolosjeka koji su spajali središnje i rubne dijelove Baranje, ali se bilježi bitan porast cestovnog prometa (Taslidžić, D., (2006/2007). Danas je željeznički promet vezan uz trasu željezničke pruge od međunarodnog značaja M3 (M301-državna granica-Beli Manastir-Osijek), koja je dio paneuroskog prometnog koridora Vc (URL10).

Slika 48. Željeznički kolodvor „Beli Manastir“

Slika 49. Prometni koridori Osječko-baranjske županije

Izvor : www.obz.hr

Što se tiče šumskih površina, velika se pozornost vodila oko njihovog zaobilaženja prilikom projektiranja međutim ni to nije bilo moguće. Najosjetljivije je bio prolaz autoceste kroz dravske šume, čije je presijecanje nužno s obzirom da se pružaju okomito na trasu autoceste (Cupec i Sudar, 2004). Najstrože kriterije zaštite uvjetuje voda kao strateški element cjelokupnog života, te je za početak potrebno u široj zoni koridora evidentirati sve površinske i podzemne vode, a nakon toga sve vodozahvate sa zaštitnim zonama. Sagledavajući površinsko i podzemno tečenje, položaj vodotoka, zaštitne zone i geomehaničke karakteristike tla trasu ceste treba postaviti tako da se mogući negativni utjecaji isključe, tj. tehničkim mjerama svedu na minimum.

Jedan od najvažnijih čimbenika u prostoru je briga za okoliš, a cestovni promet sve više utječe na onečišćenje tla, vode i zraka, te ugrožava opstanak vrsta biljnih i životinjskih zajednica, odnosno njihov sklad življenja (Crnja i Pekanović, 2004).

Koridor Vc u užem smislu predstavlja prometni koridor koji se uspostavlja s ciljem ostvarivanja bolje prometne povezanosti ključnih točaka na određenom prometnom pravcu. U

širem smislu koridor Vc predstavlja složeni sustav razvojnih točaka koje čine naselja s izraženim društvenim i gospodarskim potencijalom te prometna i druga infrastruktura koja omogućava funkcioniranje sustava, te prolazi područjem vrijednih prirodnih resursa koji su u povijesti predstavljali osnovu za nastanak i razvoj naselja, te su različitim zahvatima uključeni u funkciju razvoja. Dolazi do promjena u prostoru prilikom gradnje autoceste jer ona postaje novi prostorni element koji može biti usklađen s prirodnim oblikovanje pravaca pružanja vodotoka i infrastrukture, prostornom organizacijom naselja, uređenjem zemljišta, razmještajem šuma, položajem zaštićenih područja i ostalim prostornim elementima. Izgradnja i korištenje autoceste različito utječu na pojedine elemente koji su sastavnice kulturnog krajolika. Taj utjecaj u većoj ili manjoj mjeri može biti ograničenje za planiranje autoceste na određenom prostoru. Ograničenja se mogu podijeliti na ona koja isključuju mogućnost prolaza autoceste i ona ograničenja koja zahtijevaju primjenu posebnih mjera zaštite s manjim ili većim povećanjem troškova gradnje i eksploatacije. Odvijanje prometa stvara buku, vibracije, te su prisutne i štetne emisije u zraku onečišćenih tvari, pa stoga treba izbjegavati prolazak autoceste kroz naselja, a osim toga ona svojim prostornim potrebama i režimom korištenja razara tkivo naselja, te kida prostornu i funkcionalnu povezanost njegovih prosječnih dijelova. S obzirom na položaj u odnosu na naselje autocesta može u znatnoj mjeri ograničiti prostorni razvoj naselja. Zbog toga je trasa autoceste A5 položena tako da ne presijeca niti jedno naselje, te ih u najvećoj mogućoj udaljenosti obilazi. Utjecaj autoceste na krajobraz vizualne je i ekološke naravi i manifestira se oštećenjem elemenata krajobraza, promjenama ekoloških odnosa i ugrožavanjem vizualnog doživljaja krajobraza. S obzirom da autocesta Slavonika najvećim dijelom prolazi kroz agrarno područje, ravnicom koja ima male visinske razlike, nema većih zadiranja u teren, iako je utjecaj na krajolik znatan, osobito na potezima na kojima cesta nije usklađena sa geometrijom prostora kao što je područje rijeke Drave i njenih šuma (Cupec i Sudar, 2004).

13. ZAKLJUČAK

Nakon isušivanja močvarnih područja, točnije melioracijom baranjskog kraja, dolazi do nastanka plodnog tla što je izrazito pogodovalo razvoju poljoprivrede. Povoljni geografski uvjeti, posebice mikroklimatski i pedološki, uvjetovali su razvoj ovog kraja kao izrazito poljoprivrednog. Stanovništvo koje se ovdje počelo doseljavati, shodno prirodno-geografskim obilježjima, bavilo se gotovo isključivo poljoprivredom i stočarstvom. I danas situacija nije puno drugačija, posebno u perifernim dijelovima Baranje. Vidljivo je to diljem baranjskog krajobraza, budući da plodne njive i oranice dominiraju ovim krajem. Lokalno stanovništvo je do prije Domovinskog rata bilo strogo orijentirano na poljoprivredu, uglavnom uzgoj žitarica ili vinove loze. Plodno tlo s pravilnom izmjenom godišnjih doba omogućuje velike prinose raznih kultura, ponajviše uljane i šećerne repe, kukuruza, pšenice i ječma. Nadalje, geomorfološka struktura „Bansko brdo“ koja dominira pejzažom, nadmorske visine od oko 200 metara, koja je zapravo lesna zaravan, idealno je podneblje za uzgoj vinove loze i kvalitetnog grožđa. Također, središnjim dijelom ovog brda, kao i uz dijelove uz rijeku Dravu i Dunav postoje površine pod šumama te se mnogo drvne građe proizvodi upravo u tim područjima. Osim geomorfoloških i biogeografskih obilježja, klimatski uvjeti u kombinaciji s mineralima bogatim tлом su uvelike pomogli razvoju poljoprivrede ovog kraja. Ljeta ne previše vruća, a zime hladne, ali sa snijegom koji štiti zasijane kulture, daju idealnu kombinaciju za uzgoj žitarica i ostalih kultura. Shodno tome, blizina vode i obilje hrane omogućuju kvalitetne uvjete i za razvoj stočarstva, što su mnogi proizvođači i prepoznali.

Prostor Baranje je populacijski vrlo heterogen kraj. Budući da se Baranja nalazi u tzv. tromeđi, rezultat toga se vidi i u narodnosnom sastavu stanovništva Baranje. Hrvati, Srbi i Mađari su najdominantnije skupine, a nakon Domovinskog rata dolazi do naglog iseljavanja Srba iz ovog prostora, što rezultira snažnim demografskim udarom. Paralelno s depopulacijom emigracijom, pada i natalitet te se ova regija, kao i većina Hrvatske, našla u nezavidnoj demografskoj situaciji. Nadalje, Hrvatska, kao tranzicijska zemlja, doživjela je velike gospodarske promjene. Te promjene omogućile su slobodan uvoz robe iz inozemstva bez nekih carinskih dadžbina te je stoga na prostor Hrvatske počela stizati veća količina poljoprivrednih proizvoda iz inozemstva, što biljnog što životinjskog porijekla. Ta roba je bila jeftinija od domaće te su lokalni poljoprivrednici počeli osjećati negativne posljedice takve trgovine. Baranju, kao izrazito prirodno-geografski podoban poljoprivredni kraj, to je posebno pogodilo, budući da se stanovništvo uglavnom orijentiralo na poljoprivredu. Shodno tome, dolazi do parcelizacije zemljišta i propadanja malih poljoprivrednika koji više nisu mogli

pratiti utrku s „velikim“ igračima te dolazi do kolapsa poljoprivrednog sustava. Stanovništvo je primorano pronaći alternativne izvore prihoda.

Opet, prirodno-geografska obilježja Baranji su omogućila i alternativu upravo u vinogradarstvu i turizmu, i to ponajviše lovnom i ribolovnom. Vino je izuzetno popularno i uvijek cijenjeno, a baranjska vina se nalaze među najkvalitetnijim vinima ovog područja. Stručnjaci i enolozi poljoprivrednog poduzeća „Belje“, kao i mali vinari ispitali su prostor Baranje i analizom došli do područja gdje će određene sorte vina bolje uspjeti. Osim izuzetno uspješnog vinarstva, sve više je na cijeni seoski turizam. Premda Baranja ima već jedan veliki biser turizma – Kopački Rit, koji je prepoznat diljem regije i šire kao izuzetna turistička atrakcija, lokalno se stanovništvo sve više okreće malim seoskim imanjima. Tako su počela s radom mnoga eko-etno sela, salaši, konaci, restorani i ostali objekti kojima je glavni motiv „domaće“ i „tradicionalno“.

Jasno je kako Baranja ima itekako velikog potencijala privući turiste na ovaj prostor te zaustaviti iseljavanje stanovništva ovog kraja. Neminovno je kako prirodno-geografska obilježja Baranje odudaraju od ostalog okolnog kraja. Lovno-ribolovni turizam, vinogradarstvo, vinski podrumi te rekreacijski sadržaji uvelike su u usponu u Baranji te je na gradskim vlastima, turističkim zajednicama, udrugama, ali i samom stanovništvu da iskoristi ovaj potencijal u svrhu zaposlenja stanovništva, posebno mladog, i time spriječi, ili barem uspori snažnu emigraciju ovog kraja. Osim turizma, možda bi bilo korisno istražiti koje druge kulture bi uspjele na baranjskom tlu, te uz poticaje države i Europske unije, započeti uzgoj nekih drugih kultura koje su tražene na europskom tržištu. Kombinacijom turizma, vinogradarstva i ulaganja u neke nove poljoprivredne kulture, omogućio bi se daljnji razvoj ove regije.

14. IZVORI

URL 1: <https://sites.google.com/site/baranjajuznidio/global.../prirodno-geografske-vrijednosti>; 20.06.2018.

URL 2: www.kopački-rit.com; 25.06.2017.

URL3: <https://pp-kopacki-rit.hr/sisavci.html>; 02.07.2017.

URL4: <https://repozitorij.pfos.hr/islandora/object/pfos:1222/preview>; 10.07.2018.

URL5: <http://www.geografija.hr/hrvatska/kopacki-rit-turizam-u-parku-prirode/>; 15.07.2018.

URL6: https://pp-kopacki-rit.hr/docs/plan_upravljanja.pdf; 04.07.2018.

URL7: [www.voda.hr/sites/default/files/.../bp_16 - provedbeni plan obrane od poplava.pdf](http://www.voda.hr/sites/default/files/.../bp_16_-_provedbeni_plan_obrane_od_poplava.pdf); 04.08.2018.

URL8: www.obz.hr/hr/pdf/zastitaokolisa/Osnova%20obiljezja.pdf; 13.07.2018.

URL9: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5822> 23.05.2017.

URL10: <http://www.beli-manastir.hr/pdf/2008/UPU%20BELI%20MANASTIR-USVOJEN%20PLAN-Knjiga%201.pdf> 10.05.2018.

URL11: www.lovac.info/lov-divljac-hrvatska/lovni-turizam-hrvatska-hunting-tourism-croatia/... 16.6.2018

URL12: <https://crorivers.com/sto-je-rijeka/hidrografska-karta/> 25.6.2018.

URL 13: http://bib.irb.hr/datoteka/699360.Handbook_01_Internet.pdf 12.6.2018

Turistička zajednica Baranje, 2016: *Turistički promet turističke zajednice Baranja* (08.08.2018.),

Lokalna akcijska grupa Baranja, 2013: *Lokalna razvojna strategija*, <http://lagbaranja.hr/lag/images/dokumenti/LAG%20Baranja-Strategija-duza-verzija.pdf> (28.07.2018.),

www.geografija.hr

www.obz.hr

15. LITERATURA

1. Antunović, Z., Novoselec, J., Klir, Ž., Mioč, B. i Pavić, V. (2016): *Ovčarstvo i kozarstvo u Istočnoj Hrvatskoj – stanje i potencijali razvitka*, Stočarstvo, 70 (1), 13-24
2. Beuk, N., (2014): *Problemi i mogućnosti regionalnog razvoja Baranje*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu
3. Bilen, M.; Bučar Perić, K. (2003.): *Ekonomska geografija 4*, udžbenik za 4. Razred ekonomskih škola, Školska knjiga, Zagreb
4. Blažević, Z., Bosnić, I., Tubić, D. (2013): *Analiza poslovanja agroturizma na području Slavonije i Baranje*, Ekonomski vjesnik 2, 683-694
5. Bognar, A., Crkvenčić, I. (1975.): *Geografija SR Hrvatske*, knjiga 3 (Istočna Hrvatska), ŠK, Zagreb
6. Bognar, A. (1971/72.): *Stanovništvo Baranje*, Geografski glasnik, Broj 33-34
7. Bognar, A. (1990.) *Geomorfologija Baranje*, Znanstvena monografija, Zagreb
8. Cimerman, R. (1996.): *Utjecaj zemljopisnih obilježja i naseljenost prostora na oblikovanje i dinamiku gradnje cestovne mreže Hrvatske*, u: Geografija u funkciji razvoja hrvatske, I. Hrvatski geografski kongres, Zbornik radova, Zagreb, 12.-13. listopada 1995, 443-456.
9. Crnjak, M.; Pekanović, T. (2004.): *Koridor Vc kroz Republiku Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (Mostar-Metković) vrednovanje autoceste s prostorno-prometnog i ekološkog aspekta*, u: 1. Međunarodni znanstveni simpozij „Koridor Vc kao euroregionalna poveznica na prometnom pravcu Baltik-Srednja Europa-Jadran“, Osijek, 11.-13. 11. 2004., 119-129
10. Cupek, S.; Sudar, V. (2004.): *„Mjere zaštite i planiranja kulturnog krajolika u prostoru koridora Vc“*, u: 1. Međunarodni znanstveni simpozij „Koridor Vc kao euroregionalna poveznica na prometnom pravcu Baltik-Srednja Europa-Jadran“, Osijek, 11.-13.11.2004. 396-415
11. Čulin, E. (2015.): *Izbor lokacija pretovarnih stanica otpada u Baranji*, Građevinski fakultet Osijek, Sveučilište J.J. Strossmayera, Diplomski rad, Građevinski fakultet u Osijeku
12. Dimšić, J. (2017.): *Turizam kao čimbenik razvoja Baranje*, Prirodoslovno – matematički fakultet, Geografski odsjek, Prvostupnički rad, Sveučilište u Zagrebu

13. Duić, Ž.; Briški, M. (2010.): *Učinak geoloških struktura na hidrogeološke značajke kvartarnih naslaga u Baranji*, Rudarsko-geološko-naftni zbornik, Vol 22., str 1-9, Zagreb
14. Filipčić, A. (1999.): *Klimatska regionalizacija Hrvatske po Koeppenu za razdoblje 1961.-1990.*, Zbornik 2. hrvatskog kongresa ured. D. Pejnović, Zagreb, 93-98.
15. Grgić, I., Gudelj-Velaga, A., Zrakić, M., 2015: *Agroturizam u Republici Hrvatskoj i nekim državama Europske unije*, Agronomski glasnik 1-2, 61-74,
16. Jager, M.; Balta, I. (2006/2007.): *Gospodarsko-politički razvoj Baranje i „Belja“ u prvoj polovini 20. stoljeća*, POVIJESNI ZBORNIK, godišnjak za kulturno i povijesno naslijeđe br. 1 i 2, Osijek
17. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (1986.): *Tri stoljeća Belja*, Zbornik radova, Osijek
18. Klemenčić, M., Milardović, A., Vrbošić, J. (1995.): *Činjenice o hrvatskoj Baranji*, PANLIBER, Osijek
19. Kutli, A., 2006: *Ruralni turizam Baranje*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu
20. Lončar-Vicković, S., Stober, D., 2010: *Proučavanje rasporeda društvenih djelatnosti u Baranji – prilog prostornom planiranju*, Tehnički vjesnik 17, 83-91
21. Lukić, A., 2012, *Mozaik izvan grada – tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske*, Meridijani, Samobor
22. Matić, S. (2012.): *Značenje šuma za poljoprivrednu proizvodnju*, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, sv. 6, str. 47-68
23. Magaš, D. (2013.): *Geografija Hrvatske*, Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju i Izdavačka kuća Meridijani: Zadar
24. Mihaljević, M. (1999.): *Kopački Rit-pregled istraživanja i bibliografija*, HAZU, Zavod za znanstveni rad, Zagreb
25. Mikuska, J. i suradnici (2002): *Ptice*, Vodič kroz biološku raznolikost Kopačkog Rita, Knjiga I, Kopački Rit
26. Mikuska, J. i suradnici. (2004): *Vodozemci*, Vodič kroz biološku raznolikost Kopačkog Rita, Knjiga II, Kopački rit
27. Milivojević, Ž. B., (1945/50.): *Baranjska lesna zaravan*, Geografski glasnik, Br.11-12
28. Pamić, J. (1997.): *Vulkanske stijene savsko-dravskog međuriječja i Baranje (Hrvatska)*, Časopis „Nafta“, Zagreb
29. Panjković, B., (1990): *Analiza životnih oblika i flornih elemenata u flori Baranje*, Pedagoški fakultet Sveučilišta u Osijeku, Acta Bot. Croat. 49, 107—123

30. Pernar, N. i suradnici (2004): *Prilog poznavanju geneze i svojstva tla ritskog područja sjeveroistočne Baranje*, Šumarski list br. 5-6, CXXVIII 223-232
31. Rauš, Đ., Šegulja, N. (1983): *Flora Slavonije i Baranje*, Glasnik za šumske pokuse 21, 179 – 211
32. Sapunar, J. i suradnici (2006.): *Autoceste u Republici Hrvatskoj*, HAC, Zagreb
33. Springer i suradnici (2003.): *Kopački Rit – Park prirode, Ekološko - turistički vodič*, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske, Zagreb
34. Šegota, T., Filipčić, A. (1996.): *Klimatologija za geografe*, ŠK, Zagreb
35. Škorić, A. i suradnici (1977.): *Tla Slavonije i Baranje*, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije, Zagreb
36. Španiček, Ž. (1992.): *Špiljski stanovi i gospodarski prostori u lesu na području Baranje*, Vol. 4 str. 69-92, Zagreb
37. Šundalić, A.; Pavić, Ž; (2007): *Ekološka svijest mladih: između održivog razvoja i tehnocentrizma*, Soc.ekol.zagreb, Vol. 16, Br. 4 (279-296)
38. Šverko, M. (1995): *Upravljanje regionalnim razvojem*, Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet Rijeka, Rijeka, str. 167
39. Taslidžić, D. (2006/2007): *Stupovi opstojnosti – putovi i raskrižja* (bitne odrednice razvoja prometa Baranje u prošlosti), POVIJESNI ZBORNIK, godišnjak za kulturno i povijesno naslijeđe, br. 1 i 2, Osijek
40. Wertheimer-Baletić A., 1999: *Stanovništvo i razvoj*, Mate d. o. o., Zagreb

16. GRAFIČKI PRILOZI

16.1. Popis slika

Slika 1. Naselja Baranje.....	11
Slika 2. Geološko-litološka karta Osječko-baranjske županije.....	12
Slika 3. Geografska raspodjela klimatskih tipova u Hrvatskoj po Köppenu.....	15
Slika 4. Srednja minimalna i maksimalna mjesečna temperatura zraka (°C) za mjernu postaju Kopački Rit u razdoblju od 2004. do 2010. godine.....	15
Slika 5. Srednja minimalna i maksimalna mjesečna temperatura zraka (°C) za mjernu postaju Beli Manastir u razdoblju od 2004. do 2010. godine.....	16
Slika 6. Prosječna mjesečna količina padalina (mm) za mjernu postaju Kopački Rit u razdoblju od 2004. do 2010. godine	17
Slika 7. Prosječna mjesečna količina padalina (mm) za mjernu postaju Kopački Rit u razdoblju od 2004. do 2010. Godine.....	17
Slika 8. Čestina vjetra za mjernu postaju Beli Manastir u razdoblju od 2004. do 2010. godine.....	18
Slika 9. Čestina vjetra za mjernu postaju Kopački Rit u razdoblju od 2004. do 2010. godine	19
Slika 10. Reljefna karta Osječko-baranjske županije.....	21
Slika 11. Rijeke Crnomorskog sljeva.....	22
Slika 12. Topoljski Dunavac (Puškaš) u suton.....	24
Slika 13. Topoljski Dunavac (Puškaš) u zoru.....	24
Slika 14. Mogućnosti navodnjavanja Osječko-baranjske županije – sadašnje stanje.....	26
Slika 15. Mogućnosti navodnjavanja Osječko-baranjske županije – buduće stanje.....	27
Slika 16. Pedološka karta Osječko-baranjsko županije.....	30
Slika 17. Položaj Parka Prirode Kopački Rit.....	32
Slika 18. Ptice u Kopačkom Ritu.....	36
Slika 19. Baranjski jelen	37
Slika 20. Tipovi općeg kretanja stanovništva Republike Hrvatske po općinama od 1961. do 1971. godine.....	39
Slika 21. Tipovi općeg kretanja stanovništva Republike Hrvatske po općinama od 1981. do 1991. godine.....	40
Slika 22. Kretanje broja stanovnika naselja Beli Manastir od 1857. do 2011. godine.....	41
Slika 23. Kretanje broja stanovnika naselja Bilje od 1857. do 2011. godine.....	42

Slika 24. Kretanje broja stanovnika naselja Kneževi Vinogradi od 1857. do 2011. godine.....	43
Slika 25. Kretanje broja stanovnika naselja Jagodnjak od 1857. do 2011. godine.....	44
Slika 26. Kretanje broja stanovnika naselja Čeminac od 1857. do 2011. godine.....	44
Slika 27. Kretanje broja stanovnika naselja Batina od 1857. do 2011. godine.....	45
Slika 28. Kretanje broja stanovnika naselja Baranjsko Petrovo Selo od 1857. do 2011. godine.....	46
Slika 29. Stanovništvo Belog Manastira, Kneževih Vinograda i Jagodnjaka (na razini općina) prema odabranim područjima djelatnosti 2011. godine.....	47
Slika 30. Proizvodnja jabuka u Baranji.....	53
Slika 31. Farma krava u blizini naselja Šećerana.....	54
Slika 32. Grožđe Baranje.....	56
Slika 33. Zgrada „Belja“ u Belom Manastiru.....	57
Slika 34. Pogoni za preradu mlijeka i mliječnih proizvoda tvrtke „Belje“ u Belom Manastiru.....	58
Slika 35. Dolasci i noćenja turista u Baranji od 2009. do 2016. godine.....	61
Slika 36. Dolasci i noćenja turista u općini Kneževi Vinogradi od 2001. do 2016. godine.....	62
Slika 37. Dolasci i noćenja turista u općini Bilje od 2001. do 2015. godine.....	62
Slika 38. Most na rijeci Dravi kod Belišća/državna cesta D 517 (s druge strane Baranja, promatrač u Slavoniji).....	63
Slika 39. Bara „Stara Drava“ ili „Repnjak“ na državnoj cesti Baranjsko Petrovo Selo – Belišće.....	66
Slika 40. Lovišta Osječko-baranjske županije.....	67
Slika 41. Vinski podrumi u Zmajevcu.....	68
Slika 42. Napušteni objekt u Zmajevcu moguć za prenamjenu u turističke svrhe.....	68
Slika 43. Udio zaposlenih po područjima djelatnosti u Baranji.....	69
Slika 44. Udjeli zaposlenih i nezaposlenih u aktivnom stanovništvu Baranje 2011. godine.....	70
Slika 45. Ribogojilište „Popovac“.....	71
Slika 46. Udio zaposlenih po područjima djelatnosti u općini Bilje.....	71
Slika 47. Udio zaposlenih po područjima djelatnosti u općini Kneževi Vinogradi.....	72
Slika 48. Željeznički kolodvor „Beli Manastir“.....	74
Slika 49. Prometni koridori Osječko-baranjske županije.....	75

16.2. Popis tablica

Tablica 1. Struktura sjetve ratarskih kultura 1900. godine.....	51
Tablica 2. Struktura sjetve glavnih ratarskih kultura 1930.-1939. godine.....	51
Tablica 3. Struktura sjetve glavnih ratarskih kultura 1982.-1984. godine.....	52
Tablica 4. Struktura gospodarskih subjekata prema pravnom statusu 30.09.2012.....	59
Tablica 5. Kapaciteti za razvoj ruralnog turizma Baranje 2013. Godine.....	60

SAŽETAK

Baranja je smještena na sjeveroistoku RH te upravno pripada Osječko-baranjskoj županiji, te se prostire na 1147 km². U njezinu se sastavu nalazi 51 seosko naselje svrstano u 8 općina, a to su Bilje, Beli Manastir koji je ujedno i jedini grad, Čeminac, Darda, Draž, Kneževi Vinogradi, Petlovac i Popovac. Granice ove regije čini Dunav na istoku i Drava na jugozapadu. Reljefno najizrazitiji dio Baranje je Bansko brdo visine 243 metra i zauzima gotovo 5% površine Baranje. Baranja ima obilježja umjereno tople vlažne klime, odnosno Cfb klime. Gospodarski je ovaj kraj iznimno poznat kao poljoprivredni kraj. Geoprometni položaj je povoljan zbog guste mreže državnih i županijskih prometnica, te važni cestovni i željeznički pravci prolaze kroz Beli Manastir.

Prirodno-geografska obilježja Baranji su omogućila stanovništvu bavljenje vinogradarstvom a samim time i proizvodnjom kvalitetnih vina i privlačenju turista u ovaj kraj, osim Kopačkog Rita koji je neizostavni dio turističke atrakcije. Razne su mogućnosti i za seoski turizam koji omogućavaju prirodno-geografska obilježja koja odudaraju od ostalog okolnog kraja. Osim turizma, veliki su potencijali za uzgoj nekih drugih kultura koje su tražene na europskom tržištu, te u kombinaciji s turizmom i vinogradarstvom omogućio bi se daljnji razvoj ove regije. Stoga, kako mogućnosti ne bi ostale samo mrtvo slovo na papiru, potrebna je suradnja županijskih i lokalnih vlasti, te motiviranost stanovništva da se dani ciljevi izvrše.

SUMMARY

Region of Baranja is situated on North-East of Republic of Croatia and is administratively belonging to the Osijek-Baranja County, covers an area of 1147 square kilometers. It consists of 51 rural settlements divided into 8 municipalities, namely Bilje, Beli Manastir, which is also the only town, Čeminac, Darda, Draž, Kneževi Vinogradi, Petlovac and Popovac. The boundaries of this region are the Danube in the east and the Drava in the Southwest. The most rugged part of Baranja is the BANSKO BRDO, which is 243 meters high and occupies almost 5% of the area of Baranja. Baranja has the characteristics of moderately hot humid climate, also called Cfb climate. The region is economically extremely famous as an agricultural area. The geotraffic position is favorable due to the dense network of state and county roads, and important road and rail routes go through Beli Manastir.

The natural-geographical features of Baranja have enabled the population to engage in viticulture and thus the production of quality wines and attracting tourists to this region, except Kopački Rit, which is an indispensable part of tourist attraction. There are also many possibilities for rural tourism that provide natural-geographical features that differ from other surrounding landscapes. In addition to tourism, there are great potentials for cultivating some of the other cultures that are sought on the European market and combined with tourism and wine-growing would enable further development of this region. Therefore, if opportunities are not only a word on the paper, it is necessary to cooperate with county and local authorities, and motivate the population to achieve the given wishes.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zadru
Odjel za geografiju

Diplomski rad

PRIRODNO- GEOGRAFSKE ZNAČAJKE BARANJE I NJIHOV UTJECAJ NA STANOVNIŠTVO I GOSPODARSTVO

Nemanja Lončar

Baranja je smještena na sjeveroistoku RH u Osječko-baranjskoj županiji i se nalazi u dunavsko-dravskom međuriječju te ju karakterizira pogranični položaj što je uvelike utjecalo na regionalni razvoj Baranje. Iako se još osjećaju posljedice rata i unatoč lošijoj prometnoj povezanosti, ovaj kraj ima povoljne prirodno geografske uvjete za razvoj gospodarstva, kako poljoprivrede tako i turizma. Iako je Park prirode Kopački Rit glavna turistička atrakcija, sve veća važnost pridaje i ruralnom turizmu. Budući razvoj gospodarstva, a samim time i turizma kao njegove važne grane bi se trebao temeljiti na nadopuni postojeće turističke ponude koja ima brojne neiskorištene prirodne potencijale, te što boljom promocijom istih.

Rad sadrži: 89 stranica, 49 slika, 5 tablica

Ključne riječi: prirodni potencijali Baranja, razvoj, gospodarstvo, industrija, stanovništvo, turizam

Mentor: Izv. prof.dr.sc. Dražen Perica
Povjerenstvo:

Predsjednica: doc. dr. sc. Nina Lončar
Član: izv. prof. dr. sc. Robert Lončarić
Zamjenski član: red. prof. dr. sc. Maša Surić

Rad prihvaćen: rujan, 2018.

Rad je pohranjen u Knjižnici Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru, Ulica dr. F. Tuđmana 24 i, Zadar, Hrvatska

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zadar

Thesis

Department of Geography

NATURAL AND GEOGRAPHICAL FEATURES OF BARANJA AND INFLUENCE ON POPULATION AND ECONOMY

NEMANJA LONČAR

Region of Baranja is situated on North-East of Republic of Croatia in Osijek-Baranja County, between rivers Danube and Drava and it has border position, which had huge influence on regional development of Baranja. Although there are still consequences of Croatian War of Independence and this region has bad traffic connections, this is place of good natural and geographical conditions for development of economy, agriculture and tourism. Although the Park of Nature „Kopački Rit“ is main touristic attraction, rural tourism becomes very important. Future development of economy and tourism, as it most important branch, should be based on replenishment of existing touristic offers which have many unused natural potentials, and there should be better promotion of existing touristic offers.

Thesis includes: 89 pages, 49 pictures, 5 tables

Key words: natural potentials of Baranja, development, economy, industry, population, tourism

Supervisor: Dražen Perica PhD

Reviewers: Nina Lončar, PhD, Robert Lončarić, PhD

Thesis accepted: september, 2018

Thesis is stored in Library of University of Zadar, Street of F. Tuđman 24i, Zadar, Croatia